

Ал-Ваъй сөзү

**Эрдаган жана илманийлик
тактысындагы жыйырма жылдык натыйжа**

**Бүгүнкү
күндө адамдын
жашоосунда
өкүм сүрүп
жаткан
бузгунчулукту
жоюунун
туура чечими**

**Батыш идеясынын
кара кутусу (1)**

**Эң оптималдуу
экономикалык түзүм (3)**

**Индиянын мурунку
аткаминери: Азыркы
дүйнөлүк тартип эч кимди
канааттандырбайт**

433

Отуз жетинчи
жыл чыгышы,
сафар 1444х,
сентябрь 2022м

НУСКА БААСЫ

Ливан 1000 лира
Яман 30 риял
Түркия 1 доллар
Пакистан 1 доллар
Австралия 2,5 доллар
Америка 2,5 доллар
Канада 2,5 доллар
Германия 2,5 евро
Швеция 15 крон
Бельгия 1 евро
Британия 1 евро
Швейцария 2 франк
Австрия 1 евро
Дания 15 крон

Ушул санда

- *Ал-Ваъй сөзү:* Эрдаган жана илманийлик тактысындагы жыйырма жылдык натыйжа!..... 3
- Эң оптималдуу экономикалык түзүм (3) (Исламий экономикалык түзүмдүн көлөкөсүндө).. 12
- Батыш идеясынын кара кутусу (1)..... 27
- Бүгүнкү күндө адамдын жашоосунда өкүм сүрүп жаткан бузгунчулукту жоюунун туура чечими 37
- Ахлакка чакыруу: чындык менен адашуу ортосунда 46
- Экономикалык колонизаторлуктун исламий өлкөлөргө коркунучу 52
- *Аалам мусулмандарынын кабарлары*..... 57
- *Куръани Карим сабагында* 64
- *Бейиш бактары:* Аллахтын бергенине ыраазы болуу 75
- Оман муфтийи хак менен бийлик ортосунда 79
- Индиянын мурунку аткаминери: Азыркы дүйнөлүк тартип эч кимди канааттандырбайт 80

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ЭРДАГАН ЖАНА ИЛМАНИЙЛИК ТАКТЫСЫНДАГЫ ЖЫЙЫРМА ЖЫЛДЫК НАТЫЙЖА!

Рамзи Рожих – Яман

Бүгүн Эрдаган Америка тарабынан колдоп-кубатталган Түркиянын өкүмдары болуп эсептелет. Ал региондо Америка саясатына кызмат кылуу жана анын кызыкчылыктарын камсыздоо позициясын кармайт. Оболу, ал Исламды башкаруудан алыстатуу оюнунда Американын колундагы шахмат фигураларынын бири. Эрдаган Исламга душман болбогон илманийликти кабыл алганын ачыктан-ачык жарыя кылган. Ал башкарууда Халифалык мамлекетин кулаткан Мустафа Кемалга жана андан кийинки Аллах түшүргөн өкүмдөрдөн башка мыйзамдар менен өкүм жүргүзгөн илманий өкүмдарларга окшойт. Бул өкүмдарлар менен анын ортосундагы айырма – алар динге душман болушкан болсо, ал динге душмандык кылбайт. Башкача айтканда, ал динди намаз, орозо, хаж жана зекет сыяктуу ибадаттардан турат деп эсептейт... Исламда башкаруу түзүмү бар экенин моюнга албайт. Ушуга ылайык, ал куфр өкүмдөрү менен өкүм жүргүзөт о.э. Түркиянын жана башка Ислам өлкөлөрүнүн өкүмдарлары сыяктуу Аллахтын өкүмүн орнотууга аракет кылгандарга каршы күрөшөт. Себеби, анын назарында Аллахтын өкүмүн орнотуу динден эмес. Ошондуктан, мусулман адам Эрдаганга баа бермекчи болсо, ага бир көз менен эмес, эки көз менен карашы керек. Ошондо ал бир көзү менен анын намаз окуп, орозо кармап жатканын, Куръанды тажвид менен окуп жатканын жана мечиттерди ачып жатканын көрсө... Экинчи көзү менен ал Аллах түшүргөн өкүмдөрдөн башка мыйзамдар менен өкүм жүргүзүп жатканын көрөт. Эрдаган Американын мусулман мамлекеттериндеги колониялык пландарында о.э. Афганистан, Ирак, Ливия жана Сириядагы Исламга каршы согушунда анын тарабында турду. Ал бүгүн текеберлерче, Аллахтан коркпой Асад режими менен мамиле кылып, аны менен өрөөндөрдө айласы жок башбаанексиз жүргөн

мусулмандарды жараштырууга аракет кылышын маалымдап жатат. Анын (израиль) менен разведка, аскерий, экономикалык жана туризм тармагында орноткон мамилелери о.э. сүткордукка негизделген экономикалык саясатты жүргүзүп жатканы жөнүндө айтпаса да болот... Эрдагандын бетин ачкан анык далил ушул: эгер ал Аллах жана Анын Расулу каалаган динде болгондо, Аллахтын душмандары саналган яхудийлер, Америка жана Европа биринчи болуп ага каршы күрөшмөк. Тескерисинче, ал аларга, алар болсо ага кошоматчылык кылышууда.

Ислам жана илманийлик эки башка багыт болуп, аларды бириктирүү мүмкүн эмес. Ислам «Аллахтан башка кудай жок жана Мухаммад Анын элчиси» деген акыйдага негизделет. Илманийлик болсо «динди мамлекеттен бөлүү» акыйдасына негизделет. Өкүмдар же катардагы адам болушуна карабастан, ар бир мусулман Ислам акыйдасын фикирлери үчүн негиз, иш жана аракеттери үчүн өлчөө кылышы керек. Бул туурасында ал үчүн ыктыяр жок. Себеби, маселе – акыйкат же батыл. Ислам Аллахтын акыйкат дини болуп, андан башкасы батыл. Аллах Таала айтат:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾

«Аллах жана Анын пайгамбары бир ишти буюрган убакта эч бир мумин жана мумина үчүн (Аллахтын хукмун коюп) өз иштеринде ыктыяр кылуулары жаиз эмес, ким Аллахка жана Расулуна күнөөкөр болсо, демек, ал анык адашуу менен адашыптыр» [33:36]

Бул мабданы сактап калуу үчүн Ислам өкүмдарды да, катардагы адамды да – эгер алар Аллахтын динин колдонууда катага жол беришсе же аны өзгөртүшсө – мухасаба кылууну (тергеп-тескөөнү) мыйзам кылып белгилеген. Себеби, маъруфка буйруу жана мункардан кайтаруу Аллахтын Китеби жана Расуллаллах ﷺдын Сүннөтүндө мутлак келип, урухсат же хостоо менен чектелбеген. Рошид халифалардын башкаруусу о.э. умавий жана аббасийлердин башкаруусу доорунда мусулмандар өкүмдарларды мухасаба кылышкан. Бирок, Ислам менен өкүм жүргүзгөн өкүмдарды мухасаба кылуу менен учурдагы доордо исламий өлкөлөрдүн өкүмдарлары сыяктуу илманийлик менен башкарган өкүмдарды мухасаба кылуунун ортосунда айырма бар.

Миладий 1924-жылы Усманий Халифалык кулатылгандан кийин колонизатор мусулман өлкөлөрүндө өз таасирин жана илманий түзүмдөрүн кеңейтти. Колонизатор саткын өкүмдарлар арасынан жалданган малайларды даярдоону мыкты өздөштүрдү. Бул саткын өкүмдарлар улутчулдук, мекенчилдик жана жарандык деген карталарды ойноп, өздөрүнүн айлакер, жийиркеничтүү ыкмаларын ишке салуу аркылуу мусулмандарды адаштырууга жана аларды дининен алыстатууга салым кошушту. Кээде алар мусулмандарды эч кандай пайда келтирбей турган иштер менен алек кылышты. Мусулмандарды алдоодо ар бир өкүмдардын өзүнүн ыкмасы жана айлакер каражаттары бар. Мусулмандар өздөрүнүн аң-сезимдүүлүгү менен демократиянын жийикеничтүү карталарынан, ыплас байланыштарынан өтүп, бузгунчу режимдер алдында өз күчтөрүн көрсөтүштү. Андан соң колонизатордун анын демократиясына канааттанган, исламий характерге ээ болгон картаны оюнга таштоодон башка чарасы калбады. Ошондуктан, мусулмандар душмандардын жана малай өкүмдарлардын Исламдын бийликке келишине тоскоол боло турган ыкмаларын билиши, алардын айла-амалдарынан сак болушу керек.

Эрдагандын Ислам жана мусулмандарды коргорун айткан жалган сөздөрү жана ал алып барган саясий иштер башка өкүмдарларга караганда көбүрөөк ага көңүл буруп, анын айлакер жүзүн ачыктоого үндөдү. Анын сөздөрү жалгандан башка нерсе эмес. Ал бул сөздөрү менен Аллах Саф сүрөсүндө эскерткен эң ыплас ишти кылды. Аллах Таала айтат:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٦١﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنۢ تَقُولُوۡا مَا لَا

تَفْعَلُوۡنَ﴾

«Эй момундар, силер эмнеге өзүңөр кылбай турган нерсени (кылабыз деп) айтасыңар?! Силер өзүңөр кылбай турган ишти (кылабыз деп) айтууңар Аллахтын алдында өтө жаман көрүлгөн (иш)» [61:2-3]

Аббасийлер жана Усманийлердин башкаруусу доорунда ижтихаддын токтоп калышы о.э. араб тилине кайдыгер кароонун натыйжасында мусулмандардын башына түшкөн фикирий сенектик болбогондо, Эрдаган да, андан башкасы да мусулмандардын бирин да алдай албайт эле. Ижтихаддын токтоп калышы жана араб тилине кайдыгерлик кылуу колонизаторлор Ислам өлкөлөрү ээлеп алышынын эң маанилүү факторлорунан болду. Ошондуктан,

Эрдаган мечитте сүрөткөн түшүп, колуна Куръан алып, Акса жөнүндөгү билдирүүнү каралап же Ая-Сафияны мурдагыдай мечитке айлантып кыска ойлуу адамдарды толкундантуусу оңой. Себеби, булар ар бир мусулман, кала берсе, кары аялдарыбыз кыла турган амалдардан башка нерсе эмес. Саф сүрөсүнүн алгачкы аяттарын тилават кылган мусулмандар Эрдаган бийлик күрсүсүндө отурган жана токтом ээси болгон өкүмдар деп карашы керек. Ошондуктан, Эрдагандын Усманий Халифалык доорунда Ислам диярынын борбору болгон Түркияны кандай түзүм менен башкарып жатканына о.э. ал жүргүзүп жаткан саясий иштердин акыйкатына аң-сезимдүү түрдө кароолору зарыл. Т.а. анын саясаты кайда бара жатат? Ал кимдин кызыкчылыгы үчүн иштеп жатат? Армия, массалык маалымат каражаттары, таалим жана соода-сатык иштери, кала берсе, режим кимге кызмат кылып жатат? Фалестин, Сирия, Ливия маселелеринде о.э. мурун болгон же келечекте боло турган башка маселелерде чечүүчү позицияны карманып жатабы? Эрдаган жүргүзүп жаткан иштерге ушул таризде карап, текшерген киши анын ыплас жүзүн түшүнүп жетүүдөн башка чарасы калбайт. Чындыгында, залымдерди Фиръавн жана анын аскерлеринин тагдырына түшүрүү, аларга жардам бербөө убагы эбак келди.

Төмөндө Эрдагандын жыйырма жылда илманийлик күрсүсүндө чогулткан жалпы натыйжасынын бир бөлүгүн гана сунуш кылабыз. Менин оюмда, Аллахтан жана Ахырет күнүнөн үмүткөр момундарга бул сыр болбосо керек. Бирок, бул эскертме алуучулар үчүн бир эскертүү.

Эрдаган илманийлик күрсүсүндө Мустафа Кемалдын небереси, бирок, ал Американын карамагында!

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин 1945-жылыа дүйнө жетекчилигинде Америка Британиянын эсебинен биринчи орунду ээлешине даярдаган бир нече экономикалык жана саясий факторлор бар эле. Мусулмандардын маселелери жөнүндө сөз болгондо Жакынкы Чыгыш географиялык жана саясий жактан маанилүү болгону үчүн Америка өз амбициялары менен Түркиядагы өкмөт борборуна Британиянын малайларынын эсебинен кирип барууну каалады. Ал жерде Британиянын малайы кылмышкер яхудий Мустафа Кемал Усманий мамлекетти кулаткандан кийин англистердин таасири күчөгөн. Белгилүү болгондой, Америка англистердин эсебинен Түркиядагы өкмөт борборлоруна кирип барууда колдонгон айла-амалы – муътадил

Ислам карсатын оюнга салуу болгон. Себеби, муътадил Ислам анын орточо чечимге негизделген демократиялык мабдасына ылайык келет. Бул ролду аткарууга Эрдагандын тандалышында мына ушул абал жүз берди. Мунун бир нече себептери бар. Бир тараптан, Америка анын малайларынын өкмөт башына келиши үчүн исламий башкарууга ынтызар болуп умтулуп жаткан түрк мусулмандарынын туйгуларынан пайдаланды. Мындан тышкары, Америка Эрдаган менен бир нече ирет жолугушууларды өткөргөндөн кийин, 2002-жылы Эрдаганды Түркия президенттигине даярдоого каратылган үгүт иштеринде экономикалык маселелерден пайдаланууга жетишти. Башка тараптан, ал бийлик борборунда исламий атрибут (белги) бар экени менен мусулмандарды чалгылтты. Бул жараян Эрдагандын муътадил исламий кыймылдардын жетекчилерин, биринчи кезекте «Мусулман боордоштор» кыймылынын жетекчилерин өзүнө тартышында ачык көрүндү. Алар Эрдагандын жалгандарына ишенип кантип динди тикелешет?! Бул илманий жетекчи аларды илманийлик тоосундагы коопсуз башбаанек менен алдады. Ошентип, Эрдаган алар менен Расуллуллах ﷺ:

«... ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَيَّ مِنْهَا جِئْتُمُوهَا»

«Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот», деп башарат кылган Халифалыкты тикелөө үчүн калыс аракет кылгандар ортосуна тосмо койдү.

Экинчи даражалуу, муътадил жана гибрид идеялар өкүмдар болгон кишилердин дубал артындагы нерсени көрбөстүгү таң калычтуу эмес. Эгер, жаркын фикир жүргүзүшкөндө, Эрдаган жөнүндөгү акыйкат аларга айкын болмок. Ким илманийликти отургузса, анын нажасынан башка эч нерсе албайт! Түркиянын кечеги деңгээли менен бүгүнкү деңгээли ортосунда айырма бар. Себеби, Түркия Усманий Халифалык доорунда Ислам диярынын борбору, мусулмандардын борбор калаасы болгон жана Константинополду фатх кылуу менен Набий ﷺ башарат кылган мактоо сыймыгына ээ болгон. Расуллуллах ﷺ:

«سَتَفْتَحُ الْقُسْطَنْطِينَ، وَلِنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَلِنَعْمَ الْجَيْشُ جَيْشَهَا»

«Келечекте Константинополь фатх кылынат, анын амири кандай гана бактылуу амир, кошууну кандай гана бактылуу кошуун», деген. Башка тараптан, Эрдаган Түркияны андан мурун кылмышкер Мустафа Кемал башкарган илманий түзүмдүн дал өзү менен башкарууда. Эгер, Мустафа Кемал мечиттерде азандын

айтылышына тыюу салган болсо, Эрдаган маалымат каражаттарына берген интервьюсунда Түркияда гомосексуализмди коргогон мыйзам болушун ачык жарыялады. Кала берсе, ал өзүнүн бузгунчулугу менен эле чектелип калбады, тескерисинче, башкаларга кеңеш бере турган даражада чектен чыкты. Доктор Мухаммад Мурсий Мисир башкаруусун колго алганда Эрдаган «илманийлик эң ылайык башкаруу түзүмү» деп илманийлик менен башкарууну кеңеш берген... Ал өзү илманий экенин жана түзүмү илманий түзүм гана болорун бир нече ирет ачык баян кылды. Өз мекемесинде кылмышкер Мустафа Кемалдын сүрөтүн өзүнүн шахсиятынын жана амбицияларынын белгисине айлантты. Түркияда илманийлик орнотулганын эске салуу үчүн ал ар жылы анын кабырына гүл коюп, таъзия билдирет. Ошентип, ал илманийлигинде Мустафа Кемалдын небереси, саясатында америкалыктардын малайы экенин бир нече ирет далилдеди.

Эрдаган акыйкат менен жалганды аралаштырды. Себеби, ал өзү илманий экенин билдирип, ошол эле учурда Исламды коргошун айтты. Анын айла-амалдарынан сабак албагандар үчүн Расулуллах ﷺдын ушул хадисин эстөөнүн убагы келди. Ал ﷺ айтат:

«أَعَاذُكَ اللَّهُ يَا كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ مِنْ إِمَارَةِ السُّفَهَاءِ، قَالَ: وَمَا إِمَارَةُ السُّفَهَاءِ؟ قَالَ: أَمْرَاءُ يَكُونُونَ بَعْدِي لَا يَهْتَدُونَ بِهَدَايَتِي، وَلَا يَسْتَتُونَ بِسُنَّتِي، فَمَنْ صَدَّقَهُمْ بِكَذِبِهِمْ وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَأُولَئِكَ لَيْسُوا مِنِّي، وَلَسْتُ مِنْهُمْ، وَلَا يَرِدُونَ عَلَيَّ حَوْضِي. وَمَنْ لَمْ يُصَدِّقْهُمْ بِكَذِبِهِمْ وَلَمْ يُعِنْهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَأُولَئِكَ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ، وَسَيَرِدُونَ عَلَيَّ حَوْضِي»

«Эй Каъб ибн Ужра, Аллах сени акмактардын амирлигинен сактасын». Каъб сурады: «Акмактардын амирлиги кандай?». Расулуллах ﷺ айтты: «Алар менден кийин боло турган, менин хидаятыма баспай турган жана Сүннөтүмө ээрчибей турган амирлер. Ким алардын жалганын тастыктап, зулумдарына жардам берсе, алар менден эмес, мен да алардан эмесмин жана алар менин хавзимден ичишпейт. Ким алардын жалганын тасыктабай, зулумдарына жардам бербесе, алар менден, мен да аларданмын жана алар менни хавзимден ичишет».

Экинчи: Эрдагандын Фалестин маселесинде жетишкен натыйжасы:

Мусулмандардын назарында Фалестин маселеси тагдырий маселелердин бири болуп эсептелет. Мубарек Фалестин жеринде сионисттердин баскынчылыгы алыска созулду. Анын айланасында

ага эч кандай пайдасы тийбеген бир нече мусулман өлкөлөрү, алардын катарында, баскынчы яхудийлерге кескин сындоолорду жана коркутууларды айткан Эрдагандын мамлекети бар. Бирок, бул сын жана коркутуулар Эрдагандын аракетине тескери болгон сөздөр. Өкүнүчтүүсү, түрк армиясы согуштук даярдык боюнча дүйнөдө дээрлик бешинчи орунда турат. Бирок, ал Ислам назарында эч кандай салмакка жана кадырга ээ болбогон мамлекет. Себеби, Түркия Исламдагы башкаруу түзүмүн колдонбойт, Ислам мамлекетин даъват жана жихад аркылуу дүйнөгө алып чыкпайт.

Эрдаган Аксадагы перзентин жоготкон энелердин ыйын укса, аларга таъзия билдирүү менен чектелет. Эгер, анын телефонуна Америкадагы башкаруу мекемесинен коңгуроо келсе, Түркия армиясы кожоюнунун буйругун аткарууга даярданат. Эрдаган алардын план жана тил бириктирүүлөрүн ишке ашыруу үчүн алар менен союз түзөт. Бул союздар кээде терроризмге каршы согуш шылтоосунда калыс мусулмандарга каршы согушуу үчүн түзүлсө, кээ бир абалдарда тынчтыкты орнотуу шылтоосунда байлыктарды талап-тоноо үчүн түзүлөт.

Мубарек Фалестин жери башка жайларга караганда Эрдаганга алыс эмес. Демек, Эрдаган Ифринди же андан башка жайларды азат кылуу үчүн Түркия армиясын аракетке келтиргендей, Фалестинди азат кылуу үчүн да армияны аракетке келтирбейби?! Эрдагандын сүйлөгөн сөздөрү жалган. Себеби, бул сөздөрдү сүйлөгөн ооз Фалестинге жардам көрсөтүүнү айткан болсо, кийин ушул эле ооз эч уялбастан Американын «эки мамлекет чечими» долбоорун кабыл алууга чакырды. Мындай сөздү саткын жана арамза киши гана айтат.

Урматтуу окурман, Эрдагандын кыянатынын түп-тамырын түшүнүү үчүн Шимон Перес 2007-жылы Түркия парламентинде сүйлөгөн сөзүн угуу жетиштүү. Ал ибраний тилде сүйлөгөн сөзүндө мындай деген: «Түркия ишенимди бекемдейт жана мен Түркияга ыраазычылык билдирүү үчүн келдим».

Ушул жалданма өкүмдардын арамзалыгын түшүнүшүңөр үчүн, анын: «Биз (израиль) мамлекетине каршы эмеспиз, адам өлтүрүп жаткан (израиль)ге каршыбыз», - деген сөзүн угушуңар жетиштүү. (Ал-Жазира каналы). Эрдаган Фалестин жеринде же башка жайларда яхудийлердин вужуду болушу мүмкүндүгүн айтууда. Эрдаган кудум Аллахтын Китебинде яхудийлер жөнүндө келген

акыйкаттарды окубагандай же Фалестин баскынчы яхудийлерден тазаланышы керек болгон исламий өлкө экенин унуткандай мындай сөздү айтышы таң калычтуу. Эрдагандын сөздөрүнө алданган, аны менен яхудий вужудунун ортосунда жакын достукту түшүнбөгөн кишилердин бар болгону андан да таң калычтуу. Себеби, Эрдаган соода айырбаштоодо, коопсуздук иштерин координациялоодо жана дипломатиялык мамилелерде ар дайым яхудийлер менен бир сапта иштейт. Муну менен Эрдаган яхудийлер менен мамилелерди нормалдаштыруучулардын биринчилеринен болду. Эрдаганга жалгыз Аллахтын Өзү өкүм кылат.

Үчүнчү: Эрдаган саясий иштерде жетишкен натыйжасы:

Эрдаган америкалыктардын стратегиялык союздашы болуп эсептелет. Бул анын сөздөрүнөн жана иштеринен ачык көрүнүп турат. Америка 2003-жылдагы Ирак согушунда аскерий жүрүш баштаганда, Иракка бастырып кирүү алдындагы тоскоолдуктарды жеңип өтүү үчүн Түркиядагы «Инжирлик» базасынан пайдаланды. 2011-жылы Американын Сириядагы малайы Башар Асадды сактап калуу үчүн Түркия ал жерде Исламий мамлекетти тикелөөгө чакырып чыккан исламий агымды тизгиндөөгө аракет кылды. Мындан тышкары, «Фурат калканы» жана «Зайтун бутагы» сыяктуу операцияларды баштоо үчүн ага байланган «Азаттык армиясы» күчтөрүн ар тараптуу таратып жиберди. «Фурат калканы» операциясы Башар Асад Халабды көзөмөлгө алышына мүмкүнчүлүк берген болсо, «Зайтун бутагы» операциясы Асаддын Чыгыш Гутага киришине мүмкүнчүлүк берди. Американын Эрдагандан пайдаланышы ушуну менен токтоп калса гана. Демек, Эрдаган өз кожоюнуну моюн сунуу үчүн дагы кошумча аскерий операцияларга кирет. Америкага кызмат көрсөтүү үчүн Ливиядагы чыр-чатакка же Армения-Азербайжан чыр-чатагына аралашуу Түркиянын мына ушундай операцияларынан болуп эсептелет.

Жакында Эрдаган түрк лирасын кулоодон сактап калуу үчүн яхудийлер менен мамилелерди нормалдаштырууга жана кыянатка жетекчилик кылган Бириккен Араб Эмираттары мамлекетиндеги банктардын эшиги алдында тилемчилик кылды. Бул тилемчи Сирия, Ливия, Азербайжан жана башка жайларда өзүн жана Түркия армиясын Американын ыктыярына толук тапшырды. Ал Сириядагы мусулмандарды Башар Асаддын зулумунан жана Ливиядагы мусулмандарды Хафтардын зулумунан азат кылбады.

Түркия экономикасындагы кризисте да чече албады. Америка Яманда, Суданда же Сирияда да күчү жеткенче Эрдаганга окшогондорду даярдоого аракет кылат... Чындыгында, алар өздөрүнүн айла-амалдарын кылышты, эгер алардын айла-амалдары себептүү тоолор кыйрай турган болсо да, алардын бул айла-амалдары Аллах алдында белгилүү.

Ислам Умматы рошид Халифалык мамлекетин тикелөө алдында турат. Чындыгында, Уммат арасынан өз калкын алдабаган жетекчи хизб өсүп чыкты жана ал өз максатын түшүнүп жеткен, тарыйкатын көрө билген жана фикирлерин өздөштүргөн – Хизб-ут-Тахрир...

«... ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَا جِ النَّبِوَّةِ»

«Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот...». Аллахтын урухсаты меннен эртеңки күн күтүп жаткан киши үчүн жакын. □

ЭҢ ОПТИМАЛДУУ ЭКОНОМИКАЛЫК ТҮЗҮМ (2) (ИСЛАМИЙ ЭКОНОМИКАЛЫК ТҮЗҮМДҮН КӨЛӨКӨСҮНДӨ)

Махмуд Абдулхадий

Өлүк жерди тирилтүү

Ислам белгилүү бир ээси болбогон өлүк жерди тирилтүүнү адамдарга мубах кылды жана аны умумий мүлк кылып белгиледи. Өлүк жерден ким пайдалана алса, пайдаланат жана аны ким тирилтсе, жер аныкы болот. Ислам жарандардын иштерин камкордук менен башкарууну, аларга жардам көрсөтүүнү, муктаждыктарын камсыздоону жана жашоосун жеңилдетүүнү мамлекеттин милдети деп белгиледи. Ошондуктан, кимде-ким жашоо жана эгин эгип, түшүмдүү жерге айлантуу үчүн өлүк жерди тирилтсе, жер ага таандык болот. Ушул орунда суроо туулат: бул өкүмдөр колдонулушу менен жумушсуздук, үй-жай проблемасы же товар жана кызматтардын таңкыстыгы проблемасы сакталып калабы? Же бул өкүмдөр инвестицияга кызыктырып, акча алып келеби? Жумуш орундарын жаратып, байлыкты көбөйтөбү? Жумушсуздукту жана жакырчылыкты жоёбу? Иштерди чечүүдө жана тартипке келтирүүдө Ислам менен капиталисттик түзүмдүн кайсы бирин «ийгиликтүү» деп айтуу туура? Шексиз, бул түзүм – Ислам түзүмү.

Салыктар Ислам менен капитализм ортосунда

Ислам адамдарга, алардын мээнетине жана акчаларына салык салууну, бажы салыктарын салууну харам кылган. Тескерисинче, Ислам адамдардын муктаждыктары камсыздалышын жеңилдетүүнү мамлекетке мажбурият кылып жүктөгөн. Жолдорго асфальт төшөө, базарларды камсыздоо, адамдардын акчаларын жана соодаларын коргоо, чыр-чатактарды чечүү о.э. алардын ортосунда салыктарсыз жана акысыз өкүм чыгаруу аркылуу адамдарга жардам көрсөтүү – мамлекеттин мажбуриятты. Себеби, имам – башкаруучу жана өз жарандарына жоопкер. Аллах Өз Пайгамбары ﷺ ды адамдарга салык чогултуучу эмес, хидаятка баштоочу кылып жиберди. Мындай өкүмдөр адам, коом жана мамлекет үчүн кандай натыйжаларды алып келет? Мындай өкүмдөр адамдарды эмгектенүүгө, мүлккө ээ болууга жана өндүрүштү өнүктүрүүгө шыктандырат. О.э. адамдардын турмушун жеңилдетет жана алардын байлыкка ээ болушун камсыздайт. Сапатты жакшырта турган жана бааларды кескин төмөндөтө турган атаандаштыкка үндөйт. О.э. мамлекеттин бай жана күчтүү болушун камсыздайт,

аны кредиттик карыздарды алуу муктаждыгынан арылтат. Туурасы, мамлекетти чыныгы капитал кыбласына жана акчалардын башбаанегине айлантат. Адамдар ал жерде жашоого умтулат, ага таандык болууну жана анын жарандыгын алууну каалайт. О.э. капитализмдин жалынынан качып, анын кең көлөкөсүнөн башбаанек издейт.

Капиталисттик түзүмгө келсек, адамдарга салык салуу анын эң маанилүү каражаттарынан бири болуп, бул түзүмдү башкаруучулар ушул аркылуу бардык адамдардан, алар ыраазы болгон же кордолгон абалда акчаларын тартып алышат. Капиталисттик түзүмдө салыктар мамлекеттин акчасынын булагы болуп эсептелет. Бул үчүн алар бүткүл аракетин ишке салып, салык чогултуу жана көбөйтүү жолдорун ойлоп табышат. Салык бардык товар жана кызматтарга салынат. Мындан адамдардын 90%ын түзгөн топ зыян көрөт. Биринчи кезекте пайда көрүүчүлөр 1%дан бир аз көбүрөөктү түзүүчү топ. Салык салына турган орундар көп кырдуу болот. Өндүрүшкө, жеке адамдарга, товарларга, алардан башка акча жана кызматтар кыймылынын бардык баскычтарында салык салынат. Бул болсо товар жана кызматтар баасынын кыялдагы көрсөткүчтөргө көтөрүлүп кетишине алып келет. Баалар кээде 100 %га, кээде 200 %га жана кээ бир абалдарда мындан бир нече эсе көбүрөөк пайыздарга көтөрүлүп кетет.

Эгер, кандайдыр бир товарды өндүрүү үчүн завод курмакчы болгон инвесторду элестете турган болсок, салыктар завод куруу үчүн лицензия алуудан башталат. Завод курула турган орундун же ушул жайдын ижарасынын баасына, кийин продукция өндүрүү үчүн иштетиле турган материалдарга салык салынат. Булардын баары аларды сатып алуу баасына жеткенге чейин бир катар салыктарга дуушар болот. Продукция өндүрүү каражаттарына да салык салынат. Кийин өндүрүлгөн продукцияга сапатты текшерүү, аны көзөмөлдөө жана ушуга окшогон бир нече себептерге ылайык салык салынат. Салыктын дүң салыгы, чекене салыгы жана кошумча кыймат салыгы сыяктуу түрлөрү болот. Инвестордун колундагы кызматкерлер түздөн-түз кирешелеринен салык төлөшөт жана ал жогору болот. Салыктар инвесторду кызматкерлеринин иш акыларын көбөйтүүгө мажбур кылат. Бул болсо өндүрүлгөн продукция каражаттарынын эсебине өндүрүү каражаттарын көбөйтөт.

Дүң соода менен алектенген соодагердин кызматкерлерине да киреше салыгы салынат, бул болсо товардын баасы көтөрүлүшүнө алып келет. Бул абал чекене соода менен алектенген соодагерге да тиешелүү. Ошондон кийин биринчи инвестордон тартып акыркы соодагерге чейинки сатуучулардын пайдаларынан жылдык киреше салыгы алынат. Мындан тышкары, соодагерлер товарлардын баасына «жумушчулардын социалдык камсыздоосу» жана бошоо жөлөк пулун кошуулары керек. Булардын баарында продукция өндүрүүчү ишкана жогору салыкты өз ичине алган күйүүчү майга муктаж болот.

Бул системада ар бир аракетке, адамдар үчүн керектүү ар бир кызматка, ал тургай, сот системасы же өлгөн адам калтырган мураска да салын салынат. Ким ур-токмокко кабылса, анын сотко кайрылышы жана өз укуктарын коргошу өтө кымбатка түшөт. Мурас өз мураскоруна тапшырылганда да, ага чоң салык салынат. Салыктардын бааларга, арийне, жакырлардын турмушуна таасири кандай болот? Салыктар адам жана коом үчүн эң чоң карасанатайлык болуп, аларды көтөрүү баалардын кескин жогорулашына алып келет. Ошентип, салыктарды алдын алган система инвесторлордун, туристтердин, атаандаштыкка умтулгандардын о.э. пайда, байлык жана бакубат жашоого умтулгандардын издеген жерине айланат.

Батыш фикирлерине алданган тоту куштар бул системанын ишмерлери адамдардын аң-сезимине эмнени сиңдирген болсо, ошону сайрашат. Алар «адамдардын иштерин камкордук менен башкаруу үчүн мамлекетке киреше булагы керек, бул үчүн салыктардан башка булак барбы» дешет. Алар өздөрүн акыйкат үстүндөбүз деп ойлошот. Алар – бейтаасындык иримиңде калган наадандар. Алардын көздөрүн парда каптап, капитализмдин шайтандары, акча киттери жана ушул системадагы таасирдүү кишилер көрсөткөн нерседен башка нерсени көрүшпөйт.

Расулуллах ﷺ Исламды турмуштун бардык катмарында, алардын катарында экономикада да колдонгон. Мында Аны рошид халифалар ээрчишти жана көптөгөн кылымдар Исламий мамлекет ушул жолдо басты. Демек, алар мамлекеттин акчаларынын булактарын жана мамлекет өз жарандарынын иштерин кандай башкарышканын билүү үчүн бардык салыктарды харам кылган бул мистемага карашпайбы?!

Исламда мүлктүн түрлөрү

Ислам мүлктү үч түргө бөлдү. Алардын бири мамлекеттик мүлк болуп, анын булактарын касиет жана түрлөрү менен чектеди. Ошондуктан, алар өзгөрбөйт. Ислам нефть жана башка пайдалуу кендер, токой жана жайлоолор сыяктуу мамлекеттин мүлкүнөн тышкары умумий мүлктөрдү да иштерди башкаруунун эң маанилүү булактарынын бири кылып белгиледи. Мамлекет коомдун кызыкчылыктары үчүн каражат сарфташы керек. Ошондуктан, электр энергиясын өндүрүү, жол жана транспорт тармактарын куруу, эс алуу бактарын куруу, адамдардын муктаждыктары камсыздалышын жеңилдетүү о.э. алардын эмгек кылышы, аракеттениши жана соода иштери менен алектениши үчүн ыңгайлуулук жаратуу сыяктуу бүткүл коомго пайда алып келе турган иштерди жүзөгө чыгарат. О.э. кызыкчылыгы бүткүл жарандарга тиешелүү болгон заводдорду куруу, таалим жана медицина тармагын жөнгө салуу, курал-жарак өндүрүү, лабораторияларды куруу иштери да – мамлекеттин милдети. Бул адамдарга кымбатчылык алып келбей турган, тескерисинче, акча жана пайда алып келе турган маанилүү булак. Себеби, булардын баары умумий мүлк. О.э. акчага, эгин жана чарбанын түрлөрүнө, соода товарларына зекетти фарз кылды жана анын сарфтала турган орундарын белгиледи. Зекет шарият белгилеген тармактарда мамлекет өз жарандарынын иштерин башкара турган иштерден. Ислам олжо, хираж, жизя жана риказдын бештен бирин мамлекет мүлкүнүн булагы деп белгиледи.

Адамдардын финансылык иштерин камсыздоонун мындай ыкмасына назар салсак, кембагалга же бай болбогондорго өтө аз өлчөмдө бериле турган фитр садакасынан башка акча жүктөлбөгөнүн көрөбүз. Мусулмандар фитр садаканы үй-бүлөсүнүн ар бир өкүлүнөн беришет. Мамлекеттин бардык жарандары умумий мүлк же анын пайдаларынан акысыз пайдаланат. Зекетке келсек, ал зыянкеч түзүмдөрдө болгондой, ишке, иштелип чыккан продукцияга салына турган салык, жумушка уруксат алуу үчүн төлөнө турган төлөм эмес. Балким, шарты жана себеби табылышы менен байдын муктаждыгынан ашкан акчасынан 2,5 пайыз өлчөмүндө бериле турган садака. Эгин жана мал-жандыктын зекети да ушуга окшойт. Зекет керектөөчүлөргө товар жана кызматтардын баасынын көтөрүлүшү сыяктуу кыйынчылыктарды алып келбейт, балким, жакырларга киреше алып келет, базарды

жана продукция өндүрүүнү активдештирет. Хиражга келсек, ал – хиражий жерге салына турган төлөмдүн өлчөмү. Хиражий жерге мамлекет ээлик кылат жана мамлекет бул жерден ижара акы албайт. Жизяга келсек, ал мамлекеттин жарандары болгон кайрымусулмандарга салына турган арзыбаган төлөм өлчөмү. Жизя балагатка жеткен, аны төлөөгө кудуреттүү болгон эркек кишилерден алынат, аялдар жана жаш балдардан алынбайт. Файъ (олжо) болсо, согуш жана жихаддагы олжолор болуп, ал коомго бир да зыян жана жакырчылык алып келбейт, жакыр же мискинди жакыр кылбайт, тескерисинче, аларга ырызкы жана пайда алып келет.

Монополия

Ислам ар кандай товардын монополия кылынышын да харам кылды. Монополия – адамдардын турмушун татаалдаштыруу себептеринин о.э. капиталисттик түзүмдөн кызыкдар болгондор өз пайдаларын адамдарга кыйынчылык туудура турган даражада көбөйтүү каражаттарынын бири. Ал мүлк эркиндигинин талаптарынан болуп, китеп, максат, машина, курулуш жана башка продукцияларга карата интеллектуалдык мүлк укуктарын өз ичине алат... Дары-дармек иштеп чыгаруу укуктары, ачылыш жана инновация патенттери да ушул укуктардын катарына кирет.

Исламда мүлкчүлүк мүлк ээсинин өз мүлкүнө карата мыйзамдуу укугу. Ким бирер китеп же электрондук продукцияга ээ болсо, андан нуска алып басып чыгаруу, сатуу жана андан окуу колдонмосу катары пайдаланууда о.э. мыйзамдуу пайдалануунун бардык тармактарында укуктуу. Дары каражаттары, ар кандай өнөр жай продукциясы же башка нерселерде да аларга ээлик кылган киши мына ушул укуктарга ээ. Келгиле, мунун коомго о.э. бааларды түшүрүүгө, продукцияны жакшыртып өнүктүрүү багытындагы туруктуу атаандаштыкка таасирин карап чыгалы. Албетте бул көңүл ачууда иштетиле турган, зыяндуу, убакыт жана эмгекти текке кетире турган продукциялардын жок болушуна алып келет. Бул болсо кеңири коомчулукка жана керектөөчүлөргө пайда алып келет. Бул эки түзүмдүн кайсы бирин адамзатка белгилүү түзүмдөрдүн эң жогоркусу жана үлгүлүүсү деп атоо туура болот?! Адамзат алардын кайсы бирин колдонушу жана анын мыйзамдарына моюн сунушу жакшыраак?! Шексиз, колдонууга жана мыйзамдарына моюн сунууга мээримдүү жана ар бир иштен кабардар Зат тарабынан түшүүлгөн роббаний түзүм ылайык.

Исламдагы акча жана финансы түзүмү – бул алтын жана күмүш түзүмү

Эгер жогоруда айтылган экономикалык мамилелер туурасындагы мисалдардан акча жана финансы түзүмү туурасындагы мыйзамдарга өтө турган болсок, бул туурасында Ислам менен капитализмдин ортосунда анык айырмаларды көрөбүз. Т.а. чечимдердин инсанийлиги жана үлгүлүү экендиги жагынан о.э. жашоонун гүлдөп-өсүшү, турмуш кадыржамдыгы, коомдордун коопсуздугу, адамдардын жетиштүү кирешеге ээ болушу жана адамдын ойгонушу жагынан өкүмдөрдө, мыйзамдар жана натыйжаларда айырма бар экенин көрөбүз. Ислам алтын, күмүш же башка металл жана кагаз акчалар сыяктуу бардык түрдөгү акчаларды мамиледе колдонууну мубах кылды. Ислам мамлекетинин акча бирдиги менен башка мамлекеттердин валюталарын айырбаштоого да урухсат берди жана акча басып чыгарууну мамлекетке тиешелүү кылды. Бирок, эгер каалаган убакта колдонуудагы акча бирдигинин мыйзамда белгиленген кыйматы алтын же күмүшкө алмаштыруу мүмкүнчүлүгүн берген камсыздоосу (таянычы) болбосо, Ислам ар кандай кыйматтагы акча бирдигин басып чыгарууну харам кылды. Ошондуктан, мамлекет тарабынан басылып чыккан ар кандай акча бирдиги, ал метал же кагаз акча болобу, шарый түрдө жүгүртүүдөгү кыйматына тең алтын же күмүш менен камсыздалышы керек. Ошентип, адамдардын акчалары сакталып калат. Себеби, алардын кыйматы, кыйматы жеке өзүнө тиешелүү болгон эки пайдалуу кендин (алтын жана күмүштүн) бири менен белгиленген. Бул акчаларга ээлик кылган киши ошол пайдалуу кендердин кыйматы негизинде аларга ээлик кылат. Алардын кыйматы алтын жана күмүш кыйматы менен белгиленгени үчүн туруктуу болот. Бул акча бирдигинин өлчөөсү болгон пайдубалдын туруктуулугу себептүү акча системасындагы туруктуулукка алып келет. Ошондуктан, мамлекеттин алтын жана күмүштөн башка накталай акчаларды, жаңы банкнотторду жана облигацияларды, эгер алардын кыйматы мыйзамдуу камсыздоого т.а. алтын жана күмүшкө таянбаса, басып чыгаруу жаиз эмес.

Ошентип, Ислам мамлекетинин акчасы басылып чыккан биринчи күндө эле дүйнө базарларына кирип бара турган акча болот. Адамдар кайда болбосун, өз акчаларын сактап калуу үчүн ага ээлик кылууга умтулушат. Анын кыйматы кепилденген, туруктуу жана инфляцияга учурабай турган болгону үчүн өздөрүнүн соода

жана финансылык мамилелеринде башка акчаларга караганда көбүрөөк аны колдонушат. Ошентип, Исламий акча түзүмү ишеничтүү түзүм болуп, бардык адамдардын акчалары ага ишенип тапшырылат. О.э. ал адамдардын акчаларынан эч кандай окуянын натыйжасында да, убакыттын өтүшү менен да кармап калбайт. Бул түзүм алтын жана күмүш ортосунда, алтын жана күмүш менен камсыздалган акчалар ортосунда, камсыздоосу кандай болушуна карабастан, түрдүү валюталар ортосунда да, ал тургай, валюта курстары айырмалуу жана өзгөрүүчөн болсо да айырбаштоо мүмкүнчүлүгүн берген түзүм. Ислам мамлекетинин акчасынын кыйматы туруктуу болгондуктан, алтын же күмүш менен камсыздалбаган жана өз кыйматын туруктуу жогото турган башка валюталарга караганда узак мөөнөт аралыгында ар дайым көтөрүлөт. Ошондуктан, исламий акча системасы алтын эрежесине же эки пайдалуу кен болгон алтын жана күмүш эрежесине негизделет.

Бүгүнкү күндө Америка башкарып жаткан капиталисттик финансылык түзүмгө келсек, ал адамдардын байлыгына жана эмгегине өкүмдарлык кылуучу түзүм болуп эсептелет. Бул түзүм акча жана байлыктарды чогултуу үчүн ач көздүк жана адилетсиздиктин эң ачык жана жийиркеничтүү көрүнүштөрү менен бардык баалуулуктарды тебелеп-тепсейт. Бул колонизаторлуктун ар түрдүү, жаңыланган ыкмалары арасындагы ыкма. Булардын баары эркиндик, адам укуктары жана өнүгүү сыяктуу кооз ураандар о.э. өнүгүүнү жана жакырчылык, оору, төмөндүктү жоюуну убада кылган жалган пландар астында ишке ашырылат. Ошентип, адамдарга күч колдонуу жана алдоо менен, малайларды ишке салуу аркылуу экономикалык жана финансылык мыйзамдарды, реформа жана өнүгүү программаларын жүктөйт. Алар буларды кудум дарылануу үчүн берилген рецепттей сунуш кылышат. Түпкүлүгүндө, булар адамдарды тузакка түшүрүү, аларды моюн сундуруп кул кылуу максатында өздөрүнө байлоо үчүн берилген рецепттер. Алар адамдардын байлыгын талап-тоношот, эгер байлыктары таланып бүтсө, пайда болгон жаңы абалды чечүү үчүн жаңы пландарды ойлоп табышат. Түпкүлүгүндө, булар мамлекеттин байлыктарына жана ресурстарына түздөн-түз ээлик кылуу үчүн капитализмдин тузактары. Эгер, алар буга жетишсе, дарылоо рецепттери аталышында даңы жаңы пландарды түзүшөт, ыкмаларды ойлоп табышат. Ошентип, капиталисттер адам

мүчөлөрү менен соода кылып, адамдар артерияларындагы канды өздөрүнүн запастарына жана банктарына коюшат. Капиталисттик түзүмдөгү өнүгүү долбоорлору калктарга өкүмдарлык кылуу жана аларды кулга айлантуудан о.э. жакырчылыкты жоюу ураандары курулай жалгандан башка нерсе эмес. Түпкүлүгүндө, бул байларды байтып, жакырларды жок кылуу. Бүгүнкү дүйнөлүк финансылык түзүмгө үстүртөн көз чаптырып чыгуунун өзү эле, ушул чындыкты анык көрсөтөт.

Капиталисттик акча системасынын кагаз-доллар системасына өтүшү

Бүгүнкү күндө дүйнөдө өкүм сүрүп жаткан акча системасы доллар системасы же доллар эрежеси деп аталууга ылайыктуу. Себеби, долларды жана Кошмо Штаттар басып чыгарган ар кандай кагаз акчаны дүйнө кабыл алат о.э. анда жазылган сандагыдай кыйматка ээ деп эсептейт. Бирок, бул банкноттун анын чыныгы кыйматына баалана турган реалдуу камсыздоосу жок. Бул алдоо, тил бириктирүү, күч колдонуу жана эксплуатация кылуу аркылуу бүткүл дүйнөгө жүктөлгөн.

Тарыхта адамдар алтын эрежеси негизинде мамиле кылышкан. Он тогузунчу кылымдын баштарында бул түзүмдү мыйзамдаштыруу о.э. тышкы сооданы жана эл аралык сооданын айырбаштоосун ушул негизде тартипке келтирүүү пайда боло баштады. Көптөгөн мамлекеттер өз валютасынын чыныгы кыйматын белгилөөгө киришти. Мисалы, 1816-жылы 22-июнда Британияда фунт стерлингдин кыйматын 7,988 грамм алтын салмагында белгилөө жөнүндө мыйзам чыкты. Францияда 1802-жылы 10-апрелде француз франкынын кыйматы 322,58 миллиграмм алтын менен белгиленди. Германияда 1873-жылы 9-августта немис маркасынын кыйматын 398,2 миллиграмм алтын менен белгилөө туурасында мыйзам чыкты. Россия рублине карата да мына ушундай абал жүз берди. Себеби, 1897-жылда Россия рубли 747 миллиграмм алтын менен белгиленди. Америка долларынын кыйматы да, көп экиленүүлөрдөн кийин 1900-жылы 14-мартта кабыл алынган, алтын стандарт документи деп таанылган мыйзамга ылайык 1,5 грамм алтын менен белгиленди. Ушул негиздерге ылайык, эл аралык соодада жана валюта айырбаштоодо проблемлар жок эле. Себеби, ар бир валютанын башка валютага карата эквиваленти алардын алтындагы кыйматынан келип чыгып аныкталган. Бул

абал дүйнөдө алтын эрежеси кабыл алынгандан баштап Биринчи дүйнөлүк согуш башталганга чейин уланды.

Согуштун масштабы кеңейип, анын чыгашалары согушта катышып жаткан мамлекеттердеги өндүрүү кубатынан көбөйүп кеткен соң, бул мамлекеттер өз запастарын өздөрүнүн акчаларынан жана алардын алтын камсыздоосунан бошото башташты. О.э. чоң өлчөмдө камсыздоосуз мажбурый кагаз акчаларды чыгарышты. Ошентип, алтын эрежеси системасы кыйрады жана эл аралык акча системасы кулады. Согуштан кийин бул системаны оңдоо аракеттери болгон болсо да, бирок, бул аракеттердин бардыгы ийгиликсиздикке учурады. Себеби, дүйнөдөгү алтын запастарынын негизги бөлүгү согушта чыгаша тартпаган Америка Кошмо Штаттарына жиберилген. Согушка катышкан Европа мамлекеттери болсо, кыйраган, алсыз жана казынасы бошогон абалда эле. 1929-жылда жүз берген, Американы жана бүткүл дүйнөнү камтыган дүйнөлүк экономикалык кризис буга кошумча болду. Европа мамлекеттери өз валюталарын мыйзамдуу жактан алтынга эквивалент болушу керек болгон нерсеге алмаштыруудан баш тарта башташты. 1931-1936-жылдары Англия жана анын бардык мамлекеттери, Япония, Америка, Бельгия, Люксембург, Франция, Голландия, Италия жана Швейцария өз валюталарын алтынга алмаштырууну токтотууларын жарыялашты. Кийин 1939-жылы Экинчи дүйнөлүк согушу башталды. Согуш Батыш Европа мамлекеттери, Советтер Союзу жана Япония экономикасын кыйратты. Бул мамлекеттердин акчалары жана алтындары согуштан качкан капитал формасында же аскерий сатып алуулар үчүн АКШга агып келди. Ал тургай, дүйнөдөгү алтын запасынын үчтөн эки бөлүгү Америкага таандык болуп калды.

«Бреттон-Вудс» келишими жана алтын айырбаштоо системасы

Экинчи дүйнөлүк согуш аякташы менен Европа чоң жоготууларга жана кыйроого учурады, акча системасында башаламандык жүзөгө келди, Америка экономикалык жана финансылык күчкө айланды. Булардын натыйжасында дүйнө жетекчилери жана расмийлери эл аралык валютанын шарттары жана тышкы сооданы тартипке келтирүү үчүн шашылыш түрдө конференция өткөрүүгө чакырышты. Кийин 1944-жылы 1-июлдан 22-июлга чейин уланган Бреттон-Вудс конференциясы Кошмо Штаттардын Нью-Гемпшир штатында өткөрүлдү жана 44 мамлекет

катышты. Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки шарт себептүү «Бреттон-Вудс» келишими түзүлдү. Америка бул келишим аркылуу Европа жана бүткүл дүйнөгө өзүнүн валюталык жана экономикалык көзөмөлүн орнотуу негиздерин жаратууга жетишти. Америка долларды бекем валюта жана валюталардын королу катары сунуштап, ага дүйнөлүк ишеним тартуулады. Ошентип, алтын айырбаштоо системасы деп аталган жаңы валюта түзүмүнүн жаңы баскычы башталды. Бул баскыч 1944-жылдан баштап 1971-жылга чейин уланды. Бул түзүм АКШ доллары үчүн зыяндуу болду жана анын экономикасына коркунуч салды. Кийин АКШ президенти Никсон келишимди – келишимдин жоопкерчиликти жана моралдык жоопкерчиликти эсепке албастан – аны бекер кылды.

«Бреттон-Вудс» келишиминде ар кандай мамлекеттин валютасынын кыйматы алтын өлчөмү менен белгилениши назарга алынган. Бирок, келишимде накталай акча өлчөмүнүн алтын камсыздоосу бар болушу керектиги жана Американы эсепке албаганда, мамлекеттердин өз валюталарынын акысына алтын бериши шарт кылынбаган. Бирок, бул мамлекеттер өз валюталарын камсыздоо үчүн өздөрүнүн борбордук банктарында белгилүү бир өлчөмдө доллар сактоолору о.э. акча бирдигинин кыйматы алтын же доллардын болжолдуу салмагы менен белгилениши керек эле. Америка доллар кыйматын бир унция үчүн 35 доллар эквивалентинде белгиледи жана талап кылынганда АКШ долларын алтынга алмаштырып берүүгө убада берди.

Келишимде акча баалары болгону 1 % өлчөмүнө көтөрүлүшү же төмөндөшүнө жол берилиши каралган. Бул мамлекеттер согуштан ойрон болгон, казыналары бошоп чыккандыктан, Америка болсо күчтүү, дүйнө алтынынын үчтөн эки бөлүгүнө ээ болуп чыккандыктан, бул мамлекеттер өз акчаларын басып чыгарууда долларды камсыздоо кылуу үчүн долларды Америкадан карызга алышы керек эле. Эгер, бул мамлекеттер финансы кыйынчылыкка дуушар болсо же алардын акчасы туруксуздукка учураса, алар өз акчасынын баасын 1 %дан өтүп кетпеген абалда сактап калышы зарыл болгон. Ошондуктан, алар өтүмдүүлүктү жогорулатуу үчүн долларды карыз алууга мажбур болушуп, шарттар менен гана өз валютасын девальвация кылууга акылуу болгон. Америкага келсек, ал долларга алтын берүүгө даяр эле жана муну катый түрдө жарыя кылды.

Ошентип, эгер белгилүү бир накталай акча ээси, мисалы, өз акчасына алтын алууну кааласа, ал биринчи кезекте долларды алышы керек эле. Доллардын булагы болсо – ушул накталай акчаны чыгарган борбордук банк. Ошондон кийин гана долларга алтын алат. Бул бардык адамдарга, мекемелерге жана мамлекеттерге ылайык келди. Ошентип, доллар камсыздоого, борбордук банктардагы запаска о.э. башка валюталар ээ болбогон ишеним жана коопсуздук булагына айланды. Дүйнөлүк валюта тактысын ээлеген бул система алтын айырбаштоо системасы деп аталат. Түпкүлүгүндө, бул биринчи кезекте доллар эрежеси түзүмү, кийин алтын айырбаштоо түзүмү деген маанини түшүндүрөт. Бул келишимдин аткарылышын көзөмөлдөө жана анын үстүндө пайда болгон проблемаларды чечүү үчүн дүйнөлүк мекеме катары Эл аралык Валюта Фондун түзүү чечими кабыл алынган. Эл аралык Валюта Фонду келишимдин аткарылышын, туура иштешин, финансылык операцияларды жана валюта курстарын көзөмөлдөйт о.э. кредиттерди берет. Өз валютасын девальвация кылышы керек болгон ар кандай мамлекет андан мурда кредит алышы керек болгон жана бул кредиттердин пайдалары Америкага кайтып келген. О.э. бул келишимде Эл аралык Өнүгүү Банкын түзүү чечими кабыл алынган. Бул болсо, ири мамлекеттер жана бүткүл дүйнө үстүнөн экономикалык көзөмөл байланыштарын бекемдөө үчүн болгон.

Чындыгында, бул келишим Америка үчүн алтын жумуртка тууй турган тоок болду. Ошондуктан, Америка эл аралык мекемелерди түзүп, аларды Дүйнөлүк Банкка байлады. Ал өзүнүн экономикалык жана финансылык өкүмдарлыгын кеңейтүүгө муктаждык сезгенде, Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фондунун мыйзамдарын өзгөрттү жана ага жаңы мыйзамдарды кошту. Кийин согушта кыйраган Европаны кайра тикелөө үчүн «Маршал» долбоору жарыяланды. Мындан максат капитал, туурасы, Американын бүткүл дүйнөнү колония кылып, саясий жана экономикалык жактан ага атаандаш болгон күчтөргө сокку берүү болгон. Бул долбоор АКШ мамлекет катчысы Жорж Маршал тарабынан даярдалган жана ал муну 1947-жылы 5-июнда Гарвард университетинде сүйлөгөн сөзүндө жарыялаган. Ал Экинчи дүйнөлүк согуш учурунда АКШ армиясынын штаб башчысы болгон.

Ошондон кийин Америка үчүн да, өз өлкөсү, заводдору кайра тикеленишинен пайда көрүп жаткан о.э. Американын, айрыкча,

Британия жана Франциянын максаттарынан кабардар болгон Европа үчүн да иштер жакшы жүрүштө болду. Себеби, Европа берилген ушул чоң кредиттерден пайда көрдү. Европага кредит берүү жана ал жерге капитал киргизүүдө Америка үчүн да чоң кызыкчылык бар эле. Доллардын эл аралык валюталар үстүнөн өкүмдарлыгы, ага болгон ишеним жана аны «Бреттон-Вудс» келишиминде көрсөтүлгөн курс боюнча алтынга алмаштыруу ишеничтүүлүгү натыйжасында долларга болгон талап күчөдү. Ошондуктан, Америка доллар банкнотун тынымсыз басып чыгарды. Мунун натыйжасында базарларда доллардын өлчөмү кескин көбөйдү. Европа мамлекеттери Америка басып чыгарып жаткан жана долларды аларга кредит кылып берип жаткан ушул кагаздан коркунуч сизди. Ошентип, Европа мамлекеттери алтынга муктаж экендигин түшүнүп, алтын талап кылып, өз банктарында топтоло баштаган долларларды алтынга алмаштыра башташты. Америка долларга унциясы 35 доллар кылып белгиленген кыйматта алтынды жеткирип берүүгө мажбур эле. Бул болсо анын казынасында топтолгон алтын запастарынын азая башташына алып келди. Буга АКШ төлөм балансынын туруктуу дефицити да өз салымын кошту. Америка доллар банкнотторун басып чыгаруу аркылуу дефицитке туруштук бере алгандыктан, байлыкка жана чоң өлчөмдөгү алтынга ээ болгондуктан, иштин башында бул ал үчүн кризис эмес эле. Бирок, алтынга болгон талап көбөйүшү жана төлөм балансында дефициттин топтолушу кризиске алып келди. Бул кризис доллардын жетекчилик кылышына коркунуч туудуруп, Американы кабатырга салып койду.

Америка үчүн ниъмат болгон «Бреттон-Вудс» наалатка айланды

Устаз Фатхий Салим өзүнүн «Эл аралык валюта системасы» деген китебинде бул маселени кеңири түшүндүрүп мындай дейт: «АКШ Экинчи дүйнөлүк согуш себептүү өз фонддорунда дүйнөдөгү алтындын үчтөн эки бөлүгүнөн көбүрөөгүн т.а. ошол убактагы кыймат боюнча болжол менен 25 миллиард долларды чогултууга жетишти. Дүйнөдөгү доллар запастары бул кыйматтын чейрек бөлүгүнөн да аз эле. Ошол убакта доллардын 100 % алтын менен камсыздалышы төрт эседен көбүрөөк эле. Кийин өлкөнүн тышында доллар көбөйдү жана өлкөнүн ичинде алтын азайды. 1949-жылы Америкадагы алтындын көлөмү 24,5 миллиард долларды, өлкөнүн тышындагы доллар болсо 6,2 миллиард долларды түздү. 1957-

жылда алтын запастары 22,8 миллиардга төмөндөп, өлкөнүн сыртындагы доллардын көлөмү болсо 14,6 миллиардга көтөрүлдү. Камсыздоо 1960-жылга чейин жетиштүү болуп келди. Себеби, алтындын көлөмү 18,8 миллиард долларга, доллардын көлөмү болсо 18,7 миллиардга барабар эле. Кийин акча кризистеринин башталышы жөнүндө эскертүүлөр башталды о.э. 1965-жылы дисбаланс көрүнүктүү жана коркунучтуу болду. Себеби, Америкадагы алтын запастары 14 миллиард долларга түшүп кеткен болсо, өлкөнүн тышындагы доллар 25,2 миллиардга көтөрүлгөн болчу. Алтын жана доллар кризиси 1968-жылы март айынын ортолорунда эң жогорку чогусуна жетти. Себеби, Америкада алтын запасынын эриши (жоголушу) тездешип, 10,5 миллиард долларга жетти, базарлардагы доллар болсо 40 миллиардга чыкты. Башкача айтканда, «Бреттон-Вудс» келишиминен кийин доллардын алтын менен камсыздалышы 4 эсе болгон. 25 жылдан кийин доллардын болгону 25 %ы алтын менен камсыздалган т.а. 16 эсе төмөндөгөн.

Ошентип, Американын келишимди аткарышы ага зыяндуу болуп, кризистерди келтирип чыгарды. Себеби, доллардын алтынга карата кыйматы ашкере болду. Америка ар бир 35 доллар үчүн бир унция алтын берүү мажбуриятын алган бир убакта, бир унция алтындын кыйматы болжол менен 160 долларды түзүп, ал бүткүл дүйнөнү өз валюталарын ушул негизде сатып алууга мажбур кылган. Бул болсо мамлекеттер атайылап доллар сатып алууну токтотушуна, алтын талап кылуу аркылуу андан кутулушуна алып келди жана Американын алтын запасы жоголуу алдына келип калды. Америка 1971-жылы 15-августта текебердик менен, моралдык жоопкерчилктерди да этибарсыз калтырып, келишимди аткарууну токтотушун жана доллар эрежеси негизинде иш жүргүзүшүн жарыялады. Ал өзүнүн аскерий жана экономикалык кубатына таянып, бүткүл дүйнөгө муну жүктөдү.

Америка мыйзамга жана ахлак нормаларына баш ийбестен, күч менен «Бреттон-Вудс» келишимин бекер кылды

Хизб-ут-Тахрир «Акча кризиси» деген темада 1971-жылы 16-августта жарыялаган баракчада мындай делет: «Кемп-Дэвиддеги резиденцияда 48 саат жалгыз болгон президент Никсон 1971-жылы 15-августта теле экранда чыгып, америкалыктарга минтип кайрылды: «Долларды коргоо, жумушсуздукка каршы күрөшүү, соода жана төлөм балансын жакшыртуу жаңы экономикалык

саясаттын маанилүү элементтери болуп эсептелет. Максат, АКШнын дүйнөдөгү биринчи экономикалык мамлекет катары деңгээлин сактап калуу. Бул мамлекет дүйнөдөгү биринчи орундагы экономикалык күч болуп калабы же биз моюн сунуп, экинчи, үчүнчү же төртүнчү мамлекет болууга ыраазы болобузбу? Дүйнөдө эркиндик жана тынчтыкты камсыздаган күчтү сактап калабызбы же чегинебизби? Булардын баары силердин талкууңарга байланыштуу. Биз бул мамлекетке тарыхта улуу мамлекет курууга жардам берген жана келечектеги дүйнөнү калыптандырууга жардам бере турган ишенимди кайтарышыбыз керек». Бул сөздөр менен АКШ президенти бүткүл Батыш экономикасын кыйратууга жакын болгон, Батышка көз каранды мамлекеттерди сүйрөп келе жаткан ири акча-кредит кризисине каршы күрөшүү боюнча өзүнүн экономикалык саясатын жарыялады. Никсондун планы эркин дүйнөгө сокку болуп, эл аралык соода стандарттарын бузду. Батыш дүйнөсү фонддулук биржаларда башаламандык уругун чачты. Кийин өнөр жайы өнүккөн мамлекеттердин валюталарын туруксуздашты».

Ооба, ошентип, Америка өз президентинин кайрылуусу менен өз мажбуриятын бекер кылды. Америка ошол убактан баштап ушул күнгө чейин доллар купюралары менен дүйнө байлыктарын талап-тоноодо, долларды басып чыгарып кагаздагы акчаны сунуштоону улантууда. Алтын эрежесине негизделген Исламий акча системасына моюн сунуунун ордуна, доллар түзүмүнө моюн сунуу жана ага ыраазы болуу туурабы? Исламдагы экономика жана акча системасы жөнүндө айтылганда, аны четке кагып же маскара кылып жаткандарды наадан, караңгы жана тоту куштар деп айтуудан башка эмне десе болот!

Америка дүйнөнү доллар жана мажбурий мыйзамдары менен талап тоноп жатат

Америка алтын камсыздоо идеясына жана алтындын акча катары кабыл алынышына сокку берүү үчүн план түзүп, фитнесаларды уюштурууга, алтынды башка товарлар сыяктуу товарга айлантууга жана мажбурий кагаз акча системасы кабыл алынышын жалпылаштырууга бел байлады. Максат – доллар банкноталарын валюталардын тактысына чыгаруу, кала берсе, аны башка валюталардын эрежесине жана камсыздоосуна айлантуу.

Эгер, ушул акча системасына капиталисттик түзүмдүн сүткордук, акционердик коомдору жана финансылык операциялары сыяктуу

эң оор акыбеттерин кошсок, адамдардын байлыктарын талап-тоноо жана алардын байлыктарын күч менен жүктөлгөн мыйзам жолу менен соргон ырайымсыз жараянга күбө болуп жатабыз. Капитализм бүткүл дүйнө мамлекеттери жана калктары үчүн кооптуу кризистерди алып келүүчү түзүм экендигин эсепке алсақ, эгер андан тез кутулбаса, ал баарын жардырып жок кыла турган бомба деп айтса туура болот. Буга мисал катары айтсак, Америка бүткүл дүйнөгө мажбурый эл аралык мыйзамдарды жүктөп жатат. Бул мыйзамдар болсо Америка компанияларынын жана чоң инвесторлорунун дүйнө базарларына эч бир тоскоолдуксуз кирип барышына жол ачууда. Алардын дүйнө базарларына эркин кирип баруулары үчүн, базар эркиндиги, дүйнөлүк эркин соода, ачыктык, инвестиция алып келүү жана башка ураандардан пайдаланышууда. Акчалууларды жана алардын акчаларын коргоо үчүн да мыйзамдар белгиленген. Алар ушул мыйзамдардан пайдаланып, ушундай операциялар жана максаттуу тил бириктирүүлөрдү ишке ашырыша, бул операция жана тил бириктирүүлөр алар кирип барган мамлекеттердин акчалары Америка казынасына түшүшүнө кызмат кылат. □

Демократиялык, илманий, либералдык, капиталисттик мабданын маңызын үйрөнүү үчүн беш жылга созулган изилдөөлөрдөн кийин бул мабда таянган фикирий негиздерге тескери болгон жактар ачыкка чыкты. Бул жактар анын гносеологиялык¹ карама-каршылыктарын көрсөттү. О.э. демократия жана илманийликтин коомдо адилетти жүзөгө чыгара турган, же адамдарга алардын укуктарын баян кылып, тартиптештирип бере турган, же мамлекеттин тикеленишинен көздөлгөн коомдун кызыкчылыгын көрсөтүп бере турган эч бир мыйзам чыгара албашын көрсөттү. Буга кошумча, жакшылык менен жамандык, туура менен туура эмес мыйзамчылыктан көздөлгөн белгилүү бир максаттар жана социалдык нормаларды жүзөгө чыгаруу үчүн мыйзамчылыктын башталгыч негизин камсыздай турган таризде белгилеп бере турган бир да мыйзам чыгара албашы ачыкка чыкты. Батыш идеясынын теоретиктеринин фикирине таянып бийликтин башталгыч негизи жана булагынын интеллектуалдык теориясы о.э. мыйзамдуу түзүлүшү ар тараптан үйрөнүлүп чыккандан кийин бул изилдөө заманбап мамлекет дилеммасын анык баян кылып берди. Интеллектуалдык (гносеологиялык) дилемма төмөнкүдөй көөдөлөнөт:

Биринчи: бир тараптан, адам менен анын турмуштагы ролу, экинчи тараптан аны менен турмуш ортосунда фикирий тоскоолдук пайда болот.

Демократиялык-илманий-либералдык-капиталисттик мабданын түпкү маңызын үйрөнүүдө ушул тыянакка келдик:

1 – Демократиялык-илманий-либералдык мабдада адам, тирүүлүк жана аалам жөнүндөгү умумий фикраттын (holistic world view) жоктугу: Бул жөнөкөй жана табигый суроо, бирок, анын жообу белгилүү бир ытикад үчүн негиз болушу мүмкүн болгон бүтүн бир идеологиялык системаны түзөт. Анын жардамында бардык проблемалар – экономикалык, саясий, социалдык же ахлакий болобу, айырмасыз – чечилет.

2 – Демократиялык-илманий мабда адамга анын тирүүлүгүнөн (дүйнөгө келишинен) көздөлгөн максатты

⁽¹⁾ Барлыкты, дүйнөнү билүү, анын аныктыгы, булагы жана көрүнүштөрү жөнүндөгү фалсафий таалим.

түшүндүрүп бере турган түшүнүктү бербейт: Демократиялык мабда адамга эмне үчүн дүйнөгө келгени о.э. анын жаратуучу, тирүүлүк жана аалам менен байланышы жөнүндө бир да түшүнүк бербеди. Бул нерсе адамдын аракеттерине, алардын катарында негизделип жашашы керек болгон жашоо таризинин өлчөөлөрүнө о.э. адам аларды жүзөгө чыгаруу үчүн жашай турган же аларды өз амалдары үчүн өлчөө кыла турган кыйматтарды белгилеп берген назарияга таасир кылат. Демократиялык мабда адамды аалам, адам жана тирүүлүк жөнүндөгү түшүнүктөрдөн бөлүүгө о.э. адам менен ушул манхаж жана кыйматтарды байлаган байланышты үзүүгө аракет кылды. Ошентип, адамга эч бир манхаж (программа) жана чечимди сунуш кылган жок. Ал тургай, кыйматтарды кадырлаган жок жана адамды өз манхажына, чечимине жана кыйматтарына ылайык жашашына да таштап койбоду. Бул аклий карама-каршылык жана үлкөн интеллектуалдык проблема. Себеби, дүйнөгө келүүдөн көздөлгөн максатты түшүнүү идеологиялар четтеп өтө турган экинчи даражалуу маселе эмес. Мындай түшүнүктөргө ээ болбоонун таасири кыйратуучу болушу мүмкүн. Себеби, эч кандай шартта адамдын аң-сезиминде дүйнөгө келүүдөн көздөлгөн максат, турмуш жолу жана кыйматтары жөнүндөгү түшүнүк менен турмуш ортосундагы тоскоолдуктун болушу мүмкүн эмес. Турмуш мындай түшүнүктөн сырткары болушу да туура эмес. Турмуш жолунун (мындай түшүнүктөн) ажыратып коюлушу чектен тышкары карама-каршылыкты келтирип чыгаруучу маселе. Илманийлик адам үчүн анын турмуштагы милдетин (т.а. турмуш жөнүндөгү түшүнүктөн келип чыккан жоопкерчилигин жана дүйнөгө келишинен көздөлгөн максатты) белгилеп бере турган ар кандай ишенимден алыстатуучу турмуш программасын сызып берүүнү каалайт. Кантип адам өз турмуш жолун бул жашоодо ишке ашырышы үчүн мойнуна алган ролу, милдети жана жоопкерчиликтерине байланыштуу болгон борбордук суроодон ажыратып коюшу мүмкүн. Анткени, барлык жана турмуш жөнүндөгү ушул түшүнүк адамдын жашоо таризин жана ишенимин баян кылып бере турган механизм, ыкма жана жол болот. Адам бул жашоодо жашоодон көздөлгөн максатына жетиши үчүн ушул ишеним жана жашоо таризине негизделиши керек.

Экинчи: Бийликтин мыйзамдуулугу дилеммасы (бийликтин инстанциясы жана булагы):

Батыш идеологдору алга сүргөн назарияга ылайык, мамлекетти, анын конституциясын жана мыйзамдарын эл бийлиги негизинде ишке ашыруу о.э. калк чынында бийлик булагы болушу негизинде куруу зарыл. Мамлекеттин (бийликтин) болушу ушул негизден келип

чыгышы жана туруктуулугунун мыйзамдуулугун жүзөгө чыгаруу үчүн ага таянылышы керек. Ушул негизге таянуу эл бийлигин ишке ашыруунун түпкү кепилдиги болуп эсептелет. Себеби, бийлик калктын жалпы каалоосунун (General will)¹ натыйжасы болсо гана мыйзамдуу болот. Калк өз бийлигин көрсөтө турган аракеттерди ишке ашыруу укугуна ээ болбосо жана бул аракеттер бийликтин чыныгы мисалына айланбаса, ал өзүнүн толук суверенитети укугунан пайдалана албайт жана бийлик булагы боло албайт. О.э. мыйзамдар калктын каалоосун билдирсе гана, калк чындыгында бийлик булагы болот. Калктын мыйзам жана конституцияга моюн сунушу ушул шартка (анын бийлик булагы болушуна) негизделет. Себеби, калк өзүнүн жалпы каалоосун көөдөлөндүргөн о.э. суверенитетин жана бийлигине табигый экендигин билдире турган мыйзам жана конституцияга моюн сунат. Эгер, калк ушул сыфатты жоготсо, аны конституция жана мыйзамдарга моюн сундуруу үчүн чоң күч жумшоо керек болот.

Эгер, мыйзамчылыкты жана мыйзамдарды орнотууга байланыштуу маселелерде, бийликти тандоодо, калк суверенитетин жана анын бийлик булагы экендигин көөдөлөндүргөн абалда башкаруу, мыйзамчылык жана адилет иштеринде аны калк тарабынан өкүл кылууда бийлик менен калк ортосунда жакын жана чыныгы алака болбосо, андан келип чыккан бийлик калктын жалпы каалоосун, анын бийлик булагы экендигин, суверенитетке жана өкүмдарлыкка ээ экенин көөдөлөндүрбөйт. Натыйжада, мамлекет өз мыйзамдуулугун жогототот, анын ижтимаий келишими бузулат жана ал демократиялык бийликтен авторитардык бийликке айланат.

Кала берсе, демократиялык-илманий-либерал түзүм мыйзамдуу жана амалий жактан элдин суверенитетинин талабы жүзөгө чыгышын

⁽¹⁾ Агартуу доорунун философторунун бири Руссо жалпы каалоо «general will» аталышы менен жамаат каалоосу «ofal will» аталышы ортосунда айырма бар деп карайт. Ал айтышында, жамааттын каалоосу өз кызыкчылыктарына жетүү үчүн өздөрүнүн бирдей каалоосун билдирүү максатында бириккен айрым адамдардын каалоосу. Алар үчүн башкалардын каалоосу жана кызыкчылыктары маанисиз. Мисалы, алар шайлоолор аркылуу жетишүү мүмкүн болгон жеке кызыкчылыктарды алга сүргөн бири-бирине каршы каалоолор. Алар шайлоо алдындагы программасында алардын кызыкчылыктарын алга сүргөн талапкерлерди тандашат. Ал эми, жалпы каалоо коомдун каалоосу болуп, ал жалпы кызыкчылыкка баш ийүүгө этибар берет. Ал коомдун көпчүлүгү же өзүнчө бир топтун эмес, бир бүтүн коомдун каалоосу. Руссо айтат: «Жалпы каалоо гана мамлекет күчтөрүн мамлекет куруудан максатка карай т.а. жалпы жакшылыкты ишке ашырууга карай багыттайт алат. Себеби, коомдор пайда болушун зарылчылыкка айланткан нерсе жеке кызыкчылыктардын кагылышуусу болгон болсо, мына ушул кызыкчылыктардын келишүүсү аларды мүмкүнчүлүктүү кылып коёт. Себеби, ушул кызыкчылыктар ортосунда келишүү болбогондо таптакыр коомдор пайда болбогон болот эле».

камсыздай албады же аны чыныгы бийлик булагына айлантат албады. Ошондуктан, саясий бийликтин келип чыгышы жана анын булагы Умнат же калктын «жалпы каалоосунан» келип чыкпады. Түзүм болсо өзүнүн тикеленүү мыйзамдуулугун назарий жактан суверендүү болгон калктан албады. Себеби, түпкүлүгүндө калк жана бийлик ортосундагы бул мамилелер калкка толук суверенитет жана өкүмдарлыкты берүү о.э. мыйзамдарды калктагы ар бир адамдын укугун туура көөдөлөндүрө турган түрдө иштеп чыгаруу аркылуу көөдөлөнүшү керек эле. Бирок, вакилик бул максат алдында чоң аска таштай болду. Себеби, адамдарды бир майданга топтоп, башкаруу түзүмүнө жана мекемеге байланыштуу ар бир маселеде алар менен кеңешүү, аларга ким өкүл болушу, аларга кандай мыйзам чыгарылышы, алардын жалпы кызыкчылыктары эмнелерден турганы, алар кандай көзөмөлдөнүшүн белгилөөлөрү жана мына ушул иштер туурасында келишүүлөрү мүмкүн эмес. Биринчи чегинүү мындай болду, Батыш идеясы укукту ишке ашыруудан аны ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү¹ о.э. келишүү ордуна көпчүлүктүн фикирин алуу жөнүндө сүйлөөгө өттү. Бул жерде экинчи тоскоолдук да болуп, ал адамдарга аларга өкүмдарлык кыла турган мыйзам жана түзүмдөрдү о.э. аларды кандай колдонулушун түздөн-түз тандоо мүмкүнчүлүгүн берүү аркылуу көпчүлүктүн фикирине жетишип болбостугу.

Батыш идеясы ушул жалпы каалоону о.э. саясий вакиликтеги бийлик жана суверенитет укугун өкүлдөрдү шайлоо аркылуу көөдөлөндүрүүдө экинчи ирет кыйроого учурады. Себеби, бул көпчүлүктүн фикирин калыптандырууда назарий жактан кепилдик болсо да, иш жүзүндө ийгиликсиздикке учурады. Бул укук ушундай нерсе болуп, бийлик ушул укукту деп түзүлгөнүн белгилейт. Батыш идеясы мыйзамдарды кабыл алуу үчүн жоопту болгондор (алар өкүлдөр болуп, эки калктын бир фикирделиги же көпчүлүктүн фикирин билдириши керек) коомдун фикирин билдиришин камсыздай турган түзүмдү иштеп чыгууда ийгиликсиздикке учураганына кошумча түрдө, бийлик бир ууч диктатордун колунда топтолуп калбашын камсыздоодо да ийгиликсиздикке учурады. Дүйнөдөгү түрдүү шайлоолордун натыйжаларын күзөтүүгө адистешкен веб-сайттар аркылуу үйрөнүп чыкса, шайлоолор көпчүлүктүн фикирин

⁽¹⁾ Т.а. шайлоолорго катышуу укугу болуп, ким кааласа катышат же катышпайт. Бирок, мындагы проблема натыйжа ар кандай түрдө да бир фикирдүүлүк ал жакта түрсүн, чындыгында көпчүлүктү көөдөлөндүрбөйт. Бул шайлоо жараянынын табиятына, башкача айтканда, ошол шайлоого ылайык иш алып баруучу механизмдин табиятына байланыштуу. Ошентип, укукка алып бара турган механизмдердин ийгиликсиздиги көлөкөсүндө укукка жетишүүгө мүмкүнчүлүк берүү акылсыздык болуп, калк ал аркылуу өз суверенитетин көөдөлөндүрө албайт.

орнотушпаганын жана жеңүүчү да көпчүлүктүн фикиринин натыйжасы эместигин аныктадык. Бул жөнүндө теманын башка жеринде токтолдук.

Бир тараптан, Батыш идеясы жалпы каалоону т.а. адамдардын каалоосуна байланыштуу болбогон калк каалоосун жүзөгө чыгара турган механизмдердин функционалдыгын кепилдөөдө бүтүндөй ийгиликсиздикке учурады. Ошондуктан, конституция кабыл аганда да, мыйзамдар кабыл алганда эч ким бүткүл калктын каалоосун үйрөнбөдү. О.э. аларга тескери болгон нерселерди четке сүрүп, калганын «Жалпы каалоону» билдирүү үчүн тандалады о.э. коом проблемаларынын чечими жана алакаларын ушул фикирлерге негиздеген жок. Батыш идеологдорунун коомдун көз караштарына таянып, анын проблемаларын чечүү мүмкүн деген көз караштары негизсиз болуп чыкты. Кала берсе, илманий-демократиялык мамлекеттер конституция жана мыйзамдарды тастыктоодо дайыма калктын каалоосуна эмес, анын курамындагы саясий партиялар, капиталисттер сыяктуу саясий күчтөргө таянат. Ошондуктан, жалпы каалоо түшүнүгү вакиликте жок.

Батыш түзүмү адамдардын каалоосу же жакшылык жана кызыкчылыктар жөнүндөгү көз караштарын чагылдыра турган жана алар үчүн маанилүү болгон мыйзамдарда алар менен кеңешүү механизмин (айрым абалдарды эсепке албаганда) этибарсыз калтырды. Парламенттеги өкүлдөр болсо өздөрү кеңешүү үчүн аларды шайлаган калкка кайрылбайт. Алар өз фикирлери менен өкүм чыгара турган субъектив түрдө аракет кылышат. Шайлоо убадаларында көрсөтүлгөн маселелерден башкасында парламентте болгон учурларында аларга сунуш кылынган жана анын негизинде шайланбаган маселелердин көпчүлүгүндө саясий партияларына же жеке фикирине кайрылышат. Демек, алар ушул фикирлерде калктын өкүлү болбойт жана анда шайлоочулардын укуктарын жана кызыкчылыгын жүзөгө чыгарышын кепилдөө мүмкүнчүлүгү жок. Эгер, мыйзам чыгаруучу органдар мыйзам жана өкүмдөрдө эксперттердин фикирине кайрылышса, коом бул «эксперттерге» коом кызыкчылыктарын аныктоо жана алардын атынан мыйзамдарды кабыл алуу укугун бербеген.

Батыш түзүмү өз суверенитети көрүнө турган органдарда, өкмөттүн үч тармагында калк өкүлдүгүн кепилдей турган механизмдерди жолго коё албады. О.э. бүтүндөй көпчүлүктү салыштырмалуу көпчүлүккө айлантты. Мисалы, Франция президенттери жеңишке жетишкен шайлоолордо Макрон шайлоо укугуна ээ болгондордун 18, 19 пайыз, Олланд 22,3 пайыз, Саркози болсо 25,7 пайыз добушун алган.

Алардын ар бири көпчүлүк добуш менен жеңишке жетишти деп эсептелген. Бирок, бул көпчүлүк салыштырмалуу болуп, шайлоо укугуна ээ болгондордун бүтүндөй көпчүлүгүн түшүндүрбөйт. Башкача айтканда, президент вакиликте көпчүлүктү эмес, азчылыкты калыптандырат. Бул нерсе парламентке шайланган ар бир өкүлгө да туура келет. Демек кожожондук калктыкы да, көпчүлүктүкү да эмес, салыштырмалуу азчылыктыкы болот. Ошентип, бүтүндүй көпчүлүк суверенитеттен пайдалануудан куру калат. Башкача айтканда, алардын фикири вакиликте көрүнүшү же бийлик аларга таянышы жана алар менен муну өздөрү ыраазы болгон көрүнүштө өкүлдүк кыла тургандарга беришинен куру калышат. Демек, мындай мамлекетти көпчүлүктүн фикирин жана калк өкүмдарлыгын түшүндүрөт деп кантип эсептөө мүмкүн? Бул мамлекеттин чарасыз абалын көрсөтүп турат. Себеби, анын бийлиги жалпы каалоону билдирип жатат о.э. калк жана анын көпчүлүгү иш жүзүндө өз суверенитетинен пайдалана албай жатат. Себеби, мындан келип чыга турган нерсе түзүм калктын¹ бүтүндөй көпчүлүгүн аким же өкүлдү тандаган салыштырмалуу көпчүлүктүн фикирине моюн сунууга мажбур кылышы.

Мунун артынан конституция, мыйзамдар, ал тургай, бийлик өзү да жалпы каалоого негизделбегенин көрсөтө турган мыйзамдуу дилемма келип чыгат. Акыйкатта болсо, бул конституция жана мыйзамдар калктын ага моюн сунушун жана баш ийишин талап кылышы үчүн зарыл таяныч. Ошентип, бул ижтимаий келишимдин укуктук жана фикирий пайдубалынын бузулушуна алып келет. О.э. ал түзүмдүн жалпы каалоо жана калк суверенитетине зулум кылат деп сүрөттөөгө алып барат. Мындан тышкары, анда бийлик жетишиши жана таянышы керек болгон негиз болгон чыныгы мыйзамдуулук жок.

Эмнеге азчылык бир учурда көпчүлүктүн фикирине моюн сунушу керек? Эмнеге коомдун калган бөлүгү президентти шайлаган салыштырмалуу көпчүлүк же парламент депутаттарынын чоң бөлүгүнүн фикирине моюн сунушу керек? Демократия эмнеге мындай болушу жөнүндө мыйзамдуу негиздерди келтирбейт.

Демократия 40 же 80 пайыз болсо да шайлоого каршы болгон бейтараптар катмарынын фикирине карабайт жана айыпты алардын мойнуна жүктөйт. О.э. бүткүл түзүм жөнүндө референдум өткөрүү маселесин көтөрбөйт. Тескерисинче, добуш берүүдөн баш тарткандардын фикири кандай болушуна карабастан, шайлоочулардын фикиринен аким же өкүлдү мыйзамдаштыруу

⁽¹⁾ Мисалы, Макронду ала турган болсок, аны 18,19 пайыз шайлоочу шайлаган, бул салыштырмалуу көпчүлүк. Ал эми, ага каршы добуш берген 81.81 пайыз шайлоочу толук көпчүлүк. Демек толук көпчүлүк салыштырмалуу көпчүлүккө моюн сунушу шарт болууда.

каражаты катары пайдаланат. Түпкүлүгүндө, ал фикири салыштырмалуу көпчүлүккө (бирок, коомдун азчылыгын түзгөндөргө) туура келбей турган коомдун чоң бөлүгүн о.э. себеби кандай болушуна карабастан шайлоодон баш тарткандарды суверенитеттен пайдалануу укугунан ажыратты. Натыйжада абал жалпы каалоо жана өкмөт туурасындагы салыштырмалуу көпчүлүктүн зулумдук менен алектенишине о.э. коомдун калган бөлүгү өзүнүн бекем укугунан куру калышына алып келди. Калктын башка бардык топтору өзүнүн негизги укугунан т.а. өкүмдарлык жана бийликке ээ болуу укугунан куру калды. Бул нерсе демократия философиясына жана анын ураандарына тескери. Себеби, ал өз дүйнө карашын кожоюндук калктыгы деген негизге курган о.э. ушул калктын чоң бөлүгүнөн саясий аракеттеги жана суверенитеттен пайдалануудагы укугун тартып алып, колуна кишен салган. Ушул себептен улам, калк үчүн шайлоонун бул адилетсиз натыйжасынан чыгышына жол жок. Бул болсо, салыштырмалуу көпчүлүктүн суверенитет ишин монополияга айлантышына мүмкүнчүлүк жаратты. Кийинки доорлорго да ушул таризде киришти жана бул нерсе кайра-кайра кайталана турган болду.

Калк өкүмдарды өзүм тандап жатам, бийлик жана кожоюндук калктыкы, өкмөт мыйзамдуу, ал кабыл алып жаткан түзүм жана мыйзамдарга моюн сунуу важиб деп алданып калды. Бул ирим бир көлөкө болуп, анын астында Батыш идеясынын саясий, мыйзамдуу жана фикирий системага ээ эместиги жашырылат.

Үчүнчүдөн: калктын конституция жана мыйзамдарга моюн сунушуна кандай укуктук негиз бар!

Конституция¹ конституциялык мамилелерди тартипке салып, көзөмөлдөөчү (т.а. жалпы) салтанат менен калк ортосундагы мамилелерди бекемдейт, мамлекеттин түшүнүк жана жоопкерчиликтерин белгилейт о.э. мамлекеттеги ар бир бийликтин чегараларын жана адистешүүсүн баян кылат. Эгер, ушул чыныгы түшүнүктөрдү көңүл буруп карап чыкса, алардын баары укуктук жана техникалык укуктар талап кыла турган маселелер болуп, калк да, өкүлдөр да жок экенин көрөбүз. Демек, депутаттар аны

⁽¹⁾ Конституция – бул аким адамдарды өз ара мамилелеринде ага баш ийүүгө мажбурлай турган эрежелердин топтому. О.э. ал мамлекеттин формасы, характери, анын башкаруу жана каалоодогу эрежелери жана органдарын о.э. мамлекет ага негизделе турган негиздерди баян кылуучу мыйзамдарга негизделген башкаруу түзүмүн белгилейт. (Башкача айтканда, ал фикирий негиз т.а. анын талабына ылайык иштерди көзөмөлдөй турган канааттануулар, стандарттар жана түшүнүктөр топтому. Дагы ал адамдардын укуктарын белгилейт о.э. бийлик катары мамлекет ортосундагы саясий мамилелерди тартипке салат. Бийлик – адамдардын иштерине камкордук кылуу, алардын укуктарын коргоо жана камсыздоо иштерин башкарат).

талкуулашынын өзү алардын укугуна кирбей турган маселелерди үйрөнүү деп эсептелет¹. Ошондуктан, аларды парламент билбегендей, калктын баарысы мындай иштерден кабарсыз. Ошондон келип чыгып айта алабыз, демократияда эл бийлиги деген түшүнүктүн вакиълиги жок.

Батыш түзүмү көпчүлүктүн фикирин билдиреби же конституция жана мыйзамдарды иштеп чыгууга укуктуу бийликтин фикирин билдиреби, айырмасыз, калк мыйзамдарга же конституцияга моюн сунууну талап кыла турган укуктук негизге жетише албады. Анткени, салыштырмалуу көпчүлүк жамааттын атынан иш жүргүзүүнү баштаса, адамдын ролу көпчүлүктүн каалоосуна ачык моюн сунууга айланат. Көрүнүп тургандай, конституция калктын каалоосун да чагылдырбайт, аны менен кеңешкен абалда да түзүлбөйт. Демек, ким ошол конституцияга моюн сунууну каалайт? Ага моюн сунуунун мыйзамдуу негизи эмнеде? Анткени, илманий мамлекетте укуктук негиз конституция. Бирок, ал бир документ болуп, бир топ конституциялык мыйзамдар жана мыйзам чыгаруучулар тарабынан түзүлгөн.

Конституция өкүлдөр палатасына (парламентке) добуш берүү үчүн сунуш кылынат. Бирок, айтып өткөнүбүздөй, конституциянын беренелери өкүлдөрдүн укугуна кирбейт, ошондуктан, алардын ошол беренелер жөнүндөгү фикирлери туура болбойт. Алар дагы биз далилдегенибиздей калктын каалоосун билдирбейт. Ко-ош, бул документке моюн сунуу мажбуриятын орнотуучу же ушул моюн сунуу жана баш тартуу негизинде сыйлык жана жаза белгилөөчү бийлик кандай? О.э. жолдорду конституция жана андан келип чыккан мыйзамдарды иштеп чыккан топтун фикирине ылайык келиши же келбешине карап «кооз» же «жаман» деп белгилей турган бийлик кандай? Бул үлкөн мыйзамдуу проблема болуп, анын чечими жок!

Ушуга ылайык, конституциялык мыйзам чыгаруучулар жана укуктаануучулар органы тарабынан иштелип чыккан конституцияда калктын каалоосун билдире турган негиз жок. Ошондуктан, анын өкүмдөрүнө толук жана кеңири баш ийүү мажбурияты болбойт. Мыйзам чыгаруу конституцияга негизделгендиктен, ага моюн сунуу үчүн да негиз жок. Илманий түзүмдөрдөгү мыйзам чыгаруу калктын каалоосунун натыйжасы да, көпчүлүктүн фикиринин натыйжасы да эмес. Балким, ал адвокат, судья, укуктаануучулар жана таасирдүү

⁽¹⁾ Элестетип көргүлө, референдум техникалык маселелер, же физикалык назария, же математик теңдеме, же медициналык рецепт, же укуктук фатва маселелеринде адис болбогондор үчүн болуп өтөт. Көрүп турганыңардай, мындай референдумду кабыл алуу мүмкүн эмес. Конституция туурасында өкүлдөр жана калктын фикирин билүү үчүн референдум өткөрүү да ушуга окшош.

саясатчылардан турган азчылыктын каалоосунун жана фикирлеринин натыйжасы.

Эгер, конституцияны түзгөндөр жалпы каалоонун да, калктын да өкүлү болбосо, анда ким аларга калкка эмне кылуулары же кылбоолору керектигин айтуу укугун берген. Эмне үчүн коом жана бардык адамдар (конституциялык укуктаануучулар жана кээ бир саясатчылар) сыяктуу адамдардын тобунан турган мыйзам чыгаруучу орган документтештирген о.э. ушул мамлекетке ылайык деп билген мамлекеттин конституциясына моюн сунушу керек?

Төртүнчүдөн: толук адилетке жетишүүнү мүмкүн эмес кылган туруктуу өзгөрүп туруучу мыйзам чыгаруу проблемасы:

Илманий-демократиялык түзүм салыштырмалуу акыйкаттан башталган. Себеби, заманбап философтор салыштырмалуулукту бардык билимдердин негизине айлантышты. Алар акыл толук жана анык акыйкатка жетише албайт деп билишет. Ошондуктан, алар эч кандай толук же куллий өлчөө жок, балким, толук салыштырмалуулук бар дешет. Маңызы туруктуулук, кеңейүү жана жаңылануудан турган мыйзам ордуна өзгөрүү жана ылайыкташа алууну альтернатива кылып кармашат. Алардын фикирине ылайык, өзгөрүү – коомдор жана алар түзүп жаткан мыйзамдар аракетиндеги негиз. Алар адам өзгөрүүчү вужуд, ошондуктан, анын жашоосун тартипке салып жаткан эрежелер да өзгөрүүчү болушу керек деп айтышат. Адамга маңызы туруктуулук болгон (алардын фикери боюнча) мыйзам жарабайт. Себеби, бул түбөлүк туруксуздук дегени.

Вакиълик алар ойлогон нерсенин тескериси. Себеби, адамдын маңызы өзгөрбөйт. Инсан Адам дан бүгүнкү күнгө чейин аклия, нафсия, майл (каалоо), жүрүм-туруму о.э. анын маңызын калыптандыруучу инстинкт жана организм муктаждыктарда көөдөдөлөнгөн турмуштук күчтөн турат. Мына ушул турмуштук күчтү кандыруу жолдору чектелген жана алардын туура кандырылышын тартипке салуучу эрежелер туруктуу. Бул нерсе жаңыланып туруучу каражаттар менен өзгөрбөйт. Кээде вакиъ өзгөрүп, аны тартипке салуу керек болот. Бирок, чектелген белгилүү вакиъликти тартипке салуучу эреже өзгөрбөйт. Себеби, ал ушул вакиъликке туура деп болжолдонгон белгилүү чечимди колдонот.

Исламий шарияттын максаттары жөнүндөгү илимге параллель болгон укуктук илимдердин бири укук философиясы болуп, ал Батыш укуктаануу тармагында «Legal philosophi» т.а. укуктук философия аталышында жетекчи орунду ээлеген. Укуктук философия деп аталышына себеп ал этибар берген маселелер укуктук түзүмдөр

артында жашынган максат жана өкүмдөрдү үйрөнүшүндө о.э. мыйзам жана коомдун ортосундагы мамилелерди ачып беришинде. Бирок, бул илим демократия жана илманийликке негиз болгон философиялык фикир негиздери менен чечип болбой турган даражада кагылышат. Себеби, коомду башкаруу о.э. коопсуздук, кол тийбестик, өмүр жана мүлктү коргоо, адилетти жүзөгө чыгаруу сыяктуу мыйзам чыгаруунун максаты боло турган баалуулук жана өлчөөлөр болушу керек. Бирок, мындай баалуулук жана өлчөөлөрдүн болушу илманийлик жана демократия негиздерине о.э. алар айтып жаткан плюралисттик коомго тескери. Баалуулук жана өлчөөлөрдүн болушу бир тараптан плюрализм максатына кооп туудурат. Себеби, алардын фикирине ылайык, ал коомго адамды фикирлөө укугунан куру калтыра турган белгилүү бир көз караштарды орнотот.

Илманийлик «дин белгилүү бир көз караштарды адамга мажбурий жүктөйт жана адамдарды фикирлөө укугунан куру калтырат» деп динди сенектикте айыптайт жана ага каршы күрөшөт. Башка тараптан, өлчөө жана баалуулуктардын болушу мыйзам чыгарууну сенек абалга салат. Себеби, алардын фикирине ылайык, мыйзам чыгаруунун табияты салыштырмалуу жана өзгөрүүчү. Себеби, түпкүлүгүндө адамдын табият жана жашоосу дайыма өзгөрүп турат, ошондуктан, алардын фикирине ылайык, мыйзам чыгаруу сенек болбошу керек. Ошондуктан, мыйзам чыгаруу өзгөрүүчү коомдо жүзөгө чыгаруу көздөлүп жаткан баалуулуктарга байланса, сенек болуп калат. Өзү түпкүлүгүндө, баалуулук жана өлчөөлөр өзгөргүс жана туруктуу болгону үчүн өзгөрүү жана өнүгүүгө тескери. Ушул себептен улам, мыйзам чыгаруу баалуулук жана өлчөөлөргө байланбай турган болсо, бул адилетке тескери эшиктерди ачат. Натыйжада, бүгүн харам болгон нерсе, эртең фарзга айланат. Кече наркотика соодасы менен алектенип жаткан кишиге өкүм чыгарылып, кылмыш кылганы үчүн камасаңар, бүгүн ага наркотиканы мыйзамдуу жана расмий сатышы үчүн түрдүү көчөлөрдө орун түзүп бересиңер. Шексиз, бүгүнкү мыйзамда аны камашыңар адилетсиздик болуп эсептелет. Эгер, бүгүнкү мыйзам ката экени көрүнүп калса, наркотикага кайрадан тыюу саласыңар. Демек, силер ар кандай абалда да адилетти жүзөгө чыгара албайсыңар. Бул жерде силер жетишмекчи болгон ар кандай максат жана ижтимаий максаттан мыйзамчылыкты чыгарууга жол ачкан болуп жатасыңар. Бул болсо, чечими жок болгон мыйзамдуу жана укуктук проблема. О.э. бул өз бутуна ок аткан адамдын абалына окшойт. □

БҮГҮНКҮ КҮНДӨ АДАМДЫН ЖАШООСУНДА ӨКҮМ СҮРҮП ЖАТКАН БУЗГУНЧУЛУКТУ ЖОЮУНУН ТУУРА ЧЕЧИМИ

Хашим Самсам – Яман

Бул макалада бүгүнкү күндө адамзат жашоосун курчап алган жана анын эң чоң проблемасына айланган бузгунчулукту жоюунун туура чечимин сунуштоого аракет кылабыз. Жер жүзүнүн кайсы тарабы болбосун, бузгунчулук кеңири жайылып, караңгылык ээледі. Адам ойлоп тапкан батыл түзүмдү колдонуу аркылуу чектен чыгып бузгунчулук кылып жаткандардын карамүртөздүгүнөн адам да, айбан да, айлана-чөйрө да аман калбады. Ошондуктан, адамдарды бактысыз кылган жана айлана-чөйрөнү ойрон кылган бул түзүмдөн кутулуу зарылдыкка айланды.

Бузгунчулукту түп-тамыры менен жок кылуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушубуз үчүн алгач анын өзүн билишибиз керек.

Бузгунчулуктун сөздүктүк мааниси: Ал صلح (оңдоо) фиълинин тескериси болгон فسد (бузуу) фиълинен алынган. Бир нерсе жараксыз абалга келсе, فسد бузулду деп айтылат. Аллах Таала айтат:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ ۖ وَهُوَ أَلْفٌ
الْحِصَامُ ۖ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
الْفُسَادَ﴾

«(Эй, Мухаммад!) Адамдардын арасында ушундайлары да бар, анын сүйлөгөн сөздөрү бул дүйнөдө сага кызык туюлат. Ал өзү (Исламга) эбегейсиз душман боло туруп дилиндеги «ыйманына» Аллахты күбө келтирет. (Жаныңдан) узаганда болсо, жерде бузгунчулук кылуу үчүн эгиндерди, мал-жанды кыйратып, жок кылуу үчүн желип-жортуп аракет кылат. Аллах болсо бузгунчулукту жакшы көрбөйт» [2:204-205]

Ал эми, бузгунчулуктун терминдик маанисине келсек, ал – адамдын турмушунун түзүмү экологиялык, саясий, идарий, аскерий, экономикалык, ижтимаий, юридикалык, илимий жана медиа жагынан бузулушу... Белгилүү болгондой, турмуш түзүмү ушул түзүмдүн белгилерин жана фикирий багыттарын белгилеп берген саясий фикирден келип чыгат. Бүгүн адамзат жашоосуна өкүмдарлык кылып, турмуштун бардык тармактарын башкарып жаткан эл аралык түзүм инсан тарабынан иштелип чыккан бузгунчу капиталисттик мабдадан келип чыккан. Ал алсыз, муктаж жана кемчиликтүү акылдын натыйжасы. Ошондуктан, ал адам жашоосун тартипке салууга

жараксыз. Бул түзүм колдонулушунун бүгүнкү акыбеттери мунун ачык мисалы. Себеби, бузгунчулук кургактыкты да, деңизди да, айлана-чөйрөнү да курчап алды.

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ

يَرْجِعُونَ﴾

«Адамдар өздөрү кылган кылмыштары себептүү кургактыкта да, деңизде да (түрдүү) балээ-апааттар жүз берди. (Бул балээ жана апааттар адамдар кылып жаткан күнөөлөрүнөн) кайтуусу үчүн, аларга кылган айрым күнөөлөрүнүн (жазасын) таттырып коюу үчүн (жиберилген)» [30:41]

Ошондуктан, адамзатты азапка салган бузгунчулук, бактысыздык жана кыйынчылык Аллах ааламдар үчүн ыраазы болгон акыйкат манхаж-жол менен гана жоголот.

﴿طه ﴿ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿ إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَى ﴿ تَنْزِيلًا مِّمَّنْ

خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى﴾

«Та, Ха. (Эй Мухаммад), Биз сага бул Куранды кыйналып жана чегишиң үчүн эмес, тескерисинче (Аллахтан) корко турган адамдарга нарк-насаат болсун үчүн түшүрдүк» [20:1-3]

﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن

ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى﴾

«Анан, силерге Мен тараптан хидаят келгенде, ким Менин хидаятыма ээрчисе, жолдон адашпайт жана бактысыз болбойт. Ким Менин эскертмемден жүз үйрүсө, анда, албетте ал үчүн бактысыз жашоо болот жана Биз аны Кыямат күнүндө сокур абалда тирилтебиз» [20:123-124]

﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ تَّبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

«Эми, силерге Мен тараптан хидаят келгенде, ошол Туура Жолго түшкөн адамдарга коркунуч жок жана алар кападар да болбойт» [2:38]

Ал эми, бузгунчулуктун шарый маанисине келсек, ал – шариятка, анын максаттарына жана ага амал кылууга тескери болгон амалдар. Башкача айтканда, бардык харам жана кайтарылган иштер болуп, алар Аллахтын буйругуна каршы чыгуу болуп саналат. Замахшарий айтат: «Бузгунчулук бул тууралыктан жана жакшылыктан четке чыгуу». Ибн Касир айтат: «Бузгунчулук – шарый нусустарга каршы нерселерди жасоо». Демек, бузгунчулук – диний умтулуунун

алсыздыгы жана Аллахтын шариятын өкүмдар кылбастан, башкалардын мыйзамдарын өкүмдар кылуу, Аллахтын буйруктарына моюн сунбоо жана кайтарууларынан кайтпоо себептүү Аллахтан алыстоонун натыйжасы.

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَفُضُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ﴾

«Өкүм кылуу Аллахтын Өзүнө гана таандык. Ал жалаң чындыкты сүйлөйт. Ал (чындык менен жалганды) айрып билгендердин эң жакшысы» [6:57]

﴿أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ﴾

«Андан соң (пенделер) чыныгы Эгесине кайтарылышат. Байкагыла, өкүмдарлык Анын Өзүнө гана таандык жана Ал абдан тез эсеп-кысап кылуучу» [6:62]

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا

يَعْلَمُونَ﴾

«Өкүм-өкүмдарлык Аллахка гана таандык. Ал силерди Өзүнө гана сыйынууга буюрган. Эң туура дин мына ушул. Бирок, адамдардын көпчүлүгү муну билишпейт» [12:40]

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

«Мен Анын Өзүнө гана тобокел кылганмын. Бардык тобокел кылуучулар Анын Өзүнө гана тобокел кылышсын» [12:67]

﴿وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

«Ал (Жалгыз) Аллах. Эч кандай кудай жок, бирок Анын Өзү гана бар. Оболу жана акырында (т.а. бул дүйнөдө жана Ахиретте) алкоо-мактоо (жалгыз) Ага таандык. Өкүм Анын (өкүмү). Жана (баарыңар) жалгыз Ага кайтарыласыңар» [28:70]

﴿وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ

تُرْجَعُونَ﴾

«Аллах менен бирге башка бир да «кудайга» жалбарып дуба кылбагын! Эч кандай кудай жок, бирок Анын Өзү гана бар. Бардык нерсе жок болуучу, бирок Анын Өзү гана (түбөлүктүү). Өкүм Анын (өкүмү). Жана (бардыгыңар) жалгыз Ага кайтарыласыңар» [28:88]

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهَ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ تَوَمَّنُوا فَاَلْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ

الْكَبِيرِ﴾

«(Жок, силер мына ушул азапта түбөлүк каласыңар). Буга себеп, качан (силерди) Жалгыз Аллахка гана (ибадат кылууга) чакырылганда, кафир болуп-моюн сунбайсыңар, эгер Ага шерик келтирилсе (түрдүү бут-санамдарга сыйынууга чакырылганда) ыйман келтиресиңер. Мына эми бардык өкүм эң жогору жана улук Аллахтыкы» [40:12]

(وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ)

«Эгер өкүм кылсаң, ортолорунда адилеттик менен өкүм кыл. Албетте Аллах адилеттик кылуучуларды сүйөт» [5:42]

(وَإِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا الَّذِينَ آسَأُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّيْبَانِيُونَ وَالْأَحْبَابُ بِمَا اسْتَحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَآخِشُوا وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ) ❀ وَكُنْتُمْ عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ التَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَاللِّسَانَ بِاللِّسَانِ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) ❀ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ عَائِثِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَعَاتَيْنَهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ) ❀ وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) ❀ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَاةٌ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ) ❀ وَإِنْ أَحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ) ❀ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ)

«Албетте Биз Тооротту хидаят жана нурду өз ичине камтыган абалда түшүргөнбүз. Аллахка моюн сунуучу болгон пайгамбарлар, илахий билим ээлери жана даанышмандар аларга Аллахтын Китеби аманат коюлгандыктан, жөөттөргө аны (Тоорот өкүмдөрү) менен өкүм кылышат. Алар бул Китеп үстүндө күбөлөр. Демек, (эй яхудий уламалар), адамдардан коркпогула, Менден корккула жана Менин аяттарымды арзан баа нерселерге

алмаштырбагыла! Кимде-ким Аллах түшүргөн дин менен өкүм кылбаса, анда, алар кафирлер. Анда (Тооротто) яхудийлерге жанга жан, көзгө көз, мурунга мурун, кулакка кулак, тишке тиш жана (дагы башка бардык) жарааттарга да өч алынат деп жазып койдук. Эми ким аны (өчтү) кечип жиберсе, өзү үчүн каффарат (күнөөлөрдү өчүрүп жиберүүчү) болот. Кимде-ким Аллах түшүргөн дин менен өкүм кылбаса, анда, алар залимер. Алардын издеринен өзүнөн мурунку Тооротту ырастоочу болгон Ийса бинни Мариямды ээрчиттик жана ага хидаят жана нурду өз ичине алган, өзүнөн алдыңкы Тооротту ырастоочу жана таквалар үчүн хидаят, насыят болгон Инжилди бердик жана да: «Инжил ээлери анда Аллах түшүргөн нерселер менен өкүм кылышсын», дедик. Кимде-ким Аллах түшүргөн дин менен өкүм кылбаса, алар фасыктар! Сага болсо (эй Мухаммад), өзүнөн мурдагы китеп(терди) ырастоочу жана ал (китептер) үстүндө күбө болгон бул Китепти чындык менен түшүрдүк. Демек, адамдар ортосунда Аллах түшүргөн нерсе менен өкүм кылгын жана сага келген акыйкаттан жүз үйрүп, алардын каалоо-нафсилерине ээрчибе! Силерден ар бир улут (дин) үчүн (өзүнчө) шарият жана жол кылып койдук. Эгер Аллах каалаганда, баарыңарды бир улут (бир динде) кылып койгон болоор эле. Бирок Өзү берген нерселерде силерди сыноо үчүн (ар бир улутка өзүнчө шарият, жол кылып койду). Демек, жакшы иштерге шашылгыла! Баарыңардын Аллахка кайтууңар бар. Кийин Ал силерге талашкан нерсеңердин кабарын берет. (Эй Мухаммад), алардын ортосунда Аллах түшүргөн нерсе менен өкүм кылгын, алардын каалоо-нафсилерине ээрчибе жана Аллах сага түшүргөн өкүмдөрдүн айрымдарынан сени (буруп) фитнага салып коюуларынан этият болгун! Эгер (сенин өкүмүңдөн) баш тартышса, билип кой, Аллах аларга айрым күнөөлөрү себептүү кайгы келтирүүнү каалоодо. Албетте, адамдардан көптөрү баш ийбегендер. Динсиздик өкүмдар болуусун каалашабы, ыймандары толо болгон коум үчүн Аллахтан да чырайлуу өкүм кылуучу ким бар?!» [5:44-50]

﴿يٰۤاٰدٰمُۙ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيۡفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحۡكُمۡ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِۗۗۙ اِنَّ الَّذِيۡنَ يَظۡلُمُوۡنَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِۗۗۙ اِنَّ اللّٰهَ لَهٗمۡ عَذٰبٌ شَدِيۡدٌۢ بِمَا نَسُوۡا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾

«Эй Давуд, акыйкатта Биз сени жерде халифа кылдык. Анан сен (нафс-көңүл) каалоосуна ээрчип кетпегин! Антпесе, ал сени Аллахтын жолунан аздырат. Албетте Аллах жолунан аза

тургандар үчүн эсеп-китеп күнүн (Кыяматты) унутуп калгандары себептүү катуу азап бар» [38:26]

Аллах Таала бузгунчу түзүм менен башкарып жаткан кимсенин жер жүзүндөгү бузгунчулардын бири экендигин айтат.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿۱﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَاسَادَ﴾

«(Эй, Мухаммад!) Адамдардын арасында ушундайлары да бар, анын сүйлөгөн сөздөрү бул дүйнөдө сага кызык туюлат. Ал өзү (Исламга) эбегейсиз душман боло туруп дилиндеги «ыйманына» Аллахты күбө келтирет» [2:204-205]

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ

يَرْجِعُونَ﴾

«Адамдардын өздөрү кылган кылмыштары себептүү кургактыкта да, деңизде да (түрдүү) балээ-апааттар жүз берди. (Бул балээ жана апааттар адамдар кылып жаткан күнөөлөрүнөн) кайтуусу үчүн, аларга кылган айрым күнөөлөрүнүн (жазасын) таттырып коюу үчүн (жиберилген)» [30:41]

Аллах Таала бул аяттардын көпчүлүгүндө өкүм бир гана Аллахка таандык экенин баса белгилеген. О.э. баса белгилөө, башкалардан акыйкатты инкар кылуу жана чектөө ыкмасы колдонулган. Мындан тышкары, аларда Аллах түшүргөн өкүмдөр менен өкүм жүргүзүү жана мунун тескерисинен кайтаруу, Аллах түшүргөн өкүмдөр менен өкүм жүргүзбөгөн кишини жахил деп атоо о.э. Аллах түшүргөн өкүмдөр менен өкүм жүргүзбөгөн акимдерди кафир, залим жана фасык деп сыфаттоо ыкмалары колдонулган. Айта кетсек, башкаруу жөнүндөгү аяттар абдан көп, бирок, мусулман уламалар алар жөнүндө баш катырбаганы жана аны мусулмандар жашоосунда орнотуу үчүн аракет кылбаганы таң калычтуу.

Бузгунчу түзүмдү өзгөртүү аркылуу бузгунчулукка чекит коюу

Ал эми, бузгунчулукка чекит коюу маселесине келсек, ага түп-тамырынан өзгөртүү аркылуу гана чекит коюлат.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾

«Аныгында бир коум өздөрүн өзгөртүшмөйүнчө Аллах алардын абалын өзгөртпөйт» [13:11]

Ооба, бузгунчулукту өзүбүздөгү Батыш фикирлеринин таасиринде пайда болгон ката түшүнүктөрдү өзгөртүү аркылуу гана жок кылабыз. Исламда башкаруу түзүмү, башкача айтканда, турмуш түзүмү жок, Ислам жалаң гана пенденин Аллах менен боло турган мамилесин тартипке салат деген сыяктуу түшүнүктөр ошол түшүнүктөрдөн. Же капиталисттик түзүмдүн жетекчилери колдонуп жаткан о.э. мекенчилдик, улутчулдук, мазхабчылык жана тарапкечтик сыяктуу адамдын ойгонушуна жарабай турган адаштыруучу фикирлердин таасири астында пайда болгон түшүнүктөрдү өзгөртүү аркылуу жок кылабыз.

Демек, өзгөрүү зарыл, бирок, өзгөрүү амалиятын баштоодон мурда турмушту оңдой турган жана бузгунчулукка чекит коё турган туура жана альтернатива түзүмдү билишибиз зарыл болот. О.э. адамдын турмуш түзүмүн түзүүгө ким акылуу, башкача айтканда, түзүм иштеп чыгууга ким акылуу экенин билишибиз керек.

Мунун жообу – бул жашоонун жаратуучусу гана адамзат үчүн жарактуу түзүмүн бере алат. Ал болсо Аллах Таала болуп, бул ишке жалгыз Ал гана акылуу.

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾

«Өкүм-өкүмдарлык Аллахка гана таандык. Ал силерди Өзүнө гана сыйынууга буюрган» [12:40]

Ошондуктан, Аллахтын шариятын өкүмдар кылуу – Аллахка жакындаштыра турган эң чоң ибадат.

Ал эми, башкаруу элдик деген демократия сыяктуу инсан тарабынан иштелип чыккан түзүмдөр адам табиятына тескери. Себеби, инсан алсыз, чектелген, кемчиликтүү жана башкага муктаж... Кимде бул сыфат жана касиеттер болсо, мыйзам жана түзүм иштеп чыгышы мүмкүн эмес. Учурда, ал нукура Ислам динине тескери. Себеби, калк бул пенделер болуп, Аллахтан башкасы пенделерге өкүмдар болушу пенденин пендеге сыйынышы болуп эсептелет. Ошондуктан, жалгыз Аллахты гана өкүмдар кылуу пенделердин өздөрүнө ибадат кылуудан Аллахка ибадат кылууга алып чыгат.

﴿مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَعَابَاؤُكُمْ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ
إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Силер болсо, Андан башкага, өзүңөр жана ата-бабаңар атап алган наамдар-буттарга ибадат кыласыңар. Акыры, Аллах аларга (ибадат кылуу жөнүндө) бир да далил түшүргөн эмес го? Өкүм-

өкүмдарлык Аллахка гана таандык. Ал силерди Өзүнө гана сыйынууга буюрган. Эң туура дин мына ушул. Бирок, адамдардын көпчүлүгү муну билишпейт» [12:40]

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Демек (эй Мухаммад), өзүңдү дайыма туура динде (Исламда) карма! Аллах инсандарды жараткан табигый жаратылышты сактагыла! Аллахтын жаратышы өзгөртүлбөйт. Эң туура дин мына ушул. Бирок, көп адамдар билишпейт» [30:30]

Башкача айтканда, дин түзүмдүн өзү, туура дин туура түзүм. Биз бул аяттар аркылуу көпчүлүк адамдар билишпейт жана шүгүр кылышпайт, алардын кылмыштары себептүү кургактыкта да, деңизде да бузгунчулук (балээлер) жүз берет деп билебиз.

﴿وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

«Эгер сен Жер жүзүндөгү адамдардын абдан көпчүлүгүнө моюн сунсаң, алар сени Аллахтын Жолунан азгырышат» [6:116]

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Бирок, абдан көп адамдар муну билишпейт» [7:187]

Түзүм жаратуу, мыйзам жана конституция кабыл алуу укугуна ким ээ экендиги туурасында жашообуздагы вакиъликтен мисал келтирсек болот. Мисалы, автомобилди иштеп чыккан конструктор анын тартип эрежелерин да иштеп чыгып, аларды китепке киргизет. Бул «колдонмо» деп аталат. Айдоочу автомобилди башкарууда жана аны оңдоодо ушул колдонмодон пайдаланат.

Ошондуктан, айдоочу колдонмодогу көрсөтмөлөргө баш ийиши керек, антпесе, анын машинасы жабыркайт жана жараксыз болуп калат. Ошентип, бул колдонмо атайын айдоочуга чыгарылган. Максат – андан пайдалануу жана машинаны бузук койбоо. Ал тургай, автомобиль оңдогон уста да аны оңдогондо ошол колдонмону пайдаланат. Бул автомобиль системасы жөнүндө болду, муну телефон, телевизор о.э. электрондук жана автоматтык продукциялар жөнүндө да айтууга болот. Бул нерсе Аллах Таала жараткан ар кандай махлукка туура келет.

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

«(Акыры) жараткан Зат билбейби?! Ал мээримдүү жана (ар нерседен) кабардар» [67:14]

Эй мусулмандар, эмне үчүн силерди жараткан жана бардык шериктерден аруу-таза кабардар жана билимдүү Зат түшүргөн турмуш

түзүмүн колдонбойсуңар. Акыры, ал Зат силерди караңгылыктан нурга, караңгылыктан хидаятка чыгаруу о.э. жашооңорду курчап алган бузгунчулукту жок кылуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушуңар үчүн саййидибиз Мухаммад ﷺга түшүргөн китебинде (Куръани Каримде) ошол түзүмдү түшүрдү го. Бүгүнкү жашооңордо, кала берсе, жер жүзүнүн чыгышы-батышында бузгунчулук тарашына себеп болгон, адамдар тарабынан иштелип чыккан бул түзүмдөрдүн колдонулушу бактысыз жашоону алып келди. Куръани Карим – биздин жана бардык адамдардын жашоосу үчүн колдонмо. Ансыз жашоо оңолбойт. Жалгыз чечим – Аллах Өз Китебинде толук кылган о.э. пенделери үчүн дин деп ыраазы болгон динди тикелөө.

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾

«Бүгүн силерге диниңерди толук кылдым, ниъматымды кемчиликсиз, толук кылып бердим жана силер үчүн (бир гана) Исламды дин кылып тандадым» [5:3]

Башкача айтканда, Аллахтын бизге болгон ниъматы динге толук амал кылуу менен болот жана ошондо Аллах бизден ыраазы болот. Антпесе, Аллах бизден ниъматын жана берекесин көтөрөт, ошондо бизге Аллахтын каары түшөт. Аллах Өзү каалагандай, Ага кайтышыбыз үчүн пайгамбар жана элчилердин акыркысы болгон саййидибиз Мухаммад ﷺга түшүрүлгөн нукура дин (Ислам) менен өкүм жүргүзүү керек.

Аллах Таала адамдагы үч алаканы тартипке салуу үчүн пайгамбар жана элчилерди жиберди. Алар: пенденин жаратуучусу менен болгон мамилеси, пенденин өзү менен болгон мамилеси, пенденин башка адамдар жана махлуктар менен болгон мамилеси. Аллах Таала пенделердин жашоосун бардык тармактарда тартипке салуучу толук түзүм келип чыга турган акыйданы берди. Башкача айтканда, бул түзүм пенделердин жашоосун башынан аягына чейин тартиптештирет. О.э. аларды оңдойт жана бул дүйнө тирүүлүгүндө бактылуу кылып, Ахыретте нажат берет. Аларды бейиш менен сыйлап, тозоктон сактайт жана Аллахтын ыраазылыгына жеткирет.

Жыйынтыктап ушуларды айтабыз, адамдар канчалык чечим издебесин, чечүүчү чечим – Ислам. Чечим Ислам мамлекети менен гана болот, ал да болсо Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык.

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Аллах Өз ишинде үстөмдүк кылуучу бирок, адамдардын көпчүлүгү (муну) билишпейт» [12:21]

Оо, Аллахым, мен жеткирдим, Өзүң күбө бол. Саййидибиз Мухаммадга, сахабаларына жана Кыяматка чейин ал кишинин жолунда жүргөн кишилерге саламдар, ааламдардын Роббисине мактоолор болсун! □

АХЛАККА ЧАКЫРУУ: ЧЫНДЫК МЕНЕН АДАШУУ ОРТОСУНДА

Иzzуддин Абулбашир

Исламга даъват кылууга кызыкдар даъватчылар арасында «Адам да, коом да ахлак менен ойгонот» деген сөздү көп айтышат. Алардын айтымында, адам ахлагы менен аныкталат, ахлак болсо адам ойгонот жана өнүгөт, эгер ахлак болбосо төмөндөшөт. Алар ушуга негизделип, коом адамдардан куралат, адамдарды оңдосоң, коом да оңолот. Демек, адам жана коомдун ойгонушунун негизги таянычы – ахлак, дешет. Алар өз сөздөрүн тастыктоо үчүн Куръан жана Сүннөттөн далил келтиришет. Мисалы, Аллах Тааланын Пайгамбар ﷺ жөнүндө:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

«Албетте, сен улуу хулк үстүндөсүң» [68:4]

деген сөзүн далил кылышат. Алардын Сүннөттөн келтирген эң көзгө көрүнгөн далилдери:

﴿إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ﴾

«Мен жакшы эң хулктарды толуктоо үчүн жиберилдим», башка риваятта «صَالِحِ الْأَخْلَاقِ» жакшы хулктарды», дагы бир риваятта «حَسَنِ الْأَخْلَاقِ» чырайлуу кулктарды» деп келген. (Бул хадисти Малик, Ахмад, Табароний жана Хаким риваят кылган). Алар ушул нусустарды көрсөтүп, пайгамбарларды жиберүүдөн көздөлгөн негизги максат ахлакый, кала берсе, диндин өзү ахлак деп айтышат. Бул сөз канчалык туура? Алар келтирген далилдер алардын фикирлерине далил боло алабы? Адам жана коомдун вакиълиги жөнүндөгү туура сөз кандай? Исламда ахлак кандай орунда? Анын исламий шарияттагы орду кандай? Ушул жана анын артынан пайда болгон суроолорго Аллахтын жардамы менен жооп берүүгө аракет кылабыз.

Ибн Манзур «Лисан аль-Араб» китебинде мындай дейт: «Лямы заммалуу жана сукундуу болуп келген хулк сөзү дин, мүнөз жана сапат маанисин билдирет». Бул сөз Куръан жана Сүннөттө ушул мааниде келген жана шарият бул сөзгө өзүнчө маани белгилебеген. Ал өзүнүн сөздүк маанисинде келип, Аллах Таала Өз пайгамбарына ушул мааниде хытаб кылган:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

«Албетте, сен улуу хулк үстүндөсүң» [68:4]

Муфассирлер бул жөнүндө эки түрдүү фикир билдиришет. Ибн Аббас, Мужахид, Абу Малик Саъдий, Робийъ Ибн Анас, Заххақ, Мукатил жана Ибн Зайд сыяктуу көпчүлүк муфассирлер:

﴿وَأَنَّكَ لَ عَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

«Албетте, сен улуу хулк үстүндөсүң» [68:4]

дегени «Сенин диниң т.а. сенин Исламың мыкты» дегенди билдирет дешкен. Ал эми, кээ бир Али жана Атийя сыяктуу муфассирелер: «Куръан ахлагы», - дешкен. Табарий эки фикирди бириктирип: «Албетте, сен, оо, Мухаммад, улуу ахлак т.а. Аллах таалим берген Куръан ахлагы – Ислам жана анын шарияты үстүндөсүң», - деген.

Көпчүлүк муфассирлер биринчи маанини т.а. «дин» деген маанини алышкан болсо, айрымдары «мүнөз жана сапат» маанисин алышкан. Эгер, биринчи маанини рожих деп билсек – сөздүн агымы да ушуну көрсөтүп жатат – бул жогорудагы даъватчылардын фикирлерине далил болбойт. Алар бул бул аяттын маанисин туура эмес түшүнүшкөн. Ал эми, экинчи мааниге келсек т.а. учурдагы даъватчылар айтып жаткан маани токтолсок, анда бул аятты Аиша رضي الله عنها айткандай түшүнүүбүз керек: «Ал кишинин хулку Куръан эле». Башкача айтканда, Куръан хукмдары, буйрук жана кайтаруулары Расуллаллахтын табияты жана мүнөзү болгон. Демек, бул хадисти ахлак адам жана коомдун ойгонушуна негиз экенине далил кылып болбойт.

Ал эми, Расуллаллах ﷺдын:

﴿إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ﴾

«Мен жакшы хулктарды толуктоо үчүн жиберилдим» деген хадисиндеги «хулк» сөзү лексикалык маанисин билдирет. Тахавий өзүнүн «Мушкилун Асар» деген китебинде мындай дейт: «Биздин фикирибизде – Аллах билүүчү – бул хадис Аллах Таала Пайгамбарды адамдардын динин толуктоо үчүн жиберди деген маанини билдирет. Ошондуктан, ушул маанидеги аятты назил болду:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾

«Бүгүн силерге диниңерди толук кылдым» [5:3]

Демек, Пайгамбар ﷺдын Аллах Таала тарабынан жиберилиши мурунку пайгамбарлар карманган диндерди толуктоо үчүн болгон. Ошондуктан, Аллах:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾

«Бүгүн силерге диниңерди толук кылдым» деген. «Толук кылуу» сөзү аягына жеткирүүнү билдирет. Ошон үчүн, Расуллаллах ﷺ ушул мааниде минтип жатат:

«بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ»

«Мен жакшы хулктарды (т.а. диндердин жакшысы болгон Исламды) аягына жеткирүү үчүн жиберилдим». Т.а. жакшы дин – Ислам. Тавфик Аллахтан».

Жогорудагыларга таянып «табият жана мүнөз» деген маанини кабыл алганыбызда да, ал биринчи мааниге жакын болот. Т.а. Аллах Таала Расуллалах ﷺ ды жиберүү аркылуу жакшы хулктарды толук кылганын, демек, ал кишинин жиберилиши динди, жакшы хулктарды толуктоо үчүн болгонун түшүндүрөт. Эки маани тең «хулк» сөзүнүн лексикалык маанисине туура келет. Эки маанинин бирин рожих кылган карина жок. Хадисте келген «انما» сөзү да эки маанинин бирин рожих кыла албайт. Себеби, «انما» сөзү тактоо маанисинде да, башка маанилерде да келет. Эгер, биринчи маанини т.а. «дин» деген маанини алсак, «انما» сөзү тактоочу болот. Эгер, экинчи маанини т.а. «табият жана мүнөз» деген маанини алсак, анда «انما» сөзү баса белгилөө үчүн келген болот. Т.а. Пайгамбар ﷺ дын жиберилиши динди, жакшы ахлакты толуктоо үчүн болот. Ушул мааниде Расуллалах ﷺ дан бул хадис келген:

«إِنَّ مَثَلِي وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَأَجْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبَنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ وَيَقُولُونَ: هَلَّا وَضِعَتْ هَذِهِ اللَّبَنَةُ؟ قَالَ: فَأَنَا اللَّبَنَةُ وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ»

«Мен билем, менден мурунку анбиялардын мисалы кудум бир үйдү мыктылап, жакшылап куруп, үйдүн бурчунда бир кыштын ордун калтырып койгон кишиге окшойт. Адамдар аны айланып көрүп, таң калышып: «Ушул кыш да ордунда болгондо» дешет. Мен ошол кышмын. Мен набийлердин акыркысымын». (Бухарий риваяты). Демек, Пайгамбар ﷺ дын жиберилиши шариятты, жакшы хулктарды толуктоо үчүн кыш катары болгон.

Ушуга ылайык, аят жана хадистин маанисин ката түшүнүү жана бул эки нусусту адам ахлак менен ойгонот деген фикирге далил кылуу о.э. хадисти Пайгамбар ﷺ ды жиберүүдөн максат ахлакты аягына жеткирүү үчүн болгон деп иллеттөө ката түшүнүү болуп эсептелет. Себеби, бул аят жана хадис далалат кылган нерсеге туура келбейт. Ошондуктан, алар далил кылып жатышкан нерседе далил келтирүү важхи (жолдору) жок. Демек, динди хулкка чектөө жана динди хулк деп түшүнүү жаңылыш түшүнүк болуп, ал эч кандай далилге таянбаганы белгилүү болот. Дин – бул ахлак деген сөз диндин вакиълигине тескери, себеби, динде акыйда, ибадат, мамиле жана адамдардын

иштерин жүргүзүүчү түзүм бар. Булардын баары Исламда камтылган жана алар ахлак эмес.

Ал эми, жеке адам жана коом «табият жана мүнөздү» түшүндүргөн ахлак менен ойгонот деген сөзгө келсек, бул таптакыр туура эмес. Себеби, ойгонуу хулк сыяктуу экинчи даражадагы фикирлерге негизделбейт. Тескерисинче, ал куллий фикирлерге негизделет жана бул фикир ар бир нерседе фикирлөө үчүн негиз болот. Бул куллий фикир фикирий эреже болуп, андан түзүмдөр келип чыгат. Бул болсо, хулк сыяктуу экинчи даражалуу фикирлерге ылайык келбейт. Ахлак ар бир нерседе фикирлөөгө негиз болууга жарабайт жана андан түзүм келип чыкпайт. Ошондуктан, куллий фикир гана адамбы же коомбу, айырмасыз, алардын ойгонушуна негиз болот. Бул куллий фикир аклий акыйдадан башка нерсе эмес. Башкача айтканда, ой жүгүртүү жана фикирлөө менен таанылган акыйда.

Мындан тышкары, ахлак адамдын амалдарына берилген баа. Адам амалды баалоо же ага өкүм чыгаруу жөндөмүнө ээ эмес. Ушуга ылайык, адамдын амалдарына берилген эң туура баа – шарият берген баа. Демек, хулк – шарият көрсөтүп бергендей кармануубуз шарт болгон шарый хукмдар. Ошондуктан, макталганы үчүн гана ахлакка амал кылынбайт, балким, шарый өкүм болгону үчүн ага амал кылынат. Ушул себептен улам, ахлагыбыздын булагы вахий болуп, бул башка дин жана мабдалардагы ахлакка тескери. Ахлак бардык калк жана улуттарда бирдей эмес, ал тургай, айрым жактары бири-бирине окшосо да.

Ал эми, адам жана коомдун вакиъсине келсек, адамда организм муктаждыктары жана аларды кандырууга үндөгөн гарыйзалар бар. Гарыйзаларды кандыруу жараянында адамда байланыштар пайда болот. Бул байланыштарды үчкө бөлүүгө болот:

1 – Адамдын жаратуучусу менен болгон байланышы. Бул акыйда жана ибадаттарды өз ичине алат.

2 – Адамдын өзү менен болгон байланышы. Бул ахлак, жеп-ичүү жана кийим-кечени өз ичине алат.

3 – Адамдын башка адамдар менен болгон байланышы. Бул өз ара мамиле жана жазаларды өз ичине алат.

Ислам бул байланыштарды тартипке салуу үчүн келип, адамды ойготот жана өнүктүрөт. Ушуларга тыянактап айта турган болсок, адам алар себептүү ойгоно турган негиздерди маанисине карап ушул тартипте келтирүүгө болот: 1 – Акыйда. 2 – Ибадат. 3 – Өз ара мамиле. 4 – Ахлак. Эгер, ушул негиздердин бири жок болсо, адамдын ойгонушу жүз бербейт. Демек, адам жалгыз ахлак менен ойгонбойт,

ахлак адамдын ойгонушуна себеп боло турган төрт негиздин бири болуп эсептелет.

Ал эми, коомго келсек, адамдар организм муктаждыктарын жана гарыйзаларын кандырууга муктаж болгону о.э. адам муктаждык жана гарыйзаларын жеке өзү жана адамдардан үзүлүп кандыра албаганы үчүн башка адамдар менен байланыш орнотууга мажбур. Коомдо туруктуулук болушу үчүн бул байланыштар туруктуу болушу керек. Бул туруктуу байланыштар – коом ыраазы болгон фикирлер, ошол фикирлерге ылайык келген туйгулар о.э. коомдун бул фикир жана туйгуларын тартиптештирген, коргогон түзүм. Коомго жөнүндөгү мындай түшүндүрмөдөн көрүнгөндөй, коом жеке адамдардан гана турбайт. Балким, коом адамдардан, фикир жана туйгулардан о.э. ушул фикир жана туйгуларды көзөмөлдөгөн түзүмдөн турат. Ушуга ылайык, ахлактын коом вакиълигине таасири жок, ал коомдун негиздеринен эмес жана коомдун негиздеринин бир бөлүгү да эмес.

Шариятка ылайык, ахлак – бул буйрук жана кайтаруулар, башкача айтканда, аткаруу важиб болгон шаръий өкүмдөр. Мусулман киши шариятка ылайык жашоо менен ахлакка ээ болот. Мисалы, Аллах Таала туура сүйлөөгө буйруп, жалган сүйлөөдөн кайтарган, бул – шаръий хукм. О.э. шаръий хукм катары согушта жалган сүйлөөгө урухсат берген. Мындан тышкары, момундарга ырайымдуу болуу жана кафирлерге ырайым кылбоо жөн гана ахлакый сыфат эмес, ал – шаръий хукм. Демек, алар өзүнүн шаръий өкүмүнө ылайык аткарыла турган шаръий өкүмдөр. Адам жалгыз ахлактын өзү менен ойгонбойт, ошол эле учурда, коомдун ойгонушуна жана төмөндөөсүнө ахлактын байланышы жок. □

ЭКОНОМИКАЛЫК КОЛОНИЗАТОРЛУКТУН ИСЛАМИЙ ӨЛКӨЛӨРГӨ КОРКУНУЧУ

Мазин Дибег – Ирак

Усманий Халифалыкта көөдөлөнгөн Исламий мамлекет күчсүздөнүп, Биринчи дүйнөлүк согушта жеңилип, кийин кулашында ага каршы фикийри чабуулдун таасири күчтүү болду. Кылмышкер Мустафа Кемал 1924-жылы Халифалыктын бекер кылынганын жарыялады жана Халифалык колонизатордун өкүмдарлыгы астындагы мамлекетчелерге бөлүнүп кетти. Аскерий колонизаторлук ар бир мусулманга ачык-айкын эле жана бул терең ой жүгүртүүнү талап кылбаган. Ошондуктан, аскерий колонизаторлук исламий өлкөлөрдүн калктарын колонизаторлорду кууп чыгаруу үчүн козголоң кылууга үндөдү. Ислам Умматы бул жолдо көп курмандыктарды берди. Алжир козголоңу миллиондогон шахиддерди берди жана Ливияда Умар Мухтар баштаган козголоң жыйырма жылга созулду.

Чынында, баскынчы бул өлкөлөрдө калышы кыйын экенин түшүндү. Ошондуктан, бул өлкөлөрдөн чыгып, аларга эгемендүүлүк берди. Бирок, ал жасалма эгемендүүлүк эле. Себеби, ал бийликти Умматтын перзенттери арасындагы колонизаторго берилген жана колонизатордун Ислам өлкөлөрүндөгү кызыкчылыктарын коргой турган малайларга тапшыргандан кийин гана чыгып кетти. Ошентип, баскынчы эшиктен чыгып, тешиктен кирди, натыйжада берилген чоң курмандыктар бекер кетти.

Колонизаторлуктун баарына белгилүү жүзү бар, бул – аскерий көзөмөл. Бирок, колонизаторлуктун Уммат перзенттеринин көпчүлүгү билбеген саясий, экономикалык жана сакафий жүздөрү да бар.

Бул макалада экономикалык колонизаторлукка т.а. мамлекеттерге экономикалык көзөмөл орнотулушуна токтолуп өтөбүз. Колонизаторлуктун мындай түрү Уммат перзенттеринин көпчүлүгүнө белгилүү эмес жана ал кооптуу. Көпчүлүк мусулмандар колонизаторлуктун бул көрүнүшүн каалашат. Бул, ар бир мабданын өзүнө таандык экономикалык түзүмү менен жалпы адамга таандык экономика илимин айырмалай албаган ойчулдардын мээсин ээлеп алган.

Байлык жөнүндөгү көз караш жана калктын ага болгон мамилеси негизинде капитализм жана коммунизм калыптанган. Капитализм жана коммунизм ушул көз карашка ылайык аталган.

Экономикалык колонизаторлук – күчтүү мамлекет күчсүз мамлекеттерге өкүмдарлык кылуусу о.э. алардын ресурс жана байлыктарын эксплуатация кылуусу үчүн өз таасирин жаюу. Ошондуктан, Америка өзүнүн экономикалык таасирин жалпысынан

дүйнөгө, өзгөчө, мусулман өлкөлөрүнө төмөндө көрсөтүлгөн экономикалык куралдары аркылуу кеңейтүүгө аракет кылып жатканын көрөбүз:

Биринчи: Америка долларынын дүйнө экономикасына өкүмдарлыгы:

Доллар өкүмдарлыгы 1944-жылы «Бреттон-Вудс» келишими түзүлгөндөн тартып башталды. Анын маанилүү натыйжаларынын бири АКШ долларынын башка мамлекеттердин валюталарынын баасын аныктоодо негизги булак катары кабыл алынышы болду. Ошентип, бул келишим АКШ долларынын дүйнөлүк экономикалык операцияларга өкүмдарлыгын бекемдеди. Экинчи дүйнөлүк согуштан кыйраган Европа мамлекеттерине караганда Америка чоң алтын запасына ээ болгондуктан бул мамлекеттердин чоң бөлүгү долларды валюта запасы катары иштете баштады. Бул абал 1971-жылга чейин уланды, ушул жылга келип АКШ президенти Никсон анын мамлекетинин Америка долларын алтынга алмаштыруу мажбуриятын бекер кылды. Бул билдирүү кийинчерээк Никсон соккусу катары таанылды. Проблема мында – бул мамлекеттер доллар менен мамиле кылууга мажбур болду. Себеби, алар долларды чогулткандан кийин андан баш тарта албады жана анын ордуна башкасын табуу үчүн саясий көз карашка да ээ эмес эле.

Доллар өкүмдарлыгынан кутулуу алтын түзүмүн экономикалык турмушка жана эл аралык мамилелерге кайтаруу менен гана болушу мүмкүн. Бул түзүмдү мабдаий мамлекет тикелейт, кийин дүйнө мамлекеттерин аны менен мамиле кылууга жетектейт. Бул болсо, Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык кайра тикелениши менен ишке ашат. Ошондо Халифалык мамлекети Уммат алдындагы мажбурияттары алкагында мажбурий банкноталар ордуна алтын стандарт системасын киргизет.

Экинчи: Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фонду:

Бул экөөсү 1944-жылдагы «Бреттон-Вудс» конференциясынын токтомдоруна ылайык түзүлдү. Максат, келишимге кошулган жана жардамга муктаж болгон мамлекеттерди кайра куруу жана өнүктүрүү үчүн инвестиция жаткырууну кызыктыруу экени жарыяланды... Бирок, вакилик жана документтер мунун тескерисин көрсөтөт. Себеби, бул жардамдардын адамгерчиликке эч кандай тиешеси жок. Материалдыкка курулган капитализм кызыкчылыктан башкасын билбейт, капитализм сөздүгүндө инсанийлик деген нерсенин өзү жок. Америка бул сүткордук мамилеге негизделген мекемелери аркылуу исламий өлкөлөргө өз таасирин жайды. Кийин өлкө байлыктарын талап-тоноп, бул өлкөлөрдүн көпчүлүгүн карызга батыруу жана

сүткордук менен топтолгон кирешелерди төлөтүү аркылуу банкрот кылды. Ал тургай, ресурстар, кендер, суулар жана түшүмдүү жерге бай Ирак сыяктуу өлкөлөр жылда өз калкына мамлекет банкроттук жакасында деп коркута турган болду. О.э. өкмөт атынан сүйлөгөн Ахмад Мулла Талал сыяктуу кылмышкер саясатчылар мамлекет жумушчулардын маянасын төлөөгө кудуреттүү эмес деп айта турган болду. Парламенттин финансы комитетинин мүчөсү Ахмад Хаж жана финансы министри Али Абдуамир Алави экономикалык оор абалдын олуттуулугун моюнга алды. Америка бул мекемелер аркылуу мамлекеттин ички саясатына өкүмдарлыкты колго киргизди. Америка муну карыз болгон мамлекеттерге жүктөп жаткан шарттары аркылуу ишке ашырды. Бул шарттардын эң көзгө көрүнгөндөрү:

Карыз алган мамлекет өз валютасын белгилүү бир пайызга девальвация кылышы о.э. азык-түлүк жана күйүүчү май субсидиясынан баш тартышы керек. О.э. мамлекет чыгашаларды азайтышы, менчик секторду өнүктүрүү ролун күчөтүшү жана мамлекеттик сектордун ролун чектеши керек. О.э. кирешелердин чет мамлекетке агышына эч кандай чектөөлөр койбошу шарт. Мындан башка шарттар да бар, алар мамлекеттин суверенитетин жоготуп, бул мекемелерге көз каранды кылат.

Арийне, жакырчылык, салыктардын көбөйүшү, калктын азык-оокат, саламаттыкты сактоо, таалим сыяктуу негизги муктаждык жана башка муктаждыктары үчүн көрсөтүлгөн мамлекеттин колдоосу бекер кылынгандыктан бул карыздар мамлекеттин жашоосуна таасир кылып жатканын көрөбүз. О.э. бул мамлекеттер карызды төлөө жана сүткордук пайыздарын төлөөнүн туткуну болуп жатканын көрүп жатабыз. Эл аралык Валюта Фондунун максаты жакырчылыкты жок кылуу эмес, жакырларды жок кылуу. Бул жөнүндө Америка президенти Никсон бир жолу мындай деген: «Американын жардамынын негизги максаты башка мамлекеттерге жардам берүү эмес, өзүбүзгө жардам берүү». Жогорудагылардан экономикалык колонизаторлуктун исламий өлкөлөргө коркунучу о.э. бул коркунуч Умматтын көп перзенттерине белгилүү эместиги ачык-айкын болот.

Колонизаторлуктун мусулман өлкөлөргө киришине жол ачып бергендер – бул саткын акимдер. Алар өлкөнү карызга гана батырып калган жок, балким, алар байлыктардын чоң бөлүгүн уурдап, калганын бак-сактарды куруу, эстеликтерди орнотуу жана фонтандарды курууга сарфташууда. Алар өлкөгө пайда алып келе турган бир да экономикалык долбоорду ишке ашырышкан жок. Ошентип, байлыктарга толгон мусулман өлкөлөрү Уммат душмандарына тапшырылды.

Эй мусулмандар: өлкөдө саясий, экономикалык жана сакафий баскынчылыкты калтырып, аны аскерий баскынчылыгын жок кылуу жана баскынчынын кошуунун өлкөдөн чыгаруу өлкөнү тазалоо деп эсептелбейт. Мындай өлкөнү эгемендүү өлкө деп болбойт... Өлкө азат жана эгемендүү болушу үчүн колонизаторду аскерий, саясий, экономикалык жана сакафий формалары менен биргеликте кулатуу керек. Ошондуктан, баскынчы күчтөр мусулман өлкөлөрүндөгү саясий түзүмдү жана конституцияны сактап, өлкөнү экономикалык кыйроого таштап кетиши, акимдер жана куралдуу топтордун кыйкырыктары акмактык, калктарды адаштыруу, Умматка кыянат кылуу, Аллахка жана Расулуна кыянаттык кылуудан башка нерсе эмес.

Колонизаторлуктан азап тартып жаткан Уммат тентиреп, өзү ишенген нерсе менен ага колдонулуп жаткан нерсенин ортосундагы карама-каршылык шартында жашоого мажбур. Исламий партияга таандык жетекчи куфр менен өкүм жүргүзүүдө. Ойчул демократияга жана Батышка, экономикалык ачытыкка үгүттөп жатат жана мусулманмын деп, шахадат калимасын айтып жатат. Сот болсо намаз окуп, орозо кармап, адамдар чыгарган мыйзамдар менен өкүм чыгарууда.

Тентиреп жүрүү жана карама-каршылык абалы себептүү Уммат өздүгүн жоготту. Натыйжада, түсү аралашып, аны башкалардан ажыратып турган өзүнө таандык түсү калбады. Бул жөнүндө Расуллаллах ﷺ Абу Саидден риваят кылынган хадисте мындай деген:

«لَتَسِيَعَنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شِبْرًا بِشِيرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّىٰ لَوْ سَلَكَوْا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكَتُمُوهُ. قلنا: يا رسول الله، اليهودُ والنصارى؟ قال النبي ﷺ: فَمَنْ؟!»

«Силер мурункулардын жолун изме-из, карышма-карыш ээрчийсиңер. Ал тургай, алар кескелдириктин ийинине кирсе, силер да киресиңер». «Эй Аллахтын элчиси, яхудий жана христиандарды айтып жатасыңбы?», - деп суралды. Ал: **Башка ким да болмок**», - деп жооп берди». Эки шейх риваят кылган.

Эй мусулмандар, түзүлгөндөн бери исламий жашоону кайрадан баштоо жана исламий өлкөлөрдү ар кандай баскынчыдан тазалоо ишине өзүн багыштаган Хизб-ут-Тахрир силерди Пайгамбарлык минхажы негизиндеги экинчи рошид Халифалыкты тикелөө аркылуу Аллахтын фарзын аткарууга чакырат. Мына ошондо тентиреп жүрүү жана карама-каршылык ордуна таквалык жана шайкетикте жашайсыңар. Чыныгы Ислам мамлекети тикеленгенден кийин гана бакытка жетесиңер, өз өлкөнөрдүн байлыктарынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө ээ болосуңар жана дүйнө калктарын адамдарга

ибадат кылуудан азат кылып, Роббисине ибадат кылууга жетектейсиңер.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ؕ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ
يُحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ ؕ وَأَنَّهُ رَءِىُّهُ تَخَشَرُونَ﴾

«Эй момундар, Аллах жана Анын пайгамбары силерди түбөлүк жашоо бере турган нерсеге (т.а. динге) даъват кылганда, аны кабыл алгыла жана билип койгула, шек-күмөнсүз, Аллах ар бир киши менен анын дилинин ортосун ээлеп турат. Албетте, Анын алдына топтолосуңар» [8:24] □

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْتَرِفُهُ» «Мусулман мусулмандын боордону. Аза зугум кылбайт, аны таштан койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>
<p>Ислам жана мусулмандарды акараттоо – гейлер үчүн арналган көк желелүү Куръан</p>		
<p>Гейлер үчүн көк желелүү түстөгү Куръан бүткүл Ислам дүйнөсүндөгү мусулмандардын нааразылыгын козгоду. Бул, кээ бир мамлекеттерде ушул жийиркеничтүү окуяга каршы жаза колдонууга алып келди. Алжирдин Бискра вилаятында түрдүү көлөмдөгү 81 Куръани Каримдин нускасы конфискацияланды. Алардын көпчүлүгү араб мамлекеттеринде ушул көрүнүштө басылып чыккан. Кийинчерээк, алар Бискра вилаятынын дин иштери жана вакф башкармалыгынын илимий комитетине сунушталып, текшерүүдөн өткөрүлгөндөн кийин бул нускаларды өрттөө чечими кабыл алынды. Алжир расмийлери гомосексуализм байрагынын түсүндөгү бул Куръандарды басып чыгаруу жана таратуунун артында тургандар жөнүндө иликтөө уланып жатканын ишара кылды. Алжирдин Нахар гезити кабарлагандай, бул нускалар араб жана чет мамлекеттерде басылып чыккан. Полициянын билдирүүсүнө ылайык, конфискацияланган нускаларды жок кылуу чечими кабыл алынган. Кувейтте Вакф жана Ислам иштери министрлиги Жахра шаарындагы мечитте болгон окуя жөнүндө түшүндүрмө берүү үчүн расмий билдирүү берди: «Түрдүү түстөгү Куръандын видеосу аль-Кирби мечитинде тартылган. Бул мечит лицензияга ээ эмес жана вакф министрлигине карабайт».</p> <p>Ал-Ваъй: бул иш-чара гомосексуализмди үгүттөө жана нормалдаштыруу о.э. жаңы дүйнөлүк диний тартипти жаратууга багытталган жана АКШ алып барып жаткан эң ири кампания алкагында болуп жатат. Бүгүнкү күндө дүйнө маданий кыйроо даражасына жетти, Америка президенттери (Обама жана Байден) муну кабыл алып, Блинкен жарыя кылган тышкы саясаттын катарына киргизишти... Бул мусулмандарды турмуштагы өз ролдорун аткарууга жана дүйнөнү жаңыдан башкарууга чакырбайбы? Себеби, Ислам акыркы акыйкат дин, анын нукура таалими жана адилеттүү өкүмдөрү менен ооруга даары болот.</p>		
<p>Масжидул Харам имамына каршы үрөй учурган кампания!</p>		
<p>Масжидул Харамдын хатиб имамы Шайх Салих ибн Хумайд Мекке шаарында жума хутбасында яхудийлерге каршы: «Оо, Аллахым, баскынчы жана зордукчул яхудийлерге Өзүң кифаясың. Алар кибр кылышууда... Оо, Аллахым, аларга кылмышкер коомду кыйрата турган жазанды түшүргүн... Оо, Аллахым, Сенден алардын жамандыгынан сакташыңды сурайбыз», - деп дуа кылды.</p>		

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخُونُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зуулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсиптийт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>Бул учурдагы Салман жана анын уулунун өкүмдарлыгы доорунда караланган иш болуп эсептелет. Анын дуасы социалдык тармактарда яхудийлердин ачуусун келтирди. Бетпактык ушундай бир даражага жетти, (израилдик) журналист шейхти имамдыктан четтетүүнү жана режимдин расмий кечирим суроосун талап кылды. Ушул нерсе социалдык тармактарда «Баарыбыз – Шейх ибн Хумайдбыз» деген хештег астында мусулмандардын жооптуу реакциясын жаратты. Социалдык тармактарда өзүнүн кайраттуу позициялары менен таанылган Оман Султандыгынын муфтийи шейх Ахмад ибн Хамад Халилий Меккедеги Масжидул Харамдын имам хатиби Салих ибн Хумайд менен бирге экендигин билдирди. Ал Твиттердеги өз баракчасында мындай деди: «Масжидул Харамдын имамы боордошубуз шейх Салих ибн Абдуллах ибн Хумайддын акыйкатты колдоп-кубаттоого жана батылды жеңүүгө чакырган дуасы жүрөгүбүздү кубантты. Бул нерсе көрө албастарга канчалык жакпасын, Аллах аны менен жана момундар менен бирге».</p> <p>Ал-Ваъй: уламалар акыйкат тарапта турушса, Уммат да алар менен бирге болот. Бул, алар үчүн эң чоң таяныч. Алар муну менен өкүмдарларды Расулуллах ﷺ айткандай туура жолго басууга жана акыйкатка чектелүүгө үндөшөт. Биз мусулмандарга баса белгилеп айтабыз, яхудийлерди Фалестинден кууп чыгаруу жана алардын мамлекетине чекит коюу эң жеңил иш. Себеби, Уммат кубаттуу. Бирок, бул үчүн чоң тоскоолдук – яхудийлерди коргоо үчүн тосмо болуп турган өкүмдарлар. Ошондуктан, ким Фалестинди азат кылмакчы болсо, алгач залым өкүмдарларды кулатуусу керек. Король Салман жана анын уулу да алардан. Бул режимдердин урандылары үстүндө рошид Халифалыкты тикелөө керек. Ошондо мусулмандар яхудийлерге каршы согушуп, жеңишет о.э. аль-Акса мечитине мурункудай коопсуз киришет. Бул мусулмандар жана яхудийлер күтүп жаткан нерсе.</p>		
<p>АКШ: маймыл чечек эпидемиясы себептүү саламаттыкты сактоо боюнча өзгөчө абал жарыяланды</p>		
<p>Вашингтон Пост гезити расмийлерге таянып кабарлашынча, АКШ президенти Жо Байден администрациясы маймыл чечек эпидемиясы пандемияга айланып кетишинен кооптонуп, саламаттыкты сактоо үчүн өзгөчө абал жарыя кылууну пландап жатат. АКШ саламаттыкты сактоо министри Кошмо Штаттарда маймыл чечек оорусу күч алганынан олуттуу кабатырда экенин билдирди. АКШ саламаттыкты сактоо боюнча жогору даражалуу бир кызматкер жакынкы апталарда маймыл</p>		

<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫҢ КАБАРЛАРЫ</p>	<p style="text-align: center;">قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Аза зулум кылбайт, аны таштан койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫҢ КАБАРЛАРЫ</p>
--	--	--

чечек оорусунун көбөйүшүн күтүп жаткан Кошмо Штаттарда учурдагы талапты кандыруу үчүн вакцинанын жетиштүү дозалары жок экенин моюнга алды. Дүйнөлүк Саламаттыкты Сактоо Уюму 78 мамлекетте, негизинен Европа континентинде 18 миң маймыл чечек оорусуна кабылгандар бар экенин тастыктады. Этибарлуусу, Дүйнөлүк Саламаттыкты Сактоо Уюмунун башкы директору Тедрос Адханом Гибриесус маймыл чечек эпидемиясы «Эл аралык тынчсызданууга себеп болгон өзгөчө абал» экендигин билдирген. Австралия өлкөдө ооруга чалдыккандардын саны көбөйүп жаткандыктан маймыл чечекке каршы 450 миң доза вакцина камсыздалганын жарыялады. Франция эки миңден ашуун ооруну жуктургандар бар экенин айтты. Саламаттыкты сактоо башкармалыгы: «Францияда аныкталган абалдардын болжол менен 96 пайызы гейлер арасында болгон», - деди.

Ал-Ваъй: маймыл чечек биринчи ирет 1958-жылы лабораториядагы маймылдарда чечекке окшогон оору пайда болгондо аныкталган. Демек, бул чечек – Батыштын жемиши. Анын эң көп жайылып жактан жери Батыш мамлекеттерине туура келет. Буга себеп – алардын ыплас хазараты. Алардын башында болсо гомосексуализмди мыйзамдаштыруу жана аны адамдарга сиңдирүүгө чакырып жаткан Америка турат. Аллах хак сүйлөөчү:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾

«Адамдардын өздөрү кылган кылмыштары себептүү кургактыкта да, деңизде да (түрдүү) балээ-апааттар жүз берди»

[30:41]

Насруллах (израилди) моюнга алдыбы?!

Ахбарул Явм бир булакка таянып ушул кабарды таратты: «Хизбуллахтын башкы катчысы Саййид Хасан Насруллах ар дайыма анын куралдуу каршылыгы басып алынган Фалестинди (израиль) душмандыгынан азат кылуу жана фалестиндиктердин укуктарына зыян жеткирилишин алдын алуу үчүн болгонун айтып келген. Бирок, бул сөздөр деңизге чөгүп жаткан көрүнөт». Бул булак Насруллахтын ушул айткандарын ачыктады: «Эгер, Каришден нефть жана газ казып алуу сентябрь айында т.а. Ливан өз укугун алуудан мурун башталса, биз проблемага туш келебиз». Анын фикиринде, Хизбуллахтын башкы катчысы ушул сөз менен (израилдин) нефть казып алуу укугун моюнга алды, «бул Ливан ушул жааттагы укугунан ажыратылбашы керек» деген шарт менен. Бул болсо, Хизбуллахтын (израиль) менен

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخُونُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсиптийт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>проблемасы эми жок экендигин, проблема деңиз жана кургактыктагы «чегарада» калганын түшүндүрөт. Булак сөзүнүн аягында айтат: «Насруллах (израилди) мамлекет катары таанышы жаңылык эмес. Себеби, ал Ливан мамлекети Американын ортомчулугу астында (израиль) менен деңиз чегараларын белгилөө боюнча жүргүзүп жаткан сүйлөшүүлөргө береке тилеп дуа кылган».</p>		
<p>Ал-Ваъй: буга чейин Иран Хизби (Хизбуллах) Американын жаңы Жакынкы Чыгыш долбоору алкагында Мисир, Иордания жана Сирия аркылуу (израиль) газын кредитке алуу жөнүндө сүкүт сактаган. (израиль) газы маселеси жөнүндө АКШ энергетика министрлигинин расмий Метю Зайс Атлантика кеңешинин веб-сайтында жарыяланган макалада токтолуп, мындай дейт: «Мисир табигый газы Иорданияга жеткенге чейин (израиль) газы менен аралаштырылат. Иордания электр энергиясынын чоң бөлүгү (израиль) газынан иштелип чыгат». Ал кошумчалап: «Ливанга келгенде, (израиль) табигый газынын ролу жашырылабы же жокпу, анык эмес... Региондо жана Иран маанилүү регионалдык роль ойногон Сирия жана Ливанда болуп жаткан окуялар Американын планы болуп эсептелет. Иран – Американын жөө аскери жана кошоматчы жан жөкөрү».</p>		
<p>Буркиба да, Ибн Али да мындай кылбаган, бирок Кайс Саид сүрөтүн мунарага илүүгө батынды</p>		
<p>Тунис президенти Кайс Саиддин сүрөтү Сиди Али ибн Аун регионундагы мечиттин имаратына илиниши көптөгөн сындоолорго себеп болду. Тунистин мурунку тышкы иштер министри Рафик Абдуссалам айтат: «Муну Буркиба да, Ибн Али да кылбаган. Бирок, Кайс Саид муну аң-сезимдүүлүк жана чечкиндүүлүк менен кылды... Менин оюмда, мындай иш-чаранын уюштуруучулары туура эмес жолду карманышты, себеби, бул мечиттин ыйыктыгын ачыктан-ачык бузуу болуп, мурун мындай нерселер болбогон». Кеңири жайылган сындоолордон кийин Сиди Бузид районунун жергиликтүү бийлиги мечиттин мунарасынан Саиддин сүрөтүн алып салышты. Бир нече саат өтүп, бийлик Саиддин түздөн-түз буйругу менен сүрөт мечиттин имаратынан алынганын баса белгилеп, президент «бийликти менчиктештирүүгө» каршы экенин билдирди. Тунис оппозициясы президент Саид 25-июль күнү өткөн референдумда өз укуктарын кеңейтип жаңы конституцияны кабыл алгандан кийин жеке башкаруу орнотту деп айыптады.</p>		
<p>Ал-Ваъй: мындай кабарлар бир нерсени түшүндүрөт т.а. Батыш саясий элитадан турган малайлар жана кошоматчы уламалар аркылуу</p>		

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордоңу. Аза зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>Тунис ыңкылабын уурдаган. Ошондуктан, залым режим да, анын формасы да кулабаган. Болгону адамдар гана алмашты, мурункулардын ордуна кайра ошол сыяктуулар келишти... О.э. адамдар каршы чыгып козголоң көтөргөн зулум жана жакырчылык өзгөрүүсүз калды.</p>		
<p>Гезит: «Ал-Шейхке» кол салуунун артында Мисир разведкасы турат</p>		
<p>Ливанда чыккан «Ахбар» гезити Мисир разведкасы Саудия көңүл ачуу башкармалыгынын башчысы Турки Ал-Шейхтин Мисирдеги көркөм жана медиа тармактарындагы таасиринен өтө кабатырда экенин маалымдады. Гезит баса белгилешинче, Турки ал-Шейх Мисирдеги актёрлорду сатып алууга катуу аракет кылгандан кийин разведка кызматы тарабынан чабуулга учураган. Гезитте айтылгандай, келишпестик биринчи болуп мисирлик актёрлор менен түздөн-түз мамиле кылуу саясатын кабыл алганы үчүн келип чыккан, себеби Мисир разведкасы аларды өлкөдөн чыгарбоого жана режимди колдоосуна умтулуп жатат. Актёрлордун ал-Шейх менен байланышы аларга чоң киреше табуу эшиктерин ачмак. Мисирде бул саудиялык аткаминер «кап күрүч» аты менен таанылган, себеби анын акчасын абдан көп болуп, чар тарапка чачканы менен белгилүү. Гезит кабарлагандай, Мисир разведка кызматынын ачууланышына себеп – ал-Шейх мурун разведканын шарттарына жана эрежелерине моюн сунуп келген массалык маалымат каражаттарынын кээ бир өкүлдөрү менен келишим түзүп, аларга 70 % аванс берген. Ал-Шейх телевидение долбоорлорун көрсөтүү укугун сатып алуу боюнча чоң пландарды жарыялаган. Разведка бул иш-аракеттер ушул тармакта монополияга алып келет деп кабатырда.</p>		
<p>Ал-Ваъй: бул пастык кабар болсо да, бирок, ал маданият тармагы саясий жана тыңчылык жаатында колдонулуп жатканын, «искусство» Мисирде эле эмес, бүткүл региондо разведканын колунда экендигин жана шерменделиктер санап бүткүс көп экенин ачыктайт. Искусство адамдарынын көптөгөн мемуарларында разведка кызматтары аларды кантип жалдап, саясий ишмерлер менен сүйлөшүү жана мамиле кылууга мажбурлаганы айтылат. Ыктымал, Мисир министри Сафват Шариф алардын ичинде ыпластык, акмактык жана кылмышта эң белгилүүсү болсо керек.</p>		

Жарандык согуштун элеси Американын артынан түшүүдөбү?

2022-жылы биринчи сентябрда Филадельфияда Америка элине кайрылган АКШ президенти Жо Байден андан мурунку президент Дональд Трамп жана анын тарапкерлерине катуу асылып, Трампты «Демократия жана республикабыздын негиздери үчүн коркунуч» деп атады. Байден: «Трамптын «Американы кайрадан улуу кылабыз» деген урааны республикабыздын пайдубалына коркунуч жараткан экстремизмди билдирет», - деди. Демократиялык партиянын өкүлү болгон президент Кошмо Штаттарда «Теңдик жана демократия чабуул астында» экенин кошумчалады. Ал сөзүн: «Биз Америка тажрыйбасынын чыныгы мураскорлорубуз», - деп улантып: «Биз демократиябызга коркутуулар алдында күчсүз эмеспиз жана Америка алга же артка кетүүнү тандашы керек», - деп кошумчалады. Байден айтышынча, Трамп жана республикачыл экстремисттер «Коркуу жана жалган таратып, баш аламандыкта жашашат». Көчөдө республикачылар менен болуп көрбөгөн карама-каршылыкка баруунун ыктымалы жөнүндө Байден мындай деди: «Биз өлкөбүздө зомбулук өкүм сүрүшүнө жана шайлоолордун тууралыгына зыян жетишине жол бербейбиз».

Financial Times гезити 2022-жылы 26-августта АКШнын мурунку президенти Дональд Трамп шайлоолордо партия жетекчилигин кайта албашы жана анын кулашынын ыктымалы жөнүндөгү күмөндөрдөн кийин республикачылар партиясы үстүнөн көзөмөлдү күчөткөнүн айткан. Гезит маалымдагандай: «Бул күмөн учурда баеолук деп аталат, себеби, Трамп колдогон талапкерлер таанымал болушкан». Макаланын уландысында мындай делет: «Трамптын эң көзгө көрүнгөн сындочуларынын бири болгон республикачылар партиясынын өкүлү Лиз Чейиндин бул айдагы жеңилүүсү анын өткөн жылы АКШ конгресси имаратына бастырып кириши артынан жүргүзүлүп жаткан тергөөдөгү ролу үчүн өч алуу болду». Financial Times гезити кабарлашынча: «Республикачыл саясатчылардын дээрлик төрттүн үч бөлүгү Жо Байден Кошмо Штаттардын мыйзамдуу шайланган президенти экенин четке кагат». Гезит шайлоолордо Байден менен боло турган атаандаштык жөнүндө: «Учурдагы президент белгилүү эмес», - деген. «Бирок, ноябрь айындагы шайлоолор жакындашты, Трампты колдогон талапкерлер мурдагыдан да көбүрөөк көзгө урунууда жана орто-аралык шайлоолордо адатта өкүмдар партия ар кандай саясий мыйзам бузуулар үчүн жазаланат. Гезит: «Трамп 2024-жылы республикачылар

партиясынан президенттикке талапкер болууга умтулушу жана жеңишке жетишиши мүмкүн», - деп таянак чыгарган.

Ал-Ваъй: республикачылар менен демократтар ортосундагы жик болуп көрбөгөн даражага жетти. Бул жагдайга Республикачылар партиясынын ашынган оңчулдарга муктаждыгы өз салымын кошту. Алар Трампын артында турушту, дагы эле турушууда. Бул кескин бөлүнүү кээ бир чет элдик гезиттерди жарандык согуштун элеси Американын артынан түшүүдө деген теманы таратууга үндөдү. О.э. Капитолий имаратына бастырып кирүү окуялары бул атмосфераны бекемдөөнүн маанилүү белгиси деп түшүндүрүп, Америка «казыгын жоготконун» айтты. Эл аралык коопсуздук боюнча эксперт жана Калифорния университетинин профессору Барбара Волтер «Жарандык согуш кантип башталат жана аны кантип токтотуу керек» деген китебинде Америка жарандык согуштун жакасында турганын эскерткен. О.э. ал жарандык согуштун фактор жана белгилерин кеңири ачыктап берген. □

КУРЪАНИ КАРИМ САБАГЫНДА

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

«Айткын: «Эгер, Аллахты жакшы көрсөңөр, мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт жана күнөөңөрдү магфират кылат. Аллах магфират кылуучу, мээримдүү»»

Шейх Мухаммад Мутаваллий Шаъравийдин тафсиринде мындай делет:

Аллах Таала айтат:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ﴾

«Айткын: «Эгер Аллахты жакшы көрсөңөр, мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт жана күнөөңөрдү магфират кылат. Аллах (күнөөлөрдү) магфират кылуучу, мээримдүү»» [3:31]

Биз ушуну билишибиз керек, эгер аятта «﴿قُلْ﴾» (Айткын) калимасы келсе, демек, андан кийин кеген калималар Расулуллах ﷺ-дын Өз Роббисинен адамдарга жеткирип жаткан кабары т.а. буйрук жана буйрулган иштерден турган кабар экенине далил болот. Жүрөктөрүндө туура жолдон адашуу болгон айрым адамдар Пайгамбар «﴿قُلْ﴾» (Айткын) калимасын окубастан:

﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

«Эгер Аллахты жакшы көрсөңөр, мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт», деп айтса да боло берет эле дешет. Аларга мындай дейбиз: эгер Расулуллах ﷺ андай кылганда, буйрулган ишти аткарган, бирок, буйрукту толук аткарбаган болот эле. Эмне үчүн андай? Себеби, бул жерде «﴿قُلْ﴾» (Айткын) калимасы буйрук болсо, ал эми:

﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ﴾

«Эгер Аллахты жакшы көрсөңөр» буйрулуп жаткан нерсе. Кудум Расулуллах ﷺ аяттын башталышында «﴿قُلْ﴾» (Айткын) калимасы келген

жана Аллахтан жеткирип жаткан ар бир кабарда буйрукту да, буйрулуп жаткан нерсени да жеткирүүдө. Бул болсо, Расулуллах ﷺ Аллах тарабынан ал кишиге эмне келсе, баарын жеткирүүчү экенине далил.

Муну айтып жактандар Куръандан «قُلْ» (*Айткын*) калимасын өчүрүшүбүздү о.э.

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾

«*Айткын: Аллах жалгыз*»

[112:1]

дегендин ордуна

﴿اللَّهُ أَحَدٌ﴾

«*Аллах жалгыз*» дешибизди каалашат. Биз аларга: силер Пайгамбар ﷺдын буйрулган ишти аткарган, бирок, буйрукту аткарбаган болушун каалап жатасыңар дейбиз.

Аллах Тааланын:

﴿إِن كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

«*Эгер Аллахты жакшы көрсөңөр, мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт*» деген аяты эмнеге далалат кылат? Алар Аллахты жакшы көрөбүз дешкени анык. Бирок, Расулуллах алып келген нерседе Аллахка ээрчишпеген. Алар муну менен Аллахты жакшы көрүүнү башка нерсе, таклиф-буйрукка ээрчүүнү башка нерсе кылып алышкан. Аллах Таала пенделерин жаратып, аларды колдоп-кубаттаган, бул болсо Анын ниъматы. Эми, Аллах Таала пенделери үстүнөн таклиф-буйрук берүү сыймыгына да ээ. Ушул буйруктун Аллах Тарабынан пендеге берилиши жана бул туурасында Аллахка пендеден эч кандай пайда жетип барбашы, Аллах ага муктаж эместиги да Аллахтын бир ниъматы болуп эсептелет.

Албетте, Хак Субханаху ва Таала эч кимге муктаж эмес. Ал бизге милдетти жүктөп, адамдын жашоосун сактоочу мыйзамга амал кылышыбызды каалайт. Биз адамдын колу менен жасалган станокту мисал келтирип өткөн элек. Ошол станокту иштеп чыккан инженер анын иштешин камсыздаган мыйзамды белгилеп берет. Мыйзамда пайдалануу көрсөтмөлөрү көрсөтүлгөн. Бул көрсөтмөдө «муну кыл», «муну кылба» деп айтылат. Андан тышкары, инженер станок үчүн орун жана иштөө ыкмаларын да белгилеп берет.

Ошентип, станокко техникалык кызмат көрсөтүүгө жана андан пайдаланууга байланыштуу болгон мыйзамдар тизмесин түзүп, китепте басып чыгаруу кардардын пайдасы үчүн болот. Адам тарабынан жасалган нерседе ушундай болот. Эми, Аллах Таала жараткан нерселерде кандай болот?! Аллах Таала адамды жаратып,

аны колдоп-кубаттады жана вазыйпаларды жүктөдү. Хак Таала таклифти жаратуу жана колдоп-кубаттоо үчүн кызмат кыла турган кылып белгиледи. Эгер, Хак Таала «кыл» жана «кылба» деген турмуш түзүмүн бербегенде жаратуу жана колдоп-кубаттоо биздин зыяныбызга бузулмалк. Хак Тааланын пенделерине таклифти жаратышы – бул Анын ниъматы. Эгер, пенде Аллахтын кудуретин түшүнүп, аны жаратканы жана колдоп-кубаттаганы үчүн сүйгөн болсо, таклифти кабыл алуу жагынан да Роббисинин фазилетин билиши керек. О.э. пенде Роббиси ага ыйман милдеттерин жүктөгөнү үчүн Роббисин жакшы көрүшү керек.

Ооба, сен Аллахты жакшы көрөсүң, бирок, сен Аллахты жакшы көрүшүң менен Аллах сени жакшы көрүшүн айырмалап алышың керек. Себеби, кээде таклиф кыйын туюлат, сен ага суздук кыласың. Ошондуктан, биз сага мындай дейбиз: Аллах сени жаратканы жана колдоп-кубаттаганы үчүн гана Аны жакшы көрүшүң жетиштүү болбойт, себеби, мындай абалда сен сага таклиф алып келип жаткан таклиф ниъматына кайдыгер болуп каласың. Эй адам, таклифти аткар, бул ниъмат сага бардык жакшылыктарды алып келет. Пенделер Аллах Таала аларды жаратып, колдоп-кубаттаганы үчүн Аны жакшы көрүүлөрү жакшы нерсе. Бирок, Аллах Өз пенделерин жакшы көрүшү пенде Аллахтын таклифтеги ниъматын билишине байланыштуу. Аллах Таала таклифтеги ниъматтын баасын билген пендесин жакшы көрөт.

Биз инсаний шартыбызда бир адам башка адамды жакшы көрүшүн, бирок, ошол башка адам аны жакшы көрбөй жатканын көрөбүз. Акын Мутанаббий айтат: Сен жакшы көрөсүң... Сен жакшы көрүүчү, бирок жакшы көрүлбөй калуудан өткөн жаман нерсе жок.

Мутанаббий сен бир кишини жакшы көрүп, бирок, ошол киши сени жакшы көрбөй калышынан баанек сурап жатат. Ушуга ылайык, Аллахты жакшы көрөбүз деп жаткандар Аллахтын жаратуу жана колдоп-кубаттоо ырайымын алышты. Бирок, алар таклифти аткарууга келгенде нафсилерин мажбурлай алышпайт. Биз аларга айтабыз: силер Аллахка болгон жакшы көрүүнүн жарымын тостуңар, себеби, Аллах Таала Өзүнүн эмес, тескерисинче, силердин пайдаңар үчүн таклиф жүктөйт. Таклиф жаратуу жана колдоп-кубаттоодон аз эмес.

Эмне үчүн? Себеби, таклифте жаратуу жана колдоп-кубаттоонун изгилиги бар. Жакшы көрүү – билгенибиздей – жан дилдин жакшы көрүүсү. Эгер, жан дилдин жакшы көрүүсү Аллахка карата кыясталса, биз анын таасирлерин о.э. кечирим, рахмат жана ыраазылык сыяктуу амалын көрөбүз. Эгер, пенденин Аллахка жан дили менен жакшы көрүүсүн кыястасак, ал итаатта болот. Ар бир адамда жакшы көрүү т.а. жан дили жакшы көрүүсү мүмкүн, бирок, акыйкат жан дил жакшы

көрүүнү да, жан дилди берген Заттын жакшы көрүүнү да талап кылат. Ошондуктан, адам итаат кылган жана Аллахты сүйүп, Анын таклифтерин аткаруу үчүн алар жөнүндө талкуулашы керек. Муну менен ал Аллахтын ага болгон кечирүү, ырайым кылуу жана ыраазы болуу сыяктуу жакшы көрүүсүнө татыктуу болушу кажет.

Шарыйй түрдө талап кылынган жакшы көрүү кыска маанидеги жакшы көрүүдөн айырмаланат. Баарыбыз билип алышыбыз үчүн айтам: Аллах Таала адилеттүү болуп, чектен жана чыдамдан ашыкчасын жүктөбөйт. Таклиф туурасында Аллахка болгон жакшы көрүү – аклий жакшы көрүү. Ошондуктан, аклий жакшы көрүү менен сезимдик жакшы көрүүнү айырмалап алышыбыз керек. Сезимдик жакшы көрүүдө түрдүүлүк болбойт. Мен силерге «баланчаны сезимиң менен жакшы көрүшүң керек» деп айтпаймын. Себеби, сезим менен жакшы көрүүнүн мыйзамы жок. Адам өз перзентин акылы кем же майып болсо да жакшы көрөт, аны сезими менен жакшы көрөт, акылы кемдигин акылы менен жаман көрөт.

Адам кошунасы же душманынын таланттуу баласын көргөндө, аны акылы менен жакшы көрөт. Бирок, кошунасы же душманынын баласын сезими менен жакшы көрбөйт. Мунун далили: адам өзүндө бир жашы нерсе болсо, аны кошунасынын баласына эмес, өзүнүн баласына берет. Демек, аклий жакшы көрүү менен сезим аркылуу жакшы көрүүнүн ортосунда айырма бар.

Таклиф ар дайым кудурет чөйрөсүндө болот жана ал аклий жакшы көрүү болот. Адам акылдын жакшы көрүүсү менен «эгер мен бул динди кабыл албаганымда жашоом кандай болот эле» деп суроо бериши мүмкүн. Аллах бизди бул дин менен сыйлап, ырайым кылбаганда о.э. ушул урматтуу элчини жибербегенде дүйнөгө эмне болот эле деп суроо бериши мүмкүн. Албетте ушул акылдын сөзү жана акылдын жакшы көрүүсү. Кээде жакшы көрүү чектен чыгып, сезим менен жакшы көрүү болуп калышы да мүмкүн. Бирок, таклиф кылынган жакшы көрүү сезим менен жакшы көрүү эмес, аклий жакшы көрүү болуп эсептелет. Ошондуктан, Умар رضي الله عنه Расуллаллах ﷺ дан риваят кылган ушул хадисти жакшы түшүнүүбүз керек:

«لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»

«Мен силерге перзентинерден, ата-энеңерден жана бардык адамдардан да сүйүктүү болмоюн, толук ыймандуу боло албайсыңар».

Саййидибиз Умар муну угуп мындай деди: «Сага болгон сүйүү жандан артык болсо, мен сени мал дүйнөм жана бала чакама караганда көбүрөөк жакшы көрөм, бирок, өзүмө келсек, өзүмө болгон жакшы көрүүм жогору», - деди. Динин карманган Умар ибн Хаттаб رضي الله عنه

мына ушундай чынчыл болгон. Бирок, Расуллалах ﷺ бул сөзүн экинчи, үчүнчү ирет кайталаганда, Умар бул нерсе таклиф экенин түшүндү. О.э. мында кудуреттүү болгон жакшы көрүү сезим менен жакшы көрүү эмес, аклий жакшы көрүү болушу керектигин билди. Ошондо Умар: «О, Аллахтын Расулу, азыртадан баштап сени өзүмдөн артык жакшы көрөмүн», - деди. Расуллалах ﷺ: «Эй Умар, мына эми түшүндүң», - деди. Башкача айтканда, эми ыйманың толук болду деди. Т.а. Саййидибиз Умар رضي الله عنه бул жакшы көрүүдөн максат аклий жакшы көрүү экенин түшүндү. Бул маселе жүрөктөрдө же акылдарда бүдөмүк болуп калбашы үчүн бир мисал келтирмекчимин. Адам ачуу дарыда пайда бар деп карайт жана аны жакшы көрүшүн же жаман көрүшүн өзүнөн сурайт. Адам ал дарыны сезим менен эмес, акыл менен жакшы көрөт. Демек, аклий жакшы көрүү – ал тургай нафс жаман көрсө да, сен өзүңө пайдалуу деп билген кишини жакшы көрүшүң. Качан бир нерсенин пайдалуу чеги белгилүү болсо, аны сезим жагынан жакшы көрөсүң. Демек, ыйманий таклиф үчүн талап кылынган нерсе – аклий жакшы көрүү. Ошондон кийин ал сезим менен жакшы көрүүгө өтөт. Аллах Тааланын:

(إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ)

«Эгер Аллахты жакшы көрсөңөр, мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт» деген сөзүн да ушундай түшүнүү керек, себеби, бул жакшы көрүү сөз эле эмес. Адам башка адамды жакшы көрүшүн айтса, ага тиешелүү бардык нерсе сүйүктүү болот. Акын: «Сүйүктүү адамдын айткандары да сүйүктүү болот» деп бекеринен айтпаган.

Эгер, Расуллалах ﷺ ды жакшы көрсөңөр, ыйманий таклифти аткаруу аркылуу ал кишини ээрчигиле. Ушул орунда «мени ээрчигиле» сөзү менен «мени уккула» сөзүн айырмалап алышыбыз керек. Эрчүү жүрүм-турумда болот, ошондуктан, эгер Расуллалахты жакшы көрсөң, ал кишинин эмне кылып жатканына карап, ошол таризде кылышың керек болот. Ал эми, жакшы көрөрүңдү айтып, бирок, Расуллалах ﷺ кылгандай кылбасаң, бул жакшы көрүү туурасында жалган сүйлөгөн болосуң. Себеби, айткан жакшы көрүүндү тастыкташың үчүн Расуллалах ﷺ ды ээрчишиң керек. Эгер, биз Расуллалах ﷺ ды ээрчисек, Аллахтан болгон таклифти ниъмат деп билишибиз жана анда канча кыйынчылык болсо да кабыл алышыбыз керек. Ошондо Аллах бизди жакшы көрөт, себеби, биз кыйынчылык болсо да таклифти кабыл алып жатабыз.

Бул аятты түшүнүү Аллах Тааланын бизди эскерттип жатканын билүүнү талап кылат. Кудум Ал бизге минтип жаткандай: Силер

Аллахты жаратканы жана колдоп-кубаттаганы үчүн жакшы көрдүңөр, кийин таклиф оор болгону үчүн токтоп калдыңар. Биз айтабыз: Ойлоп көргүлө, таклиф жүктөгөн заттын пайдасы үчүнбү же жүктөлгөн кишинин пайдасы үчүнбү? Албетте таклиф аны кабыл алгандын пайдасы үчүн.

Ошондуктан, таклифти ниьмат катарына кошуубуз керек. Ошондо жаратуу, колдоп-кубаттоо жана сунуш ниьматтарынын баары ниьматка айланат. Эгер, Аллахты жаратканы жана колдоп-кубаттаганы үчүн жакшы көрсөңөр, бул Аллахты таклиф жүктөгөнү үчүн да жакшы көрүшүңөрдү талап кылат. Аллахты жакшы көрүүнүн далили – пенде тарабынан таклифтин аткарылышы. Эгер, силер сезимиңер чыныгы экенин Аллахка болгон мына ушундай жакшы көрүшүңөр менен билдире турган болсоңор, Аллах да силерди жакшы көрөт. Ар бирибиз билебиз, Аллахка болгон жакшы көрүү илгерилебейт да, алыстабайт. Бирок, Аллахтын силерге болгон сүйүүсү илгерилеши же алысташы мүмкүн.

Аллах Таала Расулунуллах ﷺ га:

﴿فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

«Мени ээрчигиле. Ошондо Аллах силерди жакшы көрөт» деп үйрөткөн т.а. Аллах тарабынан жиберилген элчи ага түшүрүлгөн нерсени алып келген жана ал кишиге жеткирүү буйрулган нерсенин бирин да жашырбаган, эч ким Аллах менен Расулунун ортосун ажыратышы туура болбойт. Себеби, Расулунуллах ﷺ Аллах түшүргөн бардык нерсени жеткирүүчү. Ошондон кийин Хак Таала айтат:

﴿وَيَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾

«Жана күнөөңөрдү магфират кылат». Бул маселе адамдар чыгарган мыйзамдарда мыйзамдын артка кайтуу күчү деп аталат. Ким бул жөнүндө т.а. Аллахка болгон жакшы көрүү жана Расулунуллах ﷺ ды ээрчүү жөнүндө ойлобогон болсо, анда, билип койсун, тезинен бул ишти башташы, Расулунуллах ﷺ ды ээрчиши жана ыйманий таклифти аткарышы шарт. Ошондо Аллах Таала анын мурунку күнөөлөрүн кечирет. Ушул жерде суроо пайда болот: Аллах анын кайсы күнөөлөрүн кечирет? Мунун жообу мындай: бул күнөөлөр кээ бир пенделердин Расулунуллахка ээрчүүдөн качканда пайда болгон күнөөлөр. Ошондуктан, Расулунуллах ﷺ бул туурасында Аллахтын өкүмүн алып келген. Биз ушуга анык ишенебиз, эгер адам ыйман амалдарын аткарууга ыраазы болсо, Аллах адилеттүү зат болуп, эч кимди мурдагы күнөөсү үчүн жазалабайт. Расулунуллах ﷺ даьватты кимге жеткирген болсо, алар ал заттын эмнени жеткиргендиги

жөнүндө ойлонуп көрүшсүн. Себеби, бул нерсе адамга жетип келмейинче ага каршы хужжат боло албайт. Ошондуктан, Аллах Таала жеткирүүдөн мурдагы күнөөлөрдү кечирет. Ошондон кийин Хак Таала айтат:

﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

«Аллах (күнөөлөрдү) магфират кылуучу, мээримдүү». Биз албетте магфират да, рахмат да Аллахтан деп билебиз. Кийин айтат:

﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾

«Айткын: «Аллах жана пайгамбарга моюн сунгула!»» [3:32]

﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾

«Айткын: «Аллах жана пайгамбарга моюн сунгула!» Эгер алар баш тартышса, анда, албетте Аллах (андай) кафирлерди сүйбөйт» [3:32]

Мен мурда итаатка буйруу маселесинде айткан элем, бул маселе Куръани Каримде үч түрдүү көрүнүштө келген. Хак Таала бир жолу ушул аяттагы сыяктуу:

﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾

«Аллах жана пайгамбарга моюн сунгула» дейт. Ушул орунда баса белгилеп айтсак, Аллах Таала итаат буйругун кайталабады, балким, бир жолу айтты т.а «أَطِيعُوا» (моюн сунгула). Эгер, моюн сунуучу ким деп суроо берсек, жооп: Аллах жана Пайгамбары биргеликте болот. Демек, Расуллаллах ﷺ Аллах тарабынан:

﴿فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

«Мени ээрчигиле. Аллах силерди жакшы көрөт» деп жеткириши момундардын Пайгамбарга итаат кылуусу бул Аллахка итаат кылуу экенин түшүндүрөт. Т.а. Расуллаллах ﷺ бизди өзүнө эмес, Аллахка моюн сунууга буйруп жатат. Ошондуктан, Хак Таала итаат кылуу буйругун кайталабады. Албетте, бул жерде Хак Таала итаат буйругун бирөө кылып, анда Аллахка да, Пайгамбарына да итаат кылууга буйруп жатат. Мында экинчи итаат кылынуучу биринчи итаат кылынуучуга байланып жатат, биринчи итаат кылынуучу Аллах болсо, экинчиси Пайгамбар ﷺ.

Хак Таала Өзүнүн азиз Китебинде айтат:

﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ

تَطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾

«Айткын: «Аллахка моюн сунгула жана пайгамбарга моюн сунгула! Эми эгер жүз үйүрсөңөр анда, (пайгамбардын) мойнунда өзүнө жүктөлгөн нерсе бар, силердин мойнударда болсо өзүңөргө жүктөлгөн нерсе (пайгамбарга моюн сунуу) бар. Эгер ага моюн сунсаңар хидаят табасыңар. Пайгамбардын мойнунда жалаң жеткирүү бар» [24:54]

Хак Таала бул жерде итаат буйругун үч ирет кайталады. Биринчи ирет Аллахка итаат кылуу, экинчи жана үчүнчүсүндө Пайгамбарга итаат кылууга буйруп жатат. Хак Таала айтат:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

«Эй момундар, Аллахка итаат кылгыла жана пайгамбарга, өзүңөрдөн болгон иш ээлерине итаат кылгыла! Эгер, кандайдыр бир нерсе жөнүндө талашып калсаңар – эгер чынында эле Аллахка жана Ахырет күнүнө ишенсеңер – ал нерсени Аллахка жана пайгамбарына кайтаргыла! Мына ушул жакшыраак жана көркөмүрөөк чечим» [4:59]

Итаат кылууга болгон мындай буйруктарды кандай түшүнсө болот? Мунун жообу: булар ар түрдүү таклифтерде моюн сунууга болгон буйруктар. Момундардан талап кылынган өкүмдөр – ошол буйруктарга итаат кылуу. Аларда бир ирет Аллах тарабынан буйрук келет да, Расуллалах ﷺ аны өз сөзү жана жүрүм-туруму менен баса белгилейт. Момун болсо ошол бир буйрукка итаат кылганда, Аллах жана Расулуна биргеликте итаат кылган болот. Кээде өкүм Аллах тарабынан мужмал келет да, Расуллалах ﷺ анын тафсилатын айтып берет. Мисалы,

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

«Намазды толук аткаргыла, зекетти бергиле жана пайгамбарга моюн сунгула. Балким, рахматка жетээрсиңер»[24:56]

Кимдир бирөө бир күндө канча жолу намаз окулушу керек жана ар бир намазда канча рекет бар экенин о.э. намаз окуу тартиптерин билбеши мүмкүн. Расуллалах ﷺ намаздагы ушул маселелерди айтып берген. Демек, момун мужмалдыкта Аллахка моюн сунса, тафсилатта Пайгамбарга итаат кылат. Биз бул жерде көңүл бурушубуз керек, бул жерде эки итаат, биринчиси Аллахка жана экинчиси Пайгамбарга итаат кылуу бар. Бирок, бир буйрук менен Аллахка да, Пайгамбарга да итаат кылынат, себеби, бул жерде буйрук бирөө.

Ошондон кийин иш ээлерине моюн сунуу темасы келет. Хак Таала айтат:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

«Эй момундар, Аллахка итаат кылгыла жана пайгамбарга, өзүңөрдөн болгон иш ээлерине итаат кылгыла! Эгер кандайдыр бир нерсе жөнүндө талашып калсаңар – эгер чынында эле Аллахка жана ахирет күнүнө ишенсеңер – ал нерсени Аллахка жана пайгамбарына кайтаргыла! Мына ушул жакшыраак жана көркөмүрөөк чечим» [4:59]

Албетте Хак Таала иш ээлерине итаат кылууну Аллах жана Расулуна итаат кылуу менен бирге айткан жок т.а. баарын бир итаат кылып белгилеген жок. Хак Таала иш ээлерине итаат кылуу менен Аллахка итаат кылуу жана Расулуна итаат кылууну ажыратты. Мында иш ээлерине итаат кылуу Пайгамбарга итаат кылуу буйругунун астына киргизилди. Эмне үчүн? Анткени, иш ээлеринин жеке өзүнө итаат кылынбайт, Пайгамбарга болсо өзүнө итаат кылына берет. Иш ээлерине моюн сунуу ошол иш ээлеринин Аллах жана Пайгамбарына моюн сунушуна байланыштуу. Иш ээлери Аллах жана Пайгамбарына итаат кылышпаса, аларга итаат кылынбайт. Хак Таала айтат:

﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِن اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِينَ﴾

«Айткын: «Аллах жана пайгамбарга моюн сунгула!» Эгер алар баш тартышса, анда, албетте Аллах (мындай) кафирлерди сүйбөйт». Аллах Таала Өз пайгамбарына Аллахты жакшы көрөбүз деп айтып жаткандарга Аллахтын сүйүүсүнө жетүү үчүн эмне кылуу шарт экендиги жөнүндө жеткирүүнү айтып жатат. Муну менен адамдар үчүн пайда жүзөгө чыгат. Себеби, Аллахтын сүйүүсү адамдын жакшы көрүүсүнөн жогору.

Пайгамбарды ээрчүү жана таклифти аткаруу Аллахка жана Пайгамбарга моюн сунуу менен болот. Пенделер Аллах жана Расулуна болгон сүйүүлөрүн мына ушундай билдиришет. Эгер, баш тартышса, же угушпаса жана ээрчишпесе, Аллах сактасын, алардын деңгээли куйф болот. Себеби, Хак Таала Аллах жана Пайгамбарынан жүз үйүргөндөр жөнүндө:

﴿فَإِن تَوَلَّوْا فَإِن اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِينَ﴾

«Эгер, алар баш тартышса, анда, албетте Аллах (мындай) кафирлерди сүйбөйт» деп айтууда. Мындан коркунучтуурак нерсе болбосо керек. «تَوَلَّوْا» (баш тартышса) калимасы Аллахтын аяттарын угуп, кабыл алышпайт жана четке кагышат деген маанини билдирет. Себеби, алар Аллахтын өкүмүн алышпады жана буйрукту аткарууда

кайдыгерлик кылышты. Аллах сактасын, алар Аллахтын өкүмүнөн баш тартышты. Ошондуктан, мен мурун да айткам, азыр да айтамын, Аллахтын буйругуна тескери иш кылып жаткандар, бир өкүмдү Аллахтын өкүмү деп кабыл алуу менен нафсти ушул өкүмгө ээрчитүү жана аны ишке ашырууга мажбурлоону айырмалай албоодон этият болушсун.

Эй мусулман, нафсинди мажбурлай албай турган же мажбурлоого кудуреттүү болбогон өкүмдү инкар кылуудан этият болгун. Эгер, ушундай кылсаң, өзүңдү Ислам чөйрөсүнөн чыгарып, куфр чөйрөсүнө таштаган болосуң, мындан Аллах сактасын. Бирок, сен өкүмгө ишен жана айткын: «Бул Аллахтын өкүмү жана ал сооп амал, бирок, мен өз нафсимди мажбурлай албай жатам». Мына ушул нерсе өкүмдү аткарбоону күнөөкөр гана кылат. Ошондон кийин Хак Таала ушул аятта бизге акыйда негиздерин баян кылууда:

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ

الْحَكِيمُ﴾

«Аллах, периштелер жана илим ээлери адилет менен өкүм кылуучу жалгыз Аллахтан башка эч кандай илах жок, Анын Өзү гана бар экендигине күбөлүк беришти. Эч кандай илах жок, Анын Өзү гана бар, Ал Кудуреттүү, Даанышман» [3:18]

Хак Таала момундарга ыйман байлыгын берип жатканы жана Ал бардык нерсеге кудуреттүү илах экени туурасында о.э. Анын кудурети түндү күндүзгө, күндүздү түнгө киргизиши, өлүктөн тирүүнү, тирүүдөн өлүктү чыгарышы жөнүндө кабар берип, Аллахты жакшы көрүү жолун үйрөткөндөн кийин т.а. эгер Аллахтын жаратканы жана колдоп-кубаттаганы үчүн жакшы көрсөңөр о.э. Аллах да силерди жакшы көрүшүн кааласаңар, таклифтерди аткарууда Аллах жана Расулуна моюн сунгула деп үйрөткөндөн кийин... буга кошумча, ыйман негиздерин акыйда жана мыйзам кылып белгилегенден кийин адам кандай жолду карманышы керектиги жөнүндө амалий үлгүнү берүүдө. Муну ушундай түшүнүү керек: назариялар иштелип чыга берет, бирок, колдонууга келгенде эч ким болбойт. Хак Таала болсо ашыкча же пайдасыз нерсени жүктөбөдү. Аллах Таала бизге: Мен силерге ыйманий таклифтерди жүктөдүм, силер сыяктуу адамдар арасында аны ээрчип, ишке ашырууга кудуреттүү болгондор бар деди. Ошондуктан, Аллах Таала бизге ушуну баян кылып берген үлгүлөрдү көрсөтүүдө. Чындыгында, Расулуллах ﷺ сабатсыз Умматка жиберилди, Ислам алар үчүн жаңылык эле. Ошондуктан, Хак Таала тарыхтан мисалдарды келтирди. Бул мисал-үлгүлөр Ислам ишке ашкыс нерсе эместигин баса белгилейт. Аллах Таала тарабынан Адам

ﷺга келген дин – Ибрахим ﷺга, Имран урпагына, Муса ﷺ жана Иса ﷺга келген дин.

Албетте, Хак Таала Өзү жиберген манхажга таандык дин өкүлдөрүнө урмат сыфаттарын берет. Ислам ушул улуу рисалалар алып келген айрым нерселерди насх кылып, аларды Кыяматка чейин түбөлүк боло турган бир манхажга тизди. Ал Ислам манхажы болуп, улуу. Хак Таала айтат:

﴿إِنَّ اللَّهَ أَصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾

«Албетте, Аллах Адам жана Нухтун, Ибрахим жана Имрандын урпактарын бүткүл аалам үстүнө тандап алды» [3:33] □

**БЕЙИШ
БАКТАРЫ**

قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا»
Расулуллах ﷺ айтты: «Эгер бейиш бактарынан
өтсөнөр, (анын мол-көл мөмөлөрүнөн)

**БЕЙИШ
БАКТАРЫ**

АЛЛАХТЫН БЕРГЕНИНЕ ЫРААЗЫ БОЛУУ

– Тирмизий Савбандан чыгарган хадисте Расулуллах ﷺ айтат:
«مَنْ قَالَ حِينَ يُمَسِّي: رَضِيْتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرَضِيَهُ»

«Кимде-ким кеч киргенде «Аллахты Роббим, Исламды диним жана Мухаммадды пайгамбарым катары ыраазы болдум» деп үч ирет айтса, Кыяматта аны ыраазы кылуу Аллахка важиб болот».

Маъруф Курхий айтат: Мага Давуд Таийдин кээ бир достору: «Амалды таштаба, себеби, амал сени Жараткандын ыраазылыгына жакындатат», - деди. Ошондо мен: «Бул кандай амал?», - дедим. Ал: «Жаратканга токтобой моюн сунуу, мусулмандарды урматтоо жана аларга насаат айтуу», - деди. («Вафийят Аъян», 5-том, 232-бет). Шүгүрсүздүк адамдын бул турмуштагы жакырчылыгына жана кайгы-тынчсызданууларына себеп болот. Хасан Басрийден: «Андай хулк-мүнөз кантип пайда болот?», - деп сурашты. Ал: «Аллахка ыраазы болбоодон», - деп жооп берди. «Аллахка ыраазы болбоо кантип пайда болот?», - деп сурашты. Ал: «Аллахты тааныбоодон», - деп жооп берди.

– Тирмизий риваят кылган хадисте Абу Хурайра айтат: Пайгамбарыбыз ﷺ:

«مَنْ يَأْخُذُ عَنِّي هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَيَعْمَلُ بِهِنَّ – أَوْ يَعْلَمُ مِنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ – ؟ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قُلْتُ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَخَذَ بِيَدِي، فَعَدَّ خَمْسًا وَقَالَ: اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَعْنَى النَّاسِ، وَأَحْسِنِ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَلَا تُكْثِرِ الضَّحْكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ»

«Ким менден ушул калималарды алып, аларга амал кылат же амал кыла тургандарга аларды үйрөтөт», - деди. Мен: «О, Аллахтын Расулу, мен», - дедим. Расулуллах ﷺ колумду кармады жана беш амалды санап мындай деди: «Харамдан жийиркен, эң ибадатчыл адам болосун. Аллахтын бергенине ыраазы бол, эң бай адам болосун. Кошунаңа жакшылык кыл, мумин болосун. Өзүңө жакшы

көргөндү адамдарга жакшы көр, мусулман болосуң жана көп күлбө, себеби, көл күлүү жүрөктү өлтүрөт». Бул Расулунна ﷺдин бир нече сыйфаттарды камтыган осуяты болуп, анда көп нерселерди камтыган жакшылык бар. Расулунна ﷺдин:

«وَأَرْضَ يَمًا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ»

«Аллахтын бергенине ыраазы бол» деген осуяты Аллах берген ырызкыга ыраазы бол, дуняда жете албаган нерсеңе өкүнбө. Аалам Аллахтын хикматы менен кыймылга келет.

«تَكُنْ مِنْ أَعْيَى النَّاسِ»

«Эң бай адам болосуң» – Аллах сенин жүрөгүң жана дилиңди байытат. Себеби, ким ага бөлүнгөн нерсеге ыраазы болуп, адамдардын колундагы нерсеге ач көздүк кылбаса, алардан бекажет болот. Бул жердеги байлык – жүрөк байлыгы.

Абдурахман ибн Ибрахим Фахрий атасынын мындай дегенин риваят кылат: Аллах Таала кээ бир пайгамбарларына минтип вахий кылган: «Эгер, Мен тараптан сага ырызкы берилсе, анын аздыгына караба. Бирок, сага ошол ырызкыны Бергенге кара. Эгер, сага балээ келсе, Менин жараткандарыма даттанба. Кудум сенин жамандыктарың жана шерменделиктериң Мага жеткенде периштелериме даттанбаганымдай». (Хатиб Багдадий, «Аз-Зухд ва ар-Ракаи», 1-том, 108-бет). Гайлан ибн Жарир айтат: «Ким канааттанса, ишенсе жана тобокел кылса, ага алар жетиштүү». Ибн Саъдан айтат: «Жетиштүү болгон нерсеге шүгүр кыл, ыраазылык изде, себеби, таңдын атканына же кечкурунга жетесиңби, билбейсиң. Байлык мал дөөлөттүн көптүгүндө эмес, байлык жана жакырдык жүрөктө болот».

Момун адам берилгенине ыраазы болот, эгер берилбесе ачууланбайт жана үмүтсүз болбойт. Тескерисинче, балээленсе, пайда табат. Себеби, ал сыноолорду абзелдик жана кыйынчылыктарды белек катары көрөт. Момун адам сыноолор жүрөктү бекемдешин билет. Себеби, жүрөк кыйынчылыктардан өмүр алат. Кыямат күндө денеге эмес, жүрөктүн абалына карап тараза тартылат. Ибрахим ﷺ мындай деген:

﴿وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٢٨﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ

سَلِيمٍ

«Дагы (бардык жандуу) кайра тириле турган Күндө мени шерменде кылбагын. Ал күндө мал-дөөлөт да, бала-чака да пайда бербейт. Бирок, Аллахтын алдына таза жүрөк менен барган кишилерге гана (пайда болот)» [26:87-89]

Акын айтат: «Эгер, балээлер көбөйсө, Аллахка ыраазы болуу менен аларды азайт. Шүгүр кылган киши ийгиликке жетет. Адамдар үчүн сыноолордо канча деген ниъматтар жашырылган. Кыйынчылыктар – бул белек».

Саъд ибн Абу Ваккас Меккеге келди, анын көзү көрбөйт эле. Адамдар шашып анын алдына келип, ар бири дуа кылышын сурашты. Ал ар бирине дуа кылды. Абдуллах ибн Саиб айтат: Ошондо мен жаш бала элем, ага өзүмдү тааныштырдым, ал да өзүн тааныштырды. Кийин ал мага: «Мекке калкына Куран окуган сенсиңби», - деди. Мен: «Ооба», - деп жооп бердим. Кийин: «Оо, аба, сиз адамдарга дуа кыласыз, эгер өзүңүзгө дуа кылганыңызда Аллах көзүңүздү кайтарар беле», - дедим. Ошондо ал жылмайып: «Эй уулум, мен үчүн көзүмө караганда Аллахтын казасы жакшыраак», - деди. («Мадарижус саликийн» китеби, 2-том, 227-бет).

Сафариний өзүнүн «Гиза ал-Албаб фи шарх манзумат ал-Адаб» деген китебинде айтты: Умарий айтат: Бир күнү Бухлул бутун кабырга асып, топурак ойноп жатканын көрүп: «Эмне кылып жатасың?», - дедим. Ал: «Ооба, мага азар бербей турган жана жок болгонумда мени гыйбат кылбай турган коом алдында отурам», - деди. Мен ага: «Баалар көтөрүлдү», - дедим. Ал: «Эгер, бир даана дан бир мискал (алтын өлчөмү) болсо да мен үчүн кызыгы жок. Биз Аллах бизге буюргандай ибадат кылабыз жана Ал Өзү убада бергендей бизди ырызкылантат», - деди. Кийин ал (Аллах ал кишини Өз рахматына алсын) ушуну окуду: «Өмүрүңөрдү жете албай турган жана анын жыргалчылыктарынан көздөр уктабай турган нерсеге текке жумшап жатасыңарбы?! Жашоодон жана анын жыргалчылыктарынан ырахат алган киши Аллахка жолукканда эмне дейсин?». Мен айттым: «Кээ бир адамдар өзүнүн жакырчылыгы үчүн илимдүүлөргө даттанып, катуу кабатырда

экинин көрсөтүшкөн». Ошондо ал: «Эгер, сен сокур болуп, он миң дирхамың болсо, кубанасыңбы?», - деди. Мен: «Жок», - деп жооп бердим. Ал: «Эгер, сен дудук болуп, он миң дирхамың болсо кубанасыңбы?», - деди. Мен: «Жок», - дедим. Ал: «Эгер, сенин эки колуң жана эки бутуң жок болуп, жыйырма дирхамың болсо кубанасыңбы?», - деди. Мен: «Жок», - дедим. Ал: «Эгер, сен жинди болуп, он миң дирхамың болсо кубанасыңбы?», - деди. Мен: «Жок», - дедим. Ошондо ал: «Жаратуучуң сага элүү миң дирхам берсе, Ага даттануудан аялбайсыңбы?», - деди.

Бир күнү Ибн Рованд Багдаддын дубалында отурган, алдынан үйүр жылкыларды айдап өтүп калышты. Ошондо ал: «Бул жылкылар кимдики?», - деди. «Али ибн Балтактыкы», - деп жооп беришти. Кийин анын алдынан кул аялдар өтүп калды. Ошондо ал: «Бул кимдики?», - деди. «Али ибн Балтактыкы», - дешти. Кийин бир жаш бала анын алдынан өтүп баратып, ага боору ооруп бир үзүм нан берди. Ошондо Ибн Рованд: «Али ибн Балтактын жылкылары жана кул аялдары бар, мен болсо нан гана сурадым», - деп, нанды ыргытып жиберди жана ошол күнүн ачка өткөрдү. Ошентип, анда көрө албастык, кыжырдануу пайда болуп, Аллахтын бергенине нааразы болду. Натыйжада, Аллах анын жүрөгүн мөөрлөп койду. Ал алгач ахли суннадан эле, кийин муътазилага өттү, кийин рофидит болду, андан соң кафир болуп, ушул абалда өлдү.

Абу Дардаъ رضي الله عنه айтат: «Ыйман өркөчүнүн чокусу төртөө: өкүмгө сабыр кылуу, кадарга ыраазы болуу, тобокелге иhlas кылуу жана Улуу Жаратуучуга моюн сунуу». Умар Фарук Абу Муса Ашъарийге мындай деп жазган: «Амма баъд, жакшылыктын баары ыраазылыкта. Эгер, кудуреттүү болсоң, ыраазы бол, болбосо сабыр кыл». Ыраазылык ниъматы – эң улуу, жетик жана чоң ниъмат. Ыраазылык – пенденин Аллахка ыраазы болушу т.а. анын үстүнөн болуп жаткан Аллахтын казасын жаман көрбөшү. Аллахтын болсо пенде Анын буйруктарын аткарып, кайтарганынан кайтып жатса, ыраазы болот. Чыныгы мусулман – нафси ыраазы болуп, дили кадыржам болгонго чейин бардык иштерин ааламдардын Роббисине калыс кылып жаткан киши. □

Оман султанатынын муфтийи шейх Ахмад Халилий саясатка таасир кылган Исламий маселелерге туура шарый өкүм берип, өз позициясын эрдик менен ачык билдирип жатканын бат-бат угуп жатабыз же окуп жатабыз. Алардын катарында, ал Фалестин маселесинде, Расуллулах ﷺ ды акаарат кылуу кампаниясына каршы туруу жана Умматты көз карандылыктан азат болууга чакыруу маселелеринде өз позициясын ачык билдирди. Ал бүгүнкү күндө Кошмо Штаттар кабыл алган, Блинкен ачык айткандай, мамлекеттик департамент ага даъват кылууну өз ишмердигинин бир бөлүгүнө айланткан гомосексуализмди четке каккан позициясын да айтып өттү... Андан тышкары, анын дагы бир нече позициялары бар, расмий диний борборлордун лидерлери ал жөнүндө ооз ачышпайт же алар аларга буйрулган нерселерди гана айтышат... Шейх Ахмад Халилийдин мындай позициялары айрымдардын ачуусун келтирди о.э. алар анын тегин сүрүштүрүп, ал тургай, айыптоого өтүштү. Алар бул шейхтин билдирүүлөрү шейхке тоскоолдук кылбаган мамлекеттин расмий позициясы менен келишилгенби деген суроолорду беришүүдө. Мындай позициялар ал тараптан капыстан жол берилген орунсуз аракетпи? Же шейх өзүнүн фикирин жана позициясын билдирүүдө эрктүүбү? Бул, расмий муфтийлер арасында айтылган суроолор. Себеби, мындай адамдар арасында акыйкатты жашыруу о.э. Хак Таалага берилген убадага эмес, өкүмдарга берилген убадага амал кылуу өкүм сүрөт...

Башка тараптан, мындай позиция жана билдирүүлөрдү колдоп жаткандар да бар экенин көрөбүз. Ошондуктан, ага мактоолор жаадырылып жатканына, адамдар ага ыйыктык жана улуу аалымдык даражасын берип жатканына күбө болобуз. Мунун себеби, расмий муфтийлер жана уламалар акыйкатты айтпоо, туура позицияны билдирбөө жана муну орунсуз деп эсептөө адаты бар... Ошондуктан, туура позиция билдирген уламалар адамдардын колдоп-кубаттоосуна ээ болушат... Демек, мындай абалдарга кандай мамиледе болуу керек?

Ал-Ваъй: күзөткөн киши колонизатор Батыш жана ага малай болгон өкүмдарлар мусулмандар арасында аброй жана таасирге ээ болуу үчүн айла-амалга жана алдоого таянаарын билет. Батыш эл башкарбайт, эл башкарылат деп билет. Ким калктын фикирин ачык айтып чыкса, калк ага жетекчиликти берет жана анын проблемаларын көтөрүп чыккан жетекчини издейт. Жетекчилик кылуу үчүн демилгени колго алуу жетиштүү. Батыш өкүмдарлар, уламалар жана муфаккирлер аркылуу жетекчиликти колго алышууда. Мисалы, бир убакыттарда Абдуннабир (израилди) деңизге чөктүрөм деген, Абу Аммар (Ясир Арафат) болсо Фалестиндин деңизден дарыяга чейинки жерин кайтарып аларын айткан. Алар мындай сөздөр менен адамдардын жүрөгүнөн орун алгандан кийин бардык нерсени унутуп, Уммат маселелерин сатышты жана алардын сөздөрү жалган-алдоо болуп чыкты...

Мындай абалда акыйкатты батылдан кандай айырмалайбыз?! Мусулмандар өз позициялары жана көз караштарында шариятка негизделүүлөрү керек. Ошондо алардын позициялары эч качан жана эч кандай жайда өзгөрбөйт. Биринчи мусулмандар ушинтип шариятка негизделүүдөн кылча чыгышпаган. Алар «Ээрчүү үчүн эң ылайык болго нерсе – акыйкат», «Акыйкатты билсең, анын тарапкерлерин билесиң», «Рижалдар акыйкат менен таанылат, акыйкат рижалдар менен таанылбайт» сыяктуу эрежелерди бекем кармашкан... Бүгүнкү мусулмандар ушул эрежелерден пайдаланып, башчы жана уламалардын позицияларын өлчөөлөрү жана мурунку позициялары менен чектелип калбашы керек. Себеби, алар канча деген позицияларды өзгөртүштү. Унутпагыла, Хак бекем болуп, эч качан өзгөрбөйт. □

ИНДИЯНЫН МУРУНКУ АТКАМИНЕРИ: АЗЫРКЫ ДҮЙНӨЛҮК ТАРТИП ЭЧ КИМДИ КАНААТТАНДЫРБАЙТ

Индиянын мурунку улуттук коопсуздук кеңешчиси Шифшанкар Менон Америкада чыккан «Foreign Affairs» журналындагы макалада «Бүгүн дүйнө эсинен адашкан жана альтернатива системаны издөөдө. Азыркы эл аралык системаны бактысыз жана аянычтуу деп сүрөттөө мүмкүн», - деди. Анын фикиринде, ушул кылымдын өзүндө болгон баскынчылык жана басып алуулар, режимдерди өзгөртүү аракеттери, ири мамлекеттердин жашыруун аралашууларынын натыйжасында дүйнө мамлекеттеринде жана калктарында эл аралык системага ишеничсиздик өкүм сүрүп жатат. Россиянын Украинага бастырып кириши мындай зомбулуктун акыркы мисалы... Анын оюнда күчсүз мамлекеттер эл аралык системанын мыйзамдуулугуна жана адилетине болгон ишенимди жоготуп жатат. Себеби, БУУ, Эл аралык валюта фонду, Дүйнөлүк банк, Дүйнөлүк соода уюму, Жыйырмалык тобу жана башкалар өнүгүү маселеси, өнүгүп жаткан мамлекеттерге таасир кылып жаткан карыз кризиси, КОВИД-19 пандемиясы себептүү күчөгөн кризис жана Россия-Украина согушу себептүү азык-оокат жана энергия бааларынын жогорулаганы алдында ийгиликсиздикке учурады. Эл аралык валюта фондунун маалыматына ылайык, учурда 53 мамлекет өтө олуттуу карыз кризисинин жакасында турат... Шифшанкар Менон баса белгилешинче, бул системага болгон ишеним жоголуп барууда. Акыркы жылдарда мамлекеттерге экономикалык санкцияларды колдонуу же аскерий чараларды көрүү туурасындагы токтомдор БУУнун Коопсуздук Кеңеши же эл аралык көп тараптуу форумдар аркылуу кабыл алынбайт жатат.

Тескерисинче, санкцияларды киргизүү же аскерий аралашуулар АКШ же Батыштын каалоосунан көз каранды. Эл аралык мыйзам күчтүүлөрдү тизгиндеп, алардын аракеттерин чектөөгө кудуреттүү болбогондуктан эл аралык мекемелердин натыйжасы дагы да азайды жана алардын мыйзамдуулугу төмөндөп кетти... Шифшанкар Менон баса белгилешинче, Россиянын Украинага бастырып кириши Германия канцлери Олаф Шольцту дүйнө бурулуш чекитте турат т.а. эки системанын ортосунда жана белгисиз келечек алдында турат деп айтууга үндөдү. Байдендин жаңы эл аралык системаны башкаруу үчүн «Жакшыраак дүйнөнү куралы» деген билдирүүсү буга ачык мисал. Шифшанкар Менон эски система талкаланып, жаңысы төрөлүү алдында тура деп эсептейт. Дүйнө идеологиялык же системалык альтернативага ээ эмес. Батыш мабда менен эмес, финансысы, технологиясы жана долбоорлору менен дүйнөнү өзүнө тартууда. Мындан тышкары, оңдоону каалап жаткан күчтөрдүн эч бири талап кылынган өзгөрүүлөрдүн маңызы жөнүндө фикирге ээ эмес.

Ал-Ваъй: макалада бүгүнкү күндө дүйнө эки система ортосунда өтүү баскычында турганын ачык-айкын билдирилген. О.э. дүйнөдөгү жетекчи күчтөр «идеологиялык альтернатива» сунуштай албай жатканы жана алардын эч биринде «керектүү өзгөрүү табияты жөнүндө ишеничтүү түшүнүк» жок экени айтылган... Биз мындай дейбиз, туура стратегиялык көз карашка ээ болбогон дүйнөлүк өзгөрүүлөрдөн эмне пайда?! Жалгыз Ислам гана ушундай алтернативага ээ... Дагы айтабыз, бүгүнкү күндө Исламдын бардык диндер үстүнөн жеңишке жетиши Аллах убада берген жана Расулунуллах ﷺ башарат кылган рошид Халифалыкты тикелөө менен ишке ашат. Эл аралык күрөштүн мына ушундай өнүгүшү убаданын жакындашып жатканынан кабар берүүдө. □